پښتني

لیکوال

ډاکټر بسم الله امیر

ویانا - استریا

۱۹۹۱ ع

مهربان دوست
ډاکتر صاحب ته
۷۱/۱/۱۲

پښتني

PROPERTY OF
ACKU
6677

لیکوال

ډاکتر بسم الله امیر

ویانا - استریا

۱۹۹۱ ع

اهداء

هغه چا ته چې پښتو وايي او پښتو ليکي

پېژندنه

ما څه بل تحقیقي کار درلود، نوي او زاړه پښتو کتابونه مي اړول را اړول په دې منځ منځ کې مي پام شو چې په تاریخ کې ډیرې داسې پښتنې تیرې شوي دي چې یو وختې یې توري او مړانې، ننګ او غیرت ته آسمان حیران و لکه بې بې شمسو، شاه بوړۍ او داسې نورې د رواخلې، خو زیات کسان یې له کارنامو لا نه دي خبر. نو مې له ځان سره وېلې، راځه چې د پښتنو میرمنو لنډ ژوند لیکونه سره راغونډ کم او چې راغونډ او برابر مې کړه، نو د دغه کتاب ترې جوړ شو.

دا مجموعه دوه ښېګڼې لري، یوه دا "نوم ښود" په توګه د هغو کسانو په کار شي چې په خپله لور یا کومه بله خپلوانه باندې پښتو یا د یوې پښتنې نوم ایښودل غواړي، بل په دې کې د ډیرو داسې پښتنو میرمنو نومونه او ژوند لنډ کې حالات شته چې ډیرې کسانو ته به په زړه پورې وي.

د دې خبرې کول په کار دي چې له پخوا زمانو راهیسې، ان له هغو وختو را په دې خوا چې مونږ لیکلي او مدون آثار لرو، د ښځو نومونه لږ ثبت شوي دي. زه نور قومونه او اولسونه پرېږدم او یوازې د پښتنې ټولنې په باب وایم چې د پښتنې جامعې یو خصوصیت دا دی چې پښتنو نه غوښتل او نه غواړي د خویند و میند و او لوڼو نومونه دې چا ته ښکاره وي. یوازې د هغو ښځو نومونه ضبط شوي دي چې یا پخپله واکمنې، شاعرانې او لیکوالې وې یا یې څه نور اجتماعي واک او قدرت درلود او یا د پاچایانو او نورو لویانو او مشرانو خویندې میندې او لوڼې کیدې، ډیر لږ پیښیږي چې چا دې د عادي ښځې نوم چیرې لیکلي وي. کله کله د لویانو ارتینې او خویندې میندې هم په اصلي نامه

نه یاد یدی . بلکه خلکو به یې لقبونه اخیستل لکه مشره انی . کشره انی . توره ادی...
کله بیا د داسې یوې نیمې ښځې نوم چیرې لیکل شوی دی چې یو چا څه خوا بدی تری
لیدلې ده لکه خوشحال چې له خپلو یو دوو ښځو ، مرجانې او توتیا ، سرټکوی
نومونه یې اخلي خو د نورو ارتینو نومونه چیرې نه راوړي .

که له دغه پلوه پخوانۍ او وروستنۍ پښتنې ټولنې سره پرتله کړو ، گورو چې له دې
موضوع سره پړو مبنیو پښتنو له وروستنیو لږ حساسیت درلود . له متو او مهیږ
(د ٤٠٠ هـ شا وخوا) یې چې راونیسو او ښکته یې راشو ، بیا د اد خیلونو
او قومونو نومونو ته وگورو لکه فاطمه خیل ، مریم زی او داسې نور ، نو د ښځو
ښایسته یو زیات شمیر نومونه لاس ته راتلی شي ، خو په وروستیو وروکي دا خبره
لا زیاته حساسه شوې او کوښښ شوی دی چې یو سړي ته دې د چا د ښځې او خور
لور نوم نه وي ښکاره . که هغه د چا خبره له ځینو عصري کورنیو او تعلیمي مؤسسو
تیر شو ، نو اوس هم پښتنې ټولنې دا خصوصیت ساتلی دی او څوک چاته د خپلو
ښځو نومونه نه وربښي .

سره له دومره قیوداتو او حساسیتونو ، بیا هم ښه ده چې که د اکثرو نه دي
نو د یو شمیر پښتنو بیبیانو نومونه خو ضبط شوي دي . دا برسیره په خپل تاریخي
ارزښت ، یوه په زړه پوري موضوع هم ده ، که سړی خبر شي چې مثلاً د خان کجو
مور څه نومیده یا د شیخ رحکار (ع) د مور نوم څه و .

ما دلته یوازې د پښتنو میرمنو نومونه راوړي دي ، که یوه پښتانه څو ښځې
درلودې ، ما یې د هغې ارتینې نوم را اخیستی دی چې پښتنه وه ، نو که په
دې منځ منځ کې تیروتلی یم او د کومې نه پښتنې نوم مې راوړی وي ، راوړی به
مې وي .

هو، په دې کې د یوڅو مینځونومونه راوړه شوي دي. ماته نه ده ښکاره چې دغه مینځې پښتنې وې اوکه نه؟ خو پښتو یې زده وه او د ځینو نارې هم راپاتې دي. ما که په یوه کتاب کې له یوه نامه سره د "بي بي" کلمه لیدلې ده، نو "بي بي" مې ورسره راوړې او چیرې چې نوم یوازې راغلی و، هغه مې یوازې را اخیستی دی.

ما د هر مأخذ املاء ته کتلي دي او لاس مې نه دی پکې وهلی، له هر ځایه مې چې کومه توره را اخیستې ده، لیک دود مې یې هم هغه شان پرېښی دی.

تاسې ته به ښکاره وي چې سړی پښتو نسب نامې او شجرې پلټي، د نومونو او دغه شان د نسبي سلسلو په برخه کې د بېلو بېلو منابعو ترمنځ توپیرونه ګوري. نو څنګه چې زما کار د دغو اختلافونو څېړنه نه وه او خبره اوږدېده، سرسري ځنې تېر شوی یم او که یو نیم ځای مې دغسې توپیرونه ښودلي وي، ښودلي به مې وي.

دا کتاب چې لومړی وار راووت، د چاپ شمېر یې لږ و او ډېر ژر ناپیدا شو. نو چې دوهم ځل چاپېده، ما سرترپایه بیا وکوت، د یوڅو نورو پښتنو بیبیانو ژوند لیکونه چې وروسته په لاس راغلي وو، هغه مې هم ورسره یوځای کړه.

ډاکټر بسم الله امیر

ویانا

اپریل – ۱۹۹۱

په دې کتاب کې

نوم	مخ
١- آمنه	١
٢- اسو	١
٣- الائی	١
٤- امانت بی بی	٣
٥- امینه	٣
٦- باجوړۍ	٣
٧- بارخاتون	٤
٨- بارکۍ	٤
٩- بانو	٤
١٠- ببوجانه	٤
١١- بنبسۍ	٥
١٢- ببسۍ	٥
١٣- بخت بی بی	٦
١٤- بدینه	٦
١٥- بسکۍ	٦
١٦- بسو	٧
١٧- بسو	٧
١٨- بسوٴ	٨
١٩- بسۍ	٨
٢٠- بصری	٩
٢١- بله نسته	٩
٢٢- بندۍ	٩
٢٣- ببین	٩
٢٤- ببو	١٠
٢٥- بی بی	١٢
٢٦- بی بی آیسه	١٢
٢٧- بی بی آمیره	١٢
٢٨- بی بی انوړ غلجۍ	١٢
٢٩- بی بی ایمنه	١٣
٣٠- بی بی بائی	١٥

نوم	مخ
۳۱- بي بي بسه	۱٦
۳۲- بي بي بصری	۱٦
۳۳- بي بي بيگم	۱٦
۳٤- بي بي پياری	۱۷
۳۵- بي بي تاج	۱۷
۳٦- بي بي حوره	۱۸
۳۷- بي بي خالا	۱۸
۳۸- بي بي خداونده	۱۸
۳۹- بي بي خيرخاتون	۱۹
٤۰- بي بي رابعه	۱۹
٤۱- بي بي درياخاتون	۲۰
٤۲- بي بي دور	۲۰
٤۳- بي بي دويه	۲۰
٤٤- بي بي راجی	۲۱
٤۵- بي بي راستی	۲۲
٤٦- بي بي زربانو	۲۲
٤۷- بي بي زينب	۲۲
٤۸- بي بي ساره	۲٦
٤۹- بي بي ستاره	۲٦
۵۰- بي بي سليم‌خاتون	۲۷
۵۱- بي بي سندو	۲۷
۵۲- بي بي شاهزادگله	۲۷
۵۳- بي بي شمسو	۲۹
۵٤- بي بي شمسی خاتون	۳۰
۵۵- بي بي شيخزادی	۳۱
۵٦- بي بي صاحبه	۳۲
۵۷- بي بي صورت	۳۲
۵۸- بي بي عائشه	۳۳
۵۹- بي بي عائشه	۳۳
٦۰- بي بي فاطمه	۳٤
٦۱- بي بي فتح خاتون	۳٤
٦۲- بي بي فتحه	۳٤
٦۳- بي بي کمال خاتون	۳۵
٦٤- بي بي گله	۳٦

(دری)

نوم	مخ
٦٥- بی بی گوهره	٤١
٦٦- بی بی لالو	٤١
٦٧- بی بی مبارکه	٤١
٦٨- بی بی متو	٤٢
٦٩- بی بی مراد بخته	٤٢
٧٠- بی بی مریمه	٤٢
٧١- بی بی مونده	٤٣
٧٢- بی بی نورخاتون	٤٣
٧٣- بی بی نیکبخته	٤٤
٧٤- بی بی یانه	٤٥
٧٥- پائی	٤٦
٧٦- پنجو	٤٦
٧٧- بی بی	٤٦
٧٨- تاج الحریر جوهر ملکه	٤٦
٧٩- تاج بی بی	٤٧
٨٠- تاج بی بی	٤٧
٨١- تاروکه	٤٨
٨٢- تانو	٤٨
٨٣- ترکۍ	٤٩
٨٤- ترۍ	٤٩
٨٥- ترینه	٤٩
٨٦- تړکانۍ	٤٩
٨٧- توتیا	٥٠
٨٨- توتیا	٥١
٨٩- توربیکۍ	٥١
٩٠- توره	٥٢
٩١- توره ادی	٥٢
٩٢- تورۍ	٥٢
٩٣- جاریه	٥٣
٩٤- جمعیت بی بی	٥٣
٩٥- حره جلالی	٥٣
٩٦- حضرت بی بی	٥٣

نوم	مخ
۹۷- حلیمه حافظه	۵٤
۹۸- خاتمه بی بی	۵۵
۹۹- خاتونه	۵۵
۱۰۰- خانو	۵۵
۱۰۱- ختوړې	۵٦
۱۰۲- خدی	۵٦
۱۰۳- خدیجه	۵٦
۱۰٤- خنجا	۵٦
۱۰۵- خوابکانی	۵۷
۱۰٦- خواره مشی	۵۷
۱۰۷- خوبی	۵۷
۱۰۸- خیرخاتونه	۵۷
۱۰۹- دتی	۵۸
۱۱۰- دختره	۵۸
۱۱۱- درخانۍ	۵۸
۱۱۲- دردانه	۵۹
۱۱۳- درۍ	۵۹
۱۱٤- دنۍ	٦۰
۱۱۵- دوړه	٦۰
۱۱٦- دولتۍ	٦۰
۱۱۷- دهرملکه	٦۰
۱۱۸- رابعه	٦۰
۱۱۹- رابعه	٦۱
۱۲۰- رابیا	٦۱
۱۲۱- رابیا خروټي	٦۲
۱۲۲- راښۍ	٦۳
۱۲۳- رائی	٦۳
۱۲٤- رحمتی	٦۳
۱۲۵- رحیمه	٦۳
۱۲٦- رضیه سلطانه	٦٤
۱۲۷- روښانه	٦٤
۱۲۸- زخه	٦٤

نوم	مخ
۱۲۹- زربخته	٦٥
۱۳۰- زرغونه	٦٥
۱۳۱- زرغونه ادی	٦٦
۱۳۲- زرغونه انا	٦٦
۱۳۳- زکیه	٦٧
۱۳٤- زلو	٦٧
۱۳٥- زلو مغد ورزی	٦٧
۱۳٦- زلۍ	٦٧
۱۳۷- زلیخا	٦٨
۱۳۸- زلیخا	٦٩
۱۳۹- زینه	٦٩
۱٤۰- سایر	٦٩
۱٤۱- سباکه	٦٩
۱٤۲- سپینه	۷۰
۱٤۳- ستاره	۷۱
۱٤٤- سرداربی بی	۷۱
۱٤٥- سرداربیگم	۷۲
۱٤٦- سرورسلطان	۷
۱٤۷- سنجتۍ	۷۲
۱٤۸- سنجره	۷۲
۱٤۹- سید بیگم	۷۳
۱٥۰- سیرۍ	۷۳
۱٥۱- شاببینه	۷۳
۱٥۲- شاپاڼۍ	۷۳
۱٥۳- شاترینه	۷٤
۱٥٤- شارقه	۷۷
۱٥٥- شاه بانو	۷۷
۱٥٦- شاه بخته	۷۷
۱٥۷- شاه بوړۍ	۷۷
۱٥۸- شایسته	۷۹
۱٥۹- شکرخاتون	۷۹
۱٦۰- شمایله	۸۰

نوم	مخ
١٦١ـ شمس‌خاتون	٨٣
١٦٢ـ شمسو	٨٣
١٦٣ـ شمسیه	٨٣
١٦٤ـ شمو	٨٣
١٦٥ـ شها	٨٤
١٦٦ـ شهربانو	٨٤
١٦٧ـ شهری	٨٤
١٦٨ـ شهو	٨٥
١٦٩ـ شیخزادی	٨٥
١٧٠ـ شیربانو	٨٥
١٧١ـ شیرئ	٨٦
١٧٢ـ شیرینو	٨٦
١٧٣ـ شیرینه	٨٨
١٧٤ـ شیرینه	٨٩
١٧٥ـ شیرینه	٨٩
١٧٦ـ ښایسته	٨٩

نوم	مخ
١٧٧ـ صاحبجانه	٩٠
١٧٨ـ صاحبخاتون	٩٠
١٧٩ـ صاحبزادی	٩٠
١٨٠ـ صاحبوعاجزه	٩٠
١٨١ـ عالم‌خاتون	٩١
١٨٢ـ عائشه	٩١
١٨٣ـ عائشه	٩١
١٨٤ـ عائشه	٩٢
١٨٥ـ عایشه	٩٢
١٨٦ـ عایشه	٩٢
١٨٧ـ عجبه	٩٢
١٨٨ـ عزیزبخته	٩٣
١٨٩ـ عزیزه	٩٣
١٩٠ـ علائی	٩٣
١٩١ـ عوض‌بی‌بی	٩٣
١٩٢ـ عینو	٩٣

نوم	مخ
١٩٣– غازی ادی	٩٤
١٩٤– فاطمه	٩٤
١٩٥– فاطمه	٩٥
١٩٦– فاطمه	٩٥
١٩٧– فاطمه	٩٦
١٩٨– فاطمه	٩٦
١٩٩– فرخنده	٩٦
٢٠٠– فیروزبخته	٩٧
٢٠١– فیض‌بیگم	٩٨
٢٠٢– قاشی	٩٨
٢٠٣– قدسی بیگم	٩٨
٢٠٤– قنذیفه	٩٩
٢٠٥– قراری	٩٩
٢٠٦– قندهارۍ	١٠٠
٢٠٧– کانی	١٠٠
٢٠٨– کشرهانۍ	١٠١
٢٠٩– کظیفه	١٠١
٢١٠– ککۍ	٢٠١
٢١١– کوکۍ	١٠١
٢١٢– ګګوۍ	١٠١
٢١٣– ګل بشره	١٠٢
٢١٤– ګل رو	١٠٣
٢١٥– ګل غوټۍ	١٠٣
٢١٦– ګلکۍ	١٠٤
٢١٧– ګلنۍ	١٠٦
٢١٨– ګوهربیګم	١٠٦
٢١٩– ګوهره	١٠٧
٢٢٠– ګیلن	١٠٧
٢٢١– لاله ملکه	١٠٧
٢٢٢– لاله وبي بي	١٠٩
٢٢٣– لویه ادی	١٠٩
٢٢٤– لیلو	١٠٩

نوم	مخ	نوم	مخ
۲۲۵- مابۍ	۱۱۰	۲۴۱- مشره انۍ	۱۱٦
۲۲٦- مامونۍ	۱۱۰	۲۴۲- معصومه بیگم	۱۱٦
۲۲۷- مانو	۱۱۲	۲۴۳- مغلانۍ	۱۱٦
۲۲۸- ماه ملکه	۱۱۲	۲۴۴- ملاله	۱۱۷
۲۲۹- مبارکه	۱۱۲	۲۴۵- ملکه جبال	۱۱۷
۲۳۰- متو	۱۱۲	۲۴٦- ملکه خراسان	۱۱۷
۲۳۱- مرجانه	۱۱۳	۲۴۷- ملکه گیلان	۱۱۷
۲۳۲- مرجانه	۱۱۳	۲۴۸- ملکه معزیه	۱۱۸
۲۳۳- مرجانۍ	۱۱۳	۲۴۹- موتپیانۍ	۱۱۸
۲۳۴- مرغۍ	۱۱۴	۲۵۰- مولهه	۱۱۸
۲۳۵- مریم	۱۱۴	۲۵۱- مهتاب بانو	۱۱۹
۲۳٦- مریم خاتون	۱۱۴	۲۵۲- مهر سلطانه	۱۱۹
۲۳۷- مستوره	۱۱۵	۲۵۳- مهۍ	۱۱۹
۲۳۸- مستوره	۱۱۵	۲۵۴- مهی	۱۲۰
۲۳۹- مستی	۱۱۵	۲۵۵- میمونه	۱۲۰
۲۴۰- مسریه	۱۱٦	۲۵٦- مینا	۱۲۰

نوم	مخ
۲۵۷- ناخه	۱۲۰
۲۵۸- نازکو	۱۲۱
۲۵۹- نازو	۱۲۱
۲۶۰- نازوتوخي	۱۲۱
۲۶۱- نرۍ	۱۲۳
۲۶۲- نظام بیگم	۱۴۴
۲۶۳- نعمت‌خاتونه	۱۲۴
۲۶۴- نندرکو	۱۲۴
۲۶۵- نواب‌سکندر بیگم	۱۲۴
۲۶۶- نواب‌سلطان‌جهان بیگم	۱۲۵
۲۶۷- نواب‌شاهجهان بیگم	۱۲۵
۲۶۸- نواب‌قدسیه بیگم	۱۲۵
۲۶۹- نورۍ	۱۲۵
۲۷۰- نوری	۱۲۵
۲۷۱- نیازمنه	۱۲۶
۲۷۲- نیک زنه	۱۲۶

نوم	مخ
۲۷۳- نیک زنه	۱۲۶
۲۷۴- وزیری بی	۱۲۶
۲۷۵- وسیلی	۱۲۷
۲۷۶- ولي النساء بیگم	۱۲۷
۲۷۷- ولي نعمته	۱۲۷
۲۷۸- ونسۍ	۱۲۷

لنډې نښې

ارمغان	ارمغان خوشحال
پښتانه	پښتانه د تاریخ په رڼا کښې
پېښلیک	د افغانستان پېښلیک
تذکرة الابرار	تذکرة الابرار والاشرار
حیات	حیات افغانی
خلاصه	خلاصة الانساب
خورشید	تواریخ خورشید جهان
روښانیان	روښانیان د مغلو تاریکیان
طبقات	طبقات ناصری
مرصع	تاریخ مرصع

بسم الله الرّحمن الرّحیم

PROPERTY OF ACKU 6677

آمنه

د قاضی عبدالله ښځه اود میاروښان مور (وګورئ: بی بی ایمنه).

اسو

د پرانګی په اولاده کی د اسحاق د زوی ملك یوسف د وه ښځی وې، پسوه کاکړه وه اسو (۱) نومیده چی نسو، ملك پهو او تاج دین یی زامن دی (۲) خود د وهی ښځی په برخه کی یی اختلاف دی، ځینی وایی چی دا خیر و نومیده (۳)، په ځینونورو ځایوکی خیرو یا چرو یا چر د یوسف زوی رلغلی دی. (٤)

الائی

الائی د میاروښان د زوی جلال الدین د بی بی بصری ښځی لوروه (٥) اود شیخ عمر د زوی احداد ښځه کیده (٦)، د دې زوی عبدالقادر نومیده اولور یی دریا خاتون. (۷)

---

(۱) دا نوم د "تاریخ خانجهانی ومخزن افغانی" په ۸۰۵ مخ کی "اشو" دی.
(۲) مرصع، ٦١٦، ٦١٧ مخونه.
(۳) حیات، ۲۸۳ مخ.
(٤) خورشید، ۲۲۲ مخ. د نور تفصیل له پاره وګورئ: د تاریخ مرصع نوټونه ۱۳٦۹، ۱۳۷۰ مخونه.
(٥) حالنامه، ٤۷۰ مخ.
(٦) مرصع، ۲۰۲ مخ.
(۷) حالنامه، ٤٦۷ مخ.

د ۱۰۱۲ هـ په شا وخوا کي چي جلال الدين په غزني کي له هزارکانو سره په يوه جګړه کي ټپي شو (۸) ، نوچي مړ کيده ، مهريي له کوتي راوويست ، وصيت يي وکه چي دا مهر به احداد ته ورکوئ او خپله لور بي بي الائي يي هم ورمبارکه کړه احداد بيا په نکاح کړه . (۹)

الائي ډيره ښايسته وه او خداي خوراښه خويونه ورکړي وو ، له احداده يي "خير البيان" او " مقصود المؤمنين" له معنی سره لوستي وو ، يوه سخي او په خوارانو مهربانه ميرمن وه (۱۰) په احداد باندي زښته زياته ګرانه وه او هير کار به يي د دي په خوښه کاوه (۱۱) .

الائي د مغولو ضد مبارزه کي ستره برخه درلوده او د خپل ميړه احداد له مرګه وروسته يي هم د مغولو خلاف خپلو څخو ته د وام ورکه . احداد خو په کال ۱٦۱٦ ع (۱۰۲۵ هـ) شهيد شو ، نو د مغولو کومارلي مظفر چي د خيبر له لاري کابل ته وخوځيده ، الائي اورکزي ، اپريدي او خپل نور پلويان راټول کړه او د مغولو په لښکر ورتويي شول ، پرته له يوي ښځي د مظفر کرد پوځ تار په تار او ووژل شو او په دي توګه بي بي الائي اوزوي ته يي عبدالقادر ته يو د خداي ولجه په لاس ورغله او د پښتنو زور لا زيات شو . (۱۲)

---

(۸) په " روښانيان ، مخ ٤۷ " کي راغلي دي چي جلال الدين په ۱٥۹۹ ع (۱۰۰۸ هـ) کال په لوګر حمله وکړه او د هغه ځاي ګورنر شريف بي له ښاره وويست . په " ارمغان مخ ۱٥ " کي ويل شوي دي چي په کال ۱٥۹۲ ع (۱۰۰۱ هـ) پاچايي پوځونو ۱٤۰۰ تاريکيان ونيوه ، جلال د غزني خواته لاړ او په هغه ښار يي حمله وکړه . په " پښتانه مخ ۷۰٥ " کي هم په غزني د بريد کال ۱٥۹۹ ع دی ، خو د غزني ګورنر شريف راوړي .
(۹) حالنامه ، ۳٥۲ ، ۳٥۳ مخونه .
(۱۰) همدغه کتاب ، د ٤٥٦ او ٤٥۷ ترمنځ مخ چي سهواً ٤۷۰ پري ليکل شوي دي .
(۱۱) مرصع ، ۲۰۲ مخ .
(۱۲) روښانيان ، ٥٤ مخ .

کله چې عبدالقادر په خپل مرګ مړ شو ، سید خان نائب الحکومه الائی او ورور یې عبدالرشید ، شاهجهان ته ورو پیژندل ، شاهجهان بیا الائی ، عبدالرشید او څه نور روښنانیان په درناوی دکن ته واستول او هلته یې ځکې ورکړې (۱۳) خو په "بایزید روښان" کې وایي چې الائی او عبدالقادر د مغولو خلاف وجنګېدل عبدالقادر یې له مور سره په چل ونیو او د مغولو په لاس کې مړ شو. (۱٤)

په هند کې چې د بي بي الائی عمر پای ته ورسید ، خپلو لمسیانو قادرداد او مهدي داد ته یې وصیت وکه چې زما مړی به تیراته وړئ او د احداد له څنګه به مې خښوئ ، بیا یې د دې مړی له وصیت سره سم تیرا ته ویوړ او د احداد ترڅنګ یې خاورو ته وسپارله. (۱۵) دغه نوم د "دیوان کریمداد" په دیباچه کې "علائی" دی.

<u>امانت بي بي</u>

د غلجیو د میرزاخیلو په ښځه کې او د نورالدین په اولاده کې د نواب غوث محمد (۱۲٤۲ هـ م) لور وه او د هندوستان په بوپال کې اوسیده. (۱٦)

<u>امینه</u>

د میاروښان مور (وګورئ : بي بي ایمنه).

<u>باجوړه</u>

د سنبل خان لور (وګورئ : تړکاڼۍ).

---

(۱۳) حالنامه ، ٤۷۱ مخ . روښانیان ، ۵۵ مخ.
(۱٤) بایزید روښان ، ۳۰ مخ.
(۱۵) حالنامه ، ٤۷۲ مخ.
(۱٦) خورشید ، ۲۱۱ ، ۲۱۲ مخونه.

بارخاتون

د میاروښان یوه مرید ه وه . (١٧)

بارکه

د میاروښان یوه مرید ه وه . (١٨)

بانو

د کلی زوی شیتك د ری ښځی کړی وې چی یوه یې بانو نومیده (١٩) ، کیوی او سورانی د د یزامن د ی . وایی چی د بانو اولاد ه د خپلی مور په نامه بنوچی (بنوڅی) یادیږی . (٢٠)

ببوجانه

ببوجانه د سید کمال محبوبه وه او سید کمال د کوزکونړ د شګی وو د دوی د مینی د استان د دغی خوا په پښتنوکی شهرت لری . سید کمال د خپلی شهی په مینه کی سوزناکه شعرونه ویلی د ی ، څنګه چی سید کمال د ١٢٥٠ او ١٣٥٠ ق کلونو ترمنځ د وره کی راوړشوی د ی ، نود ببوجانی د ژوند زمانه هم ددغو کلونو ترمنځ ګڼل کیږی . (٢١)

---

(١٧) حالنامه ، ٨٩ مخ .
(١٨) هغه کتاب ، ٦٩ مخ .
(١٩) خورشید ، ٢٦٢ مخ : بنو .
(٢٠) حیات ، ٤١٦ او ٤٩٤ مخ .
(٢١) پښتانه شعراء ، ٢ ټوك ، ٦٠٩ مخ . د پښتو اد ب تاریخ ، ١٠٤ مخ .

ببـبـوه

ببسوه(٢٢) د فیروز لورکیده ، په ښکلا ترینه اوډ پښین او کاکړستان د خواوو وه ، د ژوند زمانه یې نه ده ښکاره(٢٣) . د اد گلمکۍ خورده چې سهیلي نومي ته یې ورکړی وه او د (موسی او گلمکۍ) په نقل کې یې یاد ونه شوی ده(٢٤) .

ببـبـوه

بی‌بی د میرویس لور وه او د مایې د مین ظریف خور کیده ، مورا و پلار یې چې مړه شول ، د وی یې تره خدري ته پاتې شول ، دغه وخت ظریف لوی و او د سود اگرۍ له پاره هندوستان ته لاړ ، خو په بی‌بی او پل وروور لال باندې یې تره زور زیاتی کاوه او بی‌بی یې د ظریف یوه مریې ساونړ ته ورکړه . کله چې ظریف د هندوستان له سفره را ستون شو ، نو خپله نجل مایې خپله خور بی‌بی او خپل وروور لال یې د نور وله ظلمه را وویسته .

د "ظریف او مایې" په ستره (داستان) کې د ببسوه ځینې نارې هم راغلی دي ، هغه وخت چې ظریف د هندوستان له سفره بیر ته خپل وطن ته راسیږي او په خپل کلي ننوزي ، نو د ببـبـوه سترگې پرې لگیږي ، پرې شکمنه کیږي او د ا ناره کوي :

---

(٢٢) په "ملي هنداره" کې راغلي دي چې : "ځوک وا یې نوم یې شا ببینه و" . څنګه چې د "ملي هنداري" دغه چاپ ډیرې غلطۍ لري ، زه د دغه نامه په سم ضبط شکمن یم .
(٢٣) د "پښتانه شعراء" په لومړي ټوک کې د ٣٠٠ او ١٢٠٠ هـ تر منځ دوره کې راغلی ده .
(٢٤) پښتانه شعراء " ، ١ ټوک ، له ١٤٠ تر ١٤٤ مخه پورې . ملي هنداره ، ١ ټوک له ٧٠ تر ٩٤ مخه پورې .

که په وروځی د آس سپور په ځه شا ن ښنکه ورو وروځی (٢٥)
ما په خدا ی قسم د رکړی تــه پــه ا صل نسب ښوك یی + های های په نسب ښوك یی ؟

بخت بی بی

د کاله باغ په ملکا نوکی د سرخ روحان د زوی ملك اعظم ښځه وه ، فتح خا ن
ا و شیرخا ن د د ی زا من د ی.(٢٦)

بید ینــه

د شیتك په ا ولا د ه کی د اعظم خا ن د زوی شا ه بزرگ د بی بی گو هر ی ښځی
لو ر وه، ښنکه چی شا ه بزرگ د احمد شا ه با با (پاچا کید ل : ١١٦٠ هـ) معاصر
دی(٢٧) نور د غی میرمنې د ژوند وخت هم د همد ی کلو نو شا وخوا ټکل کیږ ی.

بسکی

بسکی (٢٨) د آد م د مینی د رخا نی د تروړلوروه ،ځا ی یی سوا ت وا و
د ژوند زما نه یی له ٩٥٠ هـ کا له را وروسته ا ټکل کیږ ی.
د رخا نی خو قسم کړ ی وچی پر ته له آد مه به پیا و ی یا بل ښوك میړه نه کم ا و

---

(٢٥) علی هنداره ، ٢ ټوك ، ٢٣ او ٢٤ مخ.
(٢٦) حیا ت ، ٦٤٩.
(٢٧) حیا ت ، ٦٦٠.
(٢٨) د "حیا ت افغانی " په ٢١٢ مخ کی د غه نوم "بسی " (بسی) د ی.

تر او وپرده و د ننه ناسته وه، خود بسکې واده چې جوړ شو، نو بسکې خپلې مورته وویل چې ورشه د رخانې راوله څو زما واده تیرکا، مور یې ورته وویل چې هغه په ستر په خلوتکې ناسته ده. قسم یې کړې د باندې نه راوزي، بسکې ویل له ما سره یې ژبه کړې د رسره راځي اوکه نه راتله یا یې پلار نه د رسره کوله، نو ورته وواېه که رانشي بسکې ځان وژني او خون به یې ستا له غاړې وي. بیا د رخانې ورځي او هلته پټ مخ کېني، بیا هم د غه د بسکې کور دي چې آدم ورځي، رباب ورته غږوي او د رخانې نژدې ده چې لوڅ سر او ویېلې پښې ورته راووزي. (۲۹)

بسو

وایي د کند د زوی خبنی ارتینه وه مرجانه نومیده چې مندې او ملک د دې له نسه دې او ده مرجانې خوروه بسو یې نوم و، هغه هم راغله د خبنی کره او سیده. وروسته متهزه شوه (۳۰) له هغې نه ترک پیدا شو (۳۱).

بسو

په (خورشید جهان) کې کله چې د رامپور په روښانو باندې غږېږي وایي چې د کند د زوی عمر د وې بنځې وې، یوه بسو نومیده او بله مهرو. (۳۲) زه تر اوسه پورې د کند یوازې د وه زامن پیژنم، یو خبنی او بل غوریا. عمر مې نظر ته نه دی راغلی، خو د دې خبرې کول په کار دي چې د خبنی د

---

(۲۹)، ملی هند اره، ۲ توک، له ٥٦ تر ٦٧ مخه پورې.
(۳۰) د اتش پور روایت دی، د اچې د غه روایت سم دی که ناسم دا بیله خبره ده.
(۳۱) مرصع، ۲۳۱ مخ. خورشید جهان، ۱۹۵ مخ. حیات، ۱۵۹ مخ.
تذکرة الابرار، ۴۷ مخ.
(۳۲) خورشید، ۱۸۹ مخ.

یوی ارتینی نوم (بسو) و .

بسیږ

د سیانی د لسی د اسمعیل د زوی مهپال ښځه وه ؛ اولاد ی ته یسی (بسی) وایي (٣٣) . د غه نوم په بیلو بیلو ځایوکی پ ول پ ول راغلی د ی ، لکه : پسنی پیسی ، هی ، مبنی ، بنی ، وبسی ، وه بسی . (٣٤)

بسی

د خلیلو د قبیلی وه ، کله چی اکبر مغول له لاهوره آټك ته راغی او په ښکاره بې د روښانیانو په برخه کی څه روغنیتی وښود ه ، جلال الدین ورغی او د روښان د کورنۍ ځینی غړی او څه نور روښانیان ور وستل شول ، په د یووکی یو ه هم بسۍ وه . اکبر له بسۍ پوښتنه وکړه چی ته د کومی قبیلی یې ؟ هغې ځواب ورکه چی زه روښانۍ یم . اکبر ور ته وویل چی زه پو هیږم ته روښانۍ یې ، خو پوښتنه کوم چی ته د کومی قبیلې یې ؟ د ې ویل چی زما قبیله روښانۍ د ه ، بل قوم او قبیله نلرم . د پاچا د اوینا پ یره خوښه شوه او ور ته وی ویل چی ستا قبیله د ې روښانۍ وې ، بیانو د د ې لقب " روښانۍ " شو او روښانۍ بلله کید ه . (٣٥)

---

(٣٣) مرصع ، ٦١٦ مخ .
(٣٤) د زیاتو معلوماتو له پاره وګورئ : د تاریخ مرصع نوتهونه ، ١٣٦٨ مخ .
(٣٥) حالنامه ، ٣٢٥ مخ .

بصری

د فرید خان د زوی د رویش داد و ښځه وه ، د رویش داد و د میاروښان خلیفه و او د تیرا په مستوره کی اوسیده . د درویش داد و د وه زامن وو او یوه لور ، زامن یې یو امیر محمد نومیده او بل شاه ولی او لور یې بی بی شا هزاد گله (۳٦) ، خونه د ه ښکاره چی د غه لور او زامن یې له همدی بی بی بصری و و او که یې کومه بله ښځه هم وه .

بسله نسته

د آقا محمد لور وه ، د کند هار د زمیند اور په کردی باغران کی اوسیده او د شعر ویلو وق یې د رلود ، د ژوند زمانه یې د ۱۳۰۰ هشا وخوا ا ټکل کیږی ، د دې یو خو بیته د ادي :

بیا پر ما د بیلتا نه راغله غمو نه نن بیا ... چی یې کښیښنو ول پر زړه راته د لغونه نن بیا
ملا لی زرکی کرځی چی په غرو کښی ... په خوښه الوزی شیلو کښی
ما خو هم د رسره و اخله په چمبو کښی ... چی وګورم د لویو غرو سرونه نن بیا (۳۷)

بسند یه

بند یه د صوابۍ (۳۸) سیمی د (تورلا ندی) کلی د شاه محمد نومی لور وه او د شیر بانو د مین یوسف خان خور کید ه . که د ا قصه د مغول اکبر په زمانه پوری اړه ولری ، نو د بند یه د ژوند وخت د ۱۰۰۹ هـ (۱٦۰۰ ع) کال په شا وخوا کی ا ټکل کیږی (۳۹) .

بسیبن

د میاروښا ن مور (وګوری : بی بی ایمنه) .

---

(۳٦) حالنامه ، ۲۲۵ ، ۲۲٦ ، ۲۲۸ مخونه .
(۳۷) پښتنی میرمنی ، ۲٦ ، ۲۷ مخونه .
(۳۸) دا نوم په "عوامی قیصو" کی همدغه شان په "ص" لیکل شوی دی .
(۳۹) عوامی قیصو ، له ۲۹ تر ٤٤ مخه پوری .

بـيبو

بيبو د علي محمد لور او د ښادي محبوبه وه. د وي د واړه د بکوا د تلخك په کلي اوسيدل او د ژوند زمانه يې له ۹۰۰ هـ مخکې اټکل کيږي (۴۰). د "بيبوا وښادي" داستان په "پښتانه شعراء" او "ملي هنداره" (۴۱) کې په بشپړه توکه راغلي دي، زه يې يوه برخه له "پښتانه شعراء" د لته را اخلم:

"وايي چه په پخوا زمانو کښې د وه وروڼه وه، د بکوا د تلخك په کلي کښې اوسيدل يو ولي محمد او بل علي محمد نوميدى، د ولي محمد زوي ښادي او د علي محمد لور بيبو نوميده، دا د وه تنه سره همزولي وه، او هرکله به يوځاى سره ملګري ګرځيدل، چه لويان سول نو يوه ورځ په يوه ځنګله کښې وه د بيبو پرتندي سپيني خولي راغلي، نو ښادي خان چه پر بيبو مين و ده دى مخ ته وکتل، ميني ئې د ځان سا تلو د اني وروڼ وله او بيخوده سو، بيبو ته ئې د عشق او ميني اعلان وکړ او خوله ئې ځني وغوښته!

مګر بيبو خو پښتنه ننګيالۍ پيغله وه، پر د ې خپل پت او ناموس پر ګران وه، نو ئې ښادي ته وويل چه ته خو زما ګران مين يې، مګر زه خو پښتنه يم، ناموس لرم، پښتانه خو خپله لور وراره ته ورکوي، نو ته هم ما ښام زما پلار ته مرکه وکه، ما به په شرعي نکاح درکي، نو به زه ستا يم او ته به زما! دا خوښکاره ده چه بيبو هم پر ښادي زړه بايللى و او ترده يې بل څوك يو ښه مين او ملګرى نه د رلود، مګر د لته خو پښتنو اله اومينه سره راغله، څرګنده ده چه د پښتنو د پښتنو الى احساس تر هر څه غالب دى، نو ځکه بيبو خپل مين ته تسليم نسوه تردي واقعي وروسته موږ وينو چه هم بيبو او هم ښادي د عشق ښکار شول ...

(۴۰) پښتانه شعراء، ۱ ټوك، ۱۱۶ مخ، د تحفۀ معصومي په استناد.

(۴۱) ملي هنداره، ۱ ټوك، له ۲۸ تر ۴۴ مخه پورې.

د ی، دوا ړه یو په بل پسې لیوني دي مگر قضا، د وی ترمنځ بېلتون اچوی او ښادی د عشق په سوی کې له وطنه ورکیږی، ځی اصفهان ته ... څه عمر وروسته د ښادی پلار ځی خپل زوی وطن ته راولی، د لته یوه کړی ښادی او بیبو سره وینی وروسته نو ښادی کوټې (کوئټه) ته ځی، له هغې خوا چه راځی، پر لاری او نژدی د خپلی محبوبې کلی ته مړ ی، بیبو او د ښادی خپلوان چه په خبر یږی راځی ښادی مړ وینی، د لته پښتنه مینه د خپلی مینې او رښتینی عشق وفاداری ترسره کوی، راځی پر مین باندی لکه بورا کړیږی او ځان پر اچوی خوله پر خوله ور ایږدی او مړی. د ښادی او بیبو خپلوان چه راځی، گوری چه بیبو هم ځان تر ښادی قربان کړی او د عشق په لمبو کې سته شوی د ه. وایی چه تر مرگ وروسته د وی د واړه یو ځای ښخوی، د دی د وو رښتینو مینو قبر و نه تراوسه په دلارام کښې پر یوه لوړه غونډ ی موجود د ی او خلق ئې په مینه زیارت کوی د وی د واړه په یوه قبر کې ښخ د ی. بیبو یوه پتیا لی پښتنه وه او د خپل مین سره د اسې وفادار ه وه، چه تر مرگ وروسته ئې ځان پر مین باندی واری کړ، د ښادی خان په نقل کښې بیبو خورا د اوره ړ کې ناری لری، چه لاندی ئې د دی د وینا د نخښې په ډول راوړو:

چه ښادی ولاړ، بیبو د ده په بیلتون وسوځله، نو ئې پر خپلی مور داسې د ویرناره وکړه:

مورکې ورسه	با بك خبر که !
زړه می ړ و بیږی	او ورالگیږی !
ښادی جانورك سو	نه راستو نیږی !
چه ښادی نه وی	ژوند هیڅ نه دی بیبوته ! (٤٢)

(٤٢) پښتانه شعراء، ۱ ټوك، له ۱۱۵ تر ۱۱۹ مخه پورې.

بسی بسی

د شیتك په اولاد ه کې د اعظم خان د زوی شاه بزرگ د گوهرې ښځې لور وه او سردارجهان خان پوپلزی ته یې ورکړې وه(۴۳) . څنگه چې سردارجهان خان د تیمور شاه د زمانې (۱۱۸٦ هـ پاچاکیدل) سړی دی ، نو د بی بی د ژوند وخت هم د دغوکلونو شاوخوا دی .

بی بی آیسه

د ستر مؤرخ اولوی مؤلف افضل خان خټك ښځه وه ، محمد علی او محمد حسن د دې زامن دي(۴۴)

بی بی امیره

د کټی خیلو د مشر لور وه او دې د ستریانی یا ستوریانی د زوی تري چې کنډاپور یا کنډه پور بدیې باله د ښکلا او ښې غوانۍ آوازه اورید لی وه ، نو کله چې نه لیدلې پرې مینه شوې وه ، په پای کې د کنډاپور کره ورغله او هغه په نکاح کړه ، د دې درې زامن وو او یوه لور ، زامن یې ابراهیم ، حسین او عمران نومید ل او لور یې خوبی (خوبۍ) (۴۵) .

بی بی اني غلجی (بی بی انۍ غلجۍ)

د سترعارف شیخ متی (٦۸۸ هـ مړ) ښځه وه او شیخ متي له دغې ښځې د وه زامن درلود ل ، یو خواجی اوبل ما نا(۴٦).

---

(۴۳) حیات ، ٦٦۰ مخ .

(۴۴) مرصع ، ٦۰۳ مخ .

(۴۵) خورشید ، ۲۸۰ او ۲۸۱ مخ .

(۴٦) د پټې خزانې تعلیقات ، ۲۱۴ مخ ، د مخزن افغاني د ۳۰۵ مخ په حواله .

بي بي ايمنه

ايمنه (٤٧) د حاجي ابابكر لوروه او د قاضي عبد الله ښځه کيده . ميا روښان د قاضي عبد الله د همدغې ښځې زوی دی (٤٨) . مرحوم حبيبي يو ځای د دې نوم بيبن او بهبين راوړی او پلاريې محمد امين بولي (٤٩) او بيا په يوه بل ځای کي د دې نوم " بيبن امينه " ياد وي او پلاريې حاجي ابوبکر . (٥٠)
په "روښانيان د مغولو تاريکيان " کي د روښان د مور نوم بي بي ايمنه او آمنه راغلی دی (٥١) ، په " بايزيد روښان " کي دغه نوم " بنين " ليکل شوی او وايي چي د محمدامين لوروه (٥٢) . د " ديوان کريمداد " په ديباچه کي بي د " حالنامي " ايمنه رااخيستی دی او په لمنه کي يې ورته راوړی دي چي په ځينو نورو کتابو کي بيبن ليکل شوی دی ، ليدی شي چي دا يې عرف وی (٥٣) دا خبره څه نوره څېړنه هم غواړي ترڅو باوري شي چي د ميا روښان د مور نوم بيبن دی که ايمنه (امينه ، آمنه) ؟ يا يې نوم ايمنه (امينه ، آمنه) دی او لقب يې بيبن ؟ او يا بي بي ايمنه (بيبن ايمنه ، امينه ، آمنه) ټول يو نوم دی ؟
د بي بي ايمني نيکه او د قاضي عبد الله نيکه ورونه کيده (٥٤) ، د وی د لوديانو په دوره کي له وزيرستانه هند ته تللي وو او په جالندهر کي اوسيدل (٥٥) .

---

(٤٧) ايمنه د امينه مقلوبه بڼه ښکاري چي د وهم او د ريم توري يې سره اوښتي دي .
(٤٨) حالنامه ، ۲ مخ .
(٤٩) د پښتو اد بياتو تاريخ ، ۲ ټوک ، ۲۵۹ مخ ، د مآثر الامراء د ۲٤۳ مخ په بنسټ .
(٥٠) د خيرالبيان سريزه ، ۸ مخ .
(٥١) روښانيان ، ۱۷ ، ۱۸ مخونه .
(٥٢) بايزيد روښان ، ٤ مخ ؛ اسلامي دائرة المعارف ، ۱ ټوک ، ۷۱٤ مخ .
(٥٣) ديوان کريمداد (ديباچه) ، ۹ مخ .
(٥٤) حالنامه ، ۲ مخ .
(٥٥) بايزيد روښان ، ٤ مخ .

په "حالنامه" کی راغلی دی چی د روښان نیکه د عبدالله پلار شیخ محمد د وزیرستان په کانیګورم کی اوسیده او ډیر زامن یی وو . شیخ محمد په سوداګری هند ته لاړ هلته په جالند هر کی یی د ابابکر لور بی بی ایمنه د خپل یوه زوی له پاره وغوښته، ابابکر په دی شرط خپله لور ورکړه چی زوم به یی په جالند هر کی ورسره اوسی . څه موده وروسته د شیخ محمد د غه زوی مړ شو ، بیا عبدالله جالند هر ته ورغی او د پښتنو له د ود سره سم یی پخپله وریند ارنکاح وکړله چی بیا بایزید تری پیدا شو (٥٦) بایزید لا د ښلو پښتو ورځو نه وچی عبد الله بیرته وطن د راتګ ملا وتړله ، ښځی ته یی وویل: غواړې ته هم راسره لاړه شی؟ هغی ویل مور پلار می دلته دی، بهـل ـمی د هندوستان عادت اخیستی دی، ښه به داوی چی ما د لته پریږدې او نفقه راکې، عبدالله همدغسی وکړه، پخپله وزیرستان ته راغی او د بی بی ایمنی نفقه یی ورکوله. قاضی عبدالله دلته په وزیرستان کی یوه بله ښځه د رلوده چی فاطمه نومیده ، له دې یی یو زوی و او دري لوڼې (٥٧) ، زوی یی شیخ یعقوب نومیده . (٥٨)

کله چی هندوستان د مغولو لاس ته ورغی ، د مغولو زور زیاتي پښتانه په تنګ کړه، ایمنی ته له پاسه هم څه نه ورتله،ورځ پری سخته شوه ، دې څه موده خپله ګانـه خرڅوله او ګوزاره یی پری کوله ، بیا یی لیوره شیخ خداداد مرسته ورسره کوله. (٥٩)

د لته عبد الله سړی ورولیږه چی ورشه خداداد او بی بی ایمنه راوله او که خدا داد نه راته ، نوزما کړه خودې راشی (٦٠) . شیخ خداداد ځواب ورکه چی اوس هـند د مغولو په لاس کی دی، هرځای پیرې دی، د رتګ ګران دی، که کوم کاروان درته، ورسره به شو. په دی وخت کی یو کاروان دی مخ په پورته راځی ، نو شیخ خداداد هم لـه خـپلی وریندارې او پنځه کلن وراره سره په دغه کاروان کی مخ پخپل وطن راوخوځید

---

(٥٦) حالنامه ، ٢ او ٣ مخ .

(٥٧) همدغه اثر ، ٤ او ٧ مخ .

(٥٨) همدغه اثر ، ١٦ مخ .

(٥٩) (٦٠) همدغه اثر ، ٤ مخ .

په لاره کې مغولو یو ځای (٦١) قافله ودروله او د بابر زوم یې خبر که چې قافله د پښتنو ده، هغه امر وکه چې کاروانیان ووژنئ او مال یې چور کئ (٦٢). سید شیخ خداداد له کاروانه او وه لکه ټنګی ټولی کړی او له یوی عریضی سره یې بابر ته ولیږلی. بابر کاروان معاف که او په دې توګه د وی کانهسی کوهم ته راورسیدل دلته د بی بی ایمنی ژوند ښه نه و، د ښې له امله عبد الله ښه چلند نه ورسره کاوه، بیا خلکو ورته وویل چې یا له بی بی ایمنی سره د دې بلې ښځې په څیر سمه ګوزاره کوه او یا یې پریږده، بیا عبد الله بی بی ایمنه پریښوده او دا د خپل پلار کره هندوستان ته لاړه، په دی وخت کی بایزید او وه کلن و او میرې ته پاتی شو (٦٣).

که څه هم بی بی ایمنه په میړه نه وه ګرانه او یا یې په ژوند کی نوری سختی لیدلی دی، خو د دې په پاکه او سپیڅلی غیږ کی د بایزید روښان په شان ستر شخصیت روزل شوی دی چې ټول پښتون یې پری ویاړی او د تاریخ پاڼی به یې تل په کار نامو ښایسته وی.

بی بی بائی

د نظام خان لور وه او د شیرشاه سوری خور زه کیده، د دې ایکی یو زوی درلود، فیروزخان نومیده. کله چې اسلام شاه مړ شو، د دربار امیرانو د اسلام شاه دغه دولس کلن زوی پاچا کړ، خو مبارزخان ماما یې د خپلی خور مخ هم و نه مانه او خوریئې فیروزخان یې مړ که او په ځای یې خپله پاچا شو او ځان یې سلطان محمد عادل وباله، مګر خلکو به تر پایه "عـ لی" ورته ویلی.

---

(٦١) د قنوج ښار (حالنامه، ٥ مخ).
(٦٢) حالنامه، ٥ مخ.
(٦٣) همدغه کتاب، ٦ مخ.

په اسلام شاه باندی د بی بی بائی د گرانښت په باب راغلی دی: " سکه خور د مبارزخان په نکاح کښی د اسلام شاه وه او نوم ئی بی بی بائی وه او اسلام شاه پری ډیر مین او مهربان وه تر هسی حده چی بی د دی له اذنه وبل محل ته نه ته او همیشه د دی په مواصلت خورسند وه. " (٦٤)

بی بی بسو

د میاروښان د زوی شیخ عمر ښځه کیده او احداد د دی زوی دی. د مغول اکبر امراء آصف، قاسم میر بحر او د اسی نور له پوځ سره په تیرا ورغلل. چی جلال الدین وځپی، تیرا یې محاصره کړه، مغولو وویل چی یا به جلال الدین په لاس راکوئ او یا به د روښان د کورنۍ ښځې راسپارئ چی بیرته وکرځو. په هغو یو ښځو تنو کې چی له ناچارۍ مغولو ته وسپارل شول، یوه بی بی بسو وه له خپل زوی احداد سره. (٦٥)

بی بی بصری

د ملك قاسم بنګښ حاجی خیل لور وه او د میاروښان د زوی جلال الدین ښځه کیده. الهداد (رشید خان)، هادی داد، الائی بی بی نور خاتون او عالم خاتون د هدی بی بی بصری له نسه دي. (٦٦)

بی بی بیکم

د میاروښان د زوی جلال الدین ښځه وه، میان داد او کریمداد ددې زامن دي. (٦٧)

---

(٦٤) مرصع، ١٨٦ او ١٨٧ مخ.
(٦٥) حالنامه، ٣٣٣، ٣٣٤ مخونه.
(٦٦) (٦٧) حالنامه، ٤٧٠ مخ (وګورئ: لسم نمبر لمنه).

بی بی پیاری

بی بی پیاری د شیخ سلیمان د انا سروانی لوروه او د لوی عارف او شاعر شیخ متی (٦٨٨ هـ م) بنځه ښځه ليده . يوسف . زهر (ظاهر ؟) ؛ عمر ؛ بهلول ، محمد او الـو د شيخ متی د همدغی ښځی زامن دی . (٦٨)

بی بی تاج

نوم یـی درم النساء واو تخلص یـی تاج ، د حاجی حیات کل لور لیده او د کوټی د صاحبزاده عبد الحی د کورنۍ او په خټه مومند ده وه . د ا یوه اديبه هم شاعره او تاریخ پوهه میرمن وه او وایـی چی په قادریه طریقه کی شامله وه . (٦٩)

د وینا بیلګه :

د کوټـی غوث الزمان	پـه قوت لـی پهلوان
پـه بیکسـو مـهربـان	مـشهوریـی تر ایران
ستا مرید خلاص له خزان	مدد وکړه ! ای سلطان
شوخبر سـتا له دوران	زار شم زه ستاله دوران
د کوټی شاه مـردان	کـړه نظر راباندی جان
حضرتجی زموږ پیـره	د بی کسو دستگیره
شرق ترغربه بی نظیره	ای آفتاب عالمګیره
خوش الحانه خوش تقریره	مریدانو له اکسیره
زه هم ستا یم د امنگیره	ای زما کامله پـیره
کړه نظر راباندی جـان	د کوټـی شاه مردان (٧٠)

---

(٦٨) د پټـی خزانی تعليقات ، ٢١٤ مخ . دلته په تعليقاتو کی ویل شوی دی چی پیاری شپږ زامن درلودل ، خو بیا دا پاس غوندی دا وونوم ونه راوړی .

(٦٩) پښتنی لیکوالی او شاعرانی ، ١٥٥ مخ (د تیر هیر شاعران په استناد) .

(٧٠) همدغه اثر ، ١٦ مخ .

بي بي حوره

د مهيار زوى د مهمند (مهمند) لمسى د ... شاه د وه ښځې درلودې ، يوه مستوره او بله بي بي حوره ، حوره د ... نومې ښځې ... (۷۱)

بي بي خالا

دا د شيخ عباس لور وه او د نوميالي عارف شيخ متي خور ، خالا په پښتين كې اوسيده چې له مريني ورو سته هم د غلته خښه شوې هم ده (۷۲) . څرنگه چې شيخ متي په ۶۲۲ هـ كال زيږيدلى او د شيخ تو كلو په عمر مړ دى ، نو د بي بي خالا د ژوند زمانه هم د غو كلو نو په شا وخوا كې اټكل كيږي .

بي بي خداونده

د مهمند لمسى د مهيار زوى رځهم د وه ښځې درلودې ، يوه مستوره او بله بي بي خداونده ، ... (۷۳)

(۷۱) حيات ، ۲۱۷ مخ .

(۷۲) پټه خزانه ، ۲۲ مخ . د پټې خزانې تعليقات ، ۲۴۰ مخ .

(۷۳) حيات ، ۲۱۷ مخ .

بي بي خيرخاتون

د دې ميرمنې نورحال نه دى څرګند او د ومره ښکاره ده چې د خيرالبيان يوه نسخه د دې په سپارښتنه ليکل شوې ده . نود اسې برېښي چې خيرخاتونه يوه پوهه او عالمه ښځه وه او له پښتو آثارو سره يې مينه درلوده . بهارتوى د بي بي خيرخاتونې په سپارښتنه د خيرالبيان د دغې نسخې کارپه ۱۰٦۱ هـ کال بشپړ کړى دى . (۷٤)

بي بي رابعه

د ميرزاخان انصارى د بي بي نورخاتونې ښځې لوروه او الهام الله ته يې ورکړې وه چې د الهداد خان (رشيد خان) زوى کېده ، د غه الهام الله ته بيا وروسته اورنګزيب د رشيد خان خطاب ورکړ . (۷۵)

بي بي رابعه د ومره نيکه ښځه وه چې د خپل وخت رابعه ګڼله کېده (۷٦) او د بي بي نورخاتون له وفاته وروسته ر ونيا نيانودې ته مخه وکړه او دې به له خپلې وسې سره سم له خلکو سره مرسته کوله . (۷۷)

---

(۷٤) د پښتو ادبياتو تاريخ د دوهم ټوک په ۳۰۳ مخ کې د "بهارتوى" د نامه د وهمه برخه "طوسى او تونى" اټکل شوې ده ، خو په حالنامه کې په يو ځله "توئى" د يوې قبيلې نوم راوړى ، يو ځاى وايي : "د رراه قبيله توئى بود ند ، عبدالکريم نام سرد ار قبيله توئى بود ." (حالنامه ، ۲۵۰ مخ) . کېدى شي چې د غه دې "بهارتوئى" وي .

(۷۵) حالنامه ٤٦۰ مخ .

(۷٦) حالنامه ، ٤۷۵ مخ .

(۷۷) حالنامه ، ٤۷۷ مخ .

بي بي دريا خاتون

د احداد او بي بي الائي لور كيده ، د پيرداد زوى محمد زمان ته يسي وركړې وه ، دغه پيرداد د كمال الدين زوى اود ميا روښان لمسى و. دريا خاتونې هم د خپلې مور په شان په صورت او سيرت كې سارى نه درلو د او د وه زامن يسي وو ، يو قادرداد او بل مهديداد . (۷۸)

بي بي د ور

په ښكاره د شيرخان ښكښي موروه(۷۹) اوداسې بربينې چې دا يوه بروبره ماره او ميره مخې ښځنه وه او په ښځو به يسي غټوغټو كسانو ته ميلمستيا وركولې . افضل خان وايسي چې : " د مهابتخان په صوبه دارئ كښي ميريعقوب ديوان باد شاهسي لښكر په تيراه په بعضي آفريدى وركړى چې باغي ووكړ؛ خان(۸۰) ئى هم چسي ميريعقوب سره ئى ير اخلاص وه وبا لله ، په تيراه په دا مهم ورسره وه ، په فتح وبه فيروزى له تيراه د كوهاټ په لاركورته راغى ، بس بى د ور د شيرخان مور مهماني كوهاټ كښي ورته كړې وه . " (۸۱)

بي بي د ويه

د ويه د شيخ سليمان دانا سرواني لور كيده ، دا يوه بزركه ښځه وه خلكو يسي زيات خوارق ليدلي وو . په تاريخ مرصع كې راغلي دي چې : " عصمت پناه بي بي د ويه

---

(۷۸) حالنامه ، ٤٧٦ مخ .

(۷۹) محشي ليكي چې مطلب " ملك ميري " دى (د تاريخ مرصع نوټونه ، ۱۱۹٦ مخ).

(۸۰) مطلب خوشحال خټك دى.

(۸۱) مرصع ، ۲۸۹ مخ .

لور د شیخ سلیمان دانا خور د شیخ ملهی قتال په عبادت، ریاضت او مجاهده کې ئې پیر لوی شان درلود او د ورځی به روژه په خوله او د شپیه به په لمانځه ولاړه وه او د عابه ئې قبلیدله، د شو بدو په باب به ئې هر څه چه په ژبه تیر شول په درنگ ساعت کښی به ښکاره شول او چرې به ئې په عکس سره شول. عجیبه کرامتونه تری ظاهر شوی دی." (۸۲)

دغلته په لمنه کې لور ته لیکل شوی دی: "کله چه مونږ ته [illegible] هغو په اجمالی ذکر کښی وضاحت کړی دی بی بی (۸۷) مومند بابا لور و دانه وه، دغه وضاحت په مخزن افغانی تاریخ خانجهانی کښی له یوه زیات ځلی شوی دی." (۸۴)

نور هم د "تاریخ مرصع" په متن او حاشیو کی څو ځایه ویل شوی دی چی د وبه [illegible] بی دانا لور د ملهی قتال خور او د مومند [illegible] (۸۴) [illegible] غواری [illegible] دویه [illegible] پیله یوه؟ [illegible] "حیات افغانی" د "تاریخ مرصع" په [illegible] سلیمان [illegible] ملهی قتال [illegible] راوړی (۸۵) خو په آخوند [illegible] "پښتانه" کی [illegible] قتال [illegible] سلیمان [illegible] بلل شوی چی په دی حساب [illegible] او مړ به راشو دی ته چی له شاه او سین غوری [illegible] (۸۸)
او مومند د خرښبون څلورم نسل دی. شاه او سین او خرښبون خو دیوی زمانی خلك دی، نو په دی توکه د "بی بی دویه" او "مومند" ترمنځ شپږ نسله [illegible] موضوع نوره څیړنه هم غواری، زه دا پلټنه بل وخت ته پریږدم.

[illegible]

د گجرات د پاچاهی د وزیر عالم خان لودی لور [illegible] لودی ښځه لیده.
لوړی عالم خان لودی یوه لور وه کوم چې مسندعالی دولت [illegible] (۸۷)

(۸۲) د تاریخ مرصع ضمیمه، ۱۳۴۴، ۱۳۴۵ مخونه. (۸۳) [illegible] ۱۳۲۴ مخ
(۸۴) مرصع، ۶۰۹، ۶۱۸ مخونه (۸۵) حیات، ۳۰۰ مخ. (۸۶) [illegible] ۳۲۳ مخ.
پښتانه د تاریخ په رڼا کښی، ۱۳۴۳ مخ.

بیاچې هغه مړه شوه نو خپله بله لوریې پښې ورکړه (۸۷)، د دې د ژوند زمانه د ۱۰۹۰ هـ کال شاوخوا ګڼل کیږي.

بی بی [illegible]

د الله خواجه یحیی کبیر له کورنۍ او د ویش سروانی ښځه وه، وایې چې د الله یوه مجذوبه میرمن وه. خان حتی هیر و او د خدای په مینه کې ډوبه وه. د دې په باب د اسې راغلي دي: "بی بی راستی چې د خواجه یحیی له لمسیو او د خواجه ویش سروانی کور وداڼه وه. د وینا میرمن او له خاته ورکه وه او هر وخت (د خدای په مینه کې) لیونۍ او ډوبه وه او اکثر به پرې حال غالب و او د دنیا په معاملو کې هیڅکله ونه وه. (۸۸)

بی بی زرباتو

د تاج خان [illegible] (۸۹) [illegible]

بی بی زینب

بی بی زینب د حاجی میرویس خان لور وه او یوه عالمه او فاضله ښځه وه. د پلار [illegible] دینی او ادبی کتابونه یې لوستی وو. وایې دا د زمره څیرکه او هوښیاره میرمن وه چې ورور به یې شاه حسین هوتک د پاچایی په چارو کې له دې سره خوښه کوله او خبره به یې منله. د ایوه پخه شاعره وه او د "ارشاد الفقراء" په نامه یې یو منظوم اثر درلود، د دې شعری قدرت له هغې ویرنی "مرثیې" پوره ښکاریږي چې د خپل بل ورور شاه محمود په مړینه یې [illegible] زمانه د ۱۱۴۰ [illegible] د لته د [illegible] خزانی یوه [illegible]

---

(۸۷) لودی پښتانه، ۳۱۲ مخ.

(۸۸) د تاریخ مرصع ضمیمه، ۱۴۴۵ مخ. د بی بی راستی د خوارقو په باب وګورئ:
د تاریخ مرصع همدغه ۱۳۴۵ او ۱۳۴۶ مخ.

(۸۹) حالنامه، ۲۸۰ مخ.

*بی بی زینب د حاجی میرخان علیین مکان لور ده چه له کوچنیوالی ئی په حرم کی د عصمت او عفت لوست وکا . په لسه هفته چه قرآن کریم ئی ولوست ، د احکام اسلامی او فقه کتابونه ئی هم ولوستل او د فارسی مشهور کتب ئی ضبط کړل استاد د علومو ئی ملا نور محمد غلجی دی ، چه یو یو عمر ئی مخدرا توته د حرم درس لوستی دی هسی روایت کا چی بی بی زینب یره هوښیاره او پوهه وه او د امور و عاقله ښځه وه او د پادشاه جمجاه شاه حسین په امورو کی تدبیر کا ، او هرکله په رای صایب مشکلات د امورو حل کا ، او پادشاه د زمان ئی پخبر و عمل کا او نصایح ئی اوری دا د رشهوار د صدف عصمت ښه ښه شعرونه هم وایی او د موزونانو او شاعرانو قدر کا ، د دواوین د شعراء هرکله لولی او له مضامین شیرین ئی کام شیرین کا . عمر په عبادت د خدای او تلاوت د قرآن شریف تیروی او مخدراتو د حرم د پادشاه ته درس او کښل او لوستل وربښی . نقل کا چه د شاه محمود جنت مکان د مرگ حال قندهار ته را ورسید ، نو د پادشاه خاندان عالیشان ټول غمجن سول او مخدراتو د حرم ساندی او غلبلی زکا . بی بی زینب چه واقعه د ورور د وفات واورید له یره غمجنه سوه او په تلاوت د قرآن او لمانځه ئی تسکین وکا د ننلی زړه . او هسی ویرنه ئی په ویر د خپل ورور مرحوم وویله ، چه زه ئی دلته را نقل کوم ، خدای تعالی دی ټول خاندان عالیشان د پادشاه ظل الله ژوندی ولری او خوښ

مرثیه د شاه محمود جنت آشیان

یرغ سو چه ورور تیر له دنیا سونا ‌‌ ‌ ‌ قندهار واړه په ژړا سونا

زړه می په ویر کی مبتلا سونا ‌ ‌ ‌ ‌ چه شاه محمود له ما جلا سونا

دا رون جهان راته تور تم دینا

زړه د بیلتون په تیغ کړم دینا

PROPERTY OF ACKU 6677

PROPERTY OF ACKU

هوتك غجن په دی ماتم سونا
دپاچاهی تاج سو برهم دینا
چه شاه محمود تیر له دنیا سونا   قندهار واړه په ژړا سونا

ځوان وسیړه د توری جنگ ونا
ولاړ د کام په نام وننگ ونا
د ښمن له ده په وینو رنگ ونا
پر میدان شیر ویا پلنگ ونا .
افسوس چه مرگ د ده په خوا سونا   قندهار واړه په ژړا سونا

محموده! نه یوازی خور ژاړی
په مرگ دی ټول کلی اوکور ژاړی
خپلوان لا څه پاچادی ورورژاړی
لښکر سپاه دی پلی سپور ژاړی .
پښتون دی ټول په واویلا سونا   قندهار واړه په ژړا سونا

اصفهان پاته تاج نسکور عالمه
چه شاه محمود سونن په کور عالمه
د پښتون لمر سو تیاره تور عالمه
راته د ښمن به کا پیغور عالمه
چه پاچا ولاړ پښتون گدا سونا   قندهار واړه په ژړا سونا

لښکر سو چور پښتون ولاړ دی اریان
په خپا ورو څای کاشاه محمود عالیشان
پاته سو تخت وتاج د ټول اصفهان
زړه ئی راسوړ سو کاخوښی د ښمنان
وایی پښتون اوس بی پاچا سونا   قندهار واړه په ژړا سونا

[illegible] له ریا مبی خم تم [illegible] کرند

[illegible] وهلا یو مه تا چه د [illegible] پیوند

[illegible] له [illegible] دی بیاز [illegible] ګا خور [illegible] [illegible]

[illegible] شاه محمود [illegible] کا [illegible] بند

پر کور موویر شور غوغا [illegible] قتلها روا په زړه سونا

[illegible] شاه څه سونا؟

[illegible] څه سونا ؟

[illegible] له [illegible] صفها نفتېو [illegible] څه [illegible]؟ [illegible]

[illegible] محبت [illegible] څه سونا ؟

د پښتنو پر تم فتا [illegible] قتلها روا په زړه سونا

[illegible] محمود [illegible] ولاړی له ما؟

[illegible] جنه [illegible] سوی جلا ؟

[illegible] له [illegible] صفها ن ولی [illegible]؟ [illegible]

[illegible] ی [illegible] چه څه کړی اعدا؟

د ښمن ولاړ بیا [illegible] ښار وا په زړه سونا

[illegible] غم چپه کړینه فریاد

[illegible] پښتو په [illegible] شاه محمود سو بر باد

[illegible] له [illegible] و نه چه [illegible]

[illegible] غر [illegible] وړینه ئی باد

ما تم زړه پیر و بر [illegible] قتلها روا په زړه سونا

[illegible] ورزور [illegible] مولا کی جنت

[illegible] پسله مرګه راحت

[illegible] له [illegible] [illegible] [illegible]

روح دی وه ښاد په لویه ورځ د قیامت

مخ دی وه روڼ د خدای په مهر و رحمت

د خالق رحمت دې ښوي په قبر ستاسو (۹۰)

بي بي ساره

کله چې مخالفانو غوښتل پیر روښان له سنګ توی یا سنګ توئی (۹۱) و باسي روښان له خپلو ... سره چې تیمه به ته ... وی لاوختی له دی ... ځانه ... بیع د ... چې بي بي ساره یې ... (۹۲) ... وه.

بي بي ستاره

یو وخت چې ما د کابل د دارالمعلمین په لیسه کی زده کړه کوله زما د فارسی (دری) معلم محمد حسین بهروز راته وویل چې: اشرف خان هجری یوه پېرنایا به د دیوان شته چې احتمالاً د ده په خپل لاس به ... اوسي ... یو ځای ... چې د ... قصیده ... د خپلی لور (بي بي ستاره) ... د غه دیوان ... په خپلو سترګو ... وګورم، نود ... ښاغلی بهروز ... ویلی شم چې ستاره ... د اشرف خان هجری لور ...

(۹۰) پټه خزانه، ۱۸٦، ۱۸۸، ۱۹۰، ۱۹۲ مخونه.

(۹۱) د دغه ښارګی اوکانی کوهم ترمنځ یوه ورځ لاره ده. (حالنامه ... ۸ ... مخ)

(۹۲) حالنامه ... ۲۳ ... مخ.

بي بي سليم خاتون

د ميرزا خان انصاري لور وه او الهداد خان (رشيد خان) ته يې ورکړې وه . (۹۳)

بي بي سندو

د مياخيلو د مشر اعظم خان خور وه او په دامان کې اوسيده ، کله چې د تيمور شاه (۱۱۸٦ هـ پاچا کيدل) وزير او پوځي مشر سردار کريم خان پوپلزی له خپل لښکر سره د راېن ته ورسيد او غلته يې واړول ، د بي بي سندو د ښايست او ښکلا آوازه يې ترغوږ شوه ، سړی يې ورولېږل خو اعظم خان ورنکړه او د همدې سندو په سر لوی جنګ ونښت ، بيا اعظم خان خپله خور اسماعيل خان بلوچ ته ورکړه خو دا خبره په نورو مياخيلو بده ولګيده او د بي بي سندو په سر بيا جګړه پيښه شوه (۹٤)

بي بي شاهزاد ګله

د درويش داد و (۹۵) لور کيده ، د پير روښان مريده وه او د تيرا په مستوره کې اوسيده ، د ې ميړه نه کاوه ، د ورکزيو رخه کيده ، ورکزيو جلال الدين ته وويل چې کمال خاتون د پير روښان لور ميړه وکه او د ا يې نه کوي ، نور ی پيغلی به هم د ې ته ګوری ، ميړه به نه کا او له د ې به يوه بله خبره جوړه شي ، په هر ډول چې کيږی با يد په ميړه شي . جلال ، د درويش ورغوښت ، ورته وې ويل

---

(۹۳) حالنامه ، ٤٦۰ مخ .

(۹٤) خورشيد ، ۲۹٤ مخ .

(۹۵) د فريد خان زوی داد و چې ورسته درويش داد و بلل کيده ، د روښان خليفه و او د علی محمد مخلص مورنی نيکه کيده .

چې لوړ دې ورځه ! هغه ځواب ورکه چې لور مې د خپل نفس وکیله ده ، زه څه
زور زیاتي نشم پرې کولی .

شاهزادګلې له نراو ښځو مخ پټاوه ، زیاتره به یې مخ د یوال ته اړاوه او کیناسته.
یوه ورځ جلال الدین ، رحیمه چې د تیرا وه او له د رویش سره یې اخلاص
درلود ، ورو غوښته چې ورشه او بي بي شهزاد ګلې ته و وایه چې میړه وکا .

رحیمه ورغله ، ګوري چې شاهزاد ګلې قبا په سر اچولې او مراقبه ده ، داور تـه
ښتني
کیناسته ، یوه ورځ یې ورته تیره کړه ، خو دهغې داسې سام پرې ولوید چې د پـو
ژبه یې هم ونه که . رحیمه پا څیده او بیرته جلال الدین ته راغله ، ویلې چې دا
نجلۍ د میړه کولو نه ده ، جلال الدین هم له دې خبرې لاس واخیست .

وروسته له څه مودې چې جلال بیا له خپلو جنګیالیو سره په مستوره کې ښکته شو ، د
ورکزیو مشرانو بیا جلال الدین د ې ته اړکه چې شاهزاد ګله په میړه کا ، جلال
ناچاره د رویش داد و ورو غوښت او ورته وې ویل چې د تالور مې بارک تـه
ورکړه . بارک یو ښه ځوان و ، لږ و ډیر کتابونه یې لوستي وو ، له کندهاریانو
سره یې ناسته ولاړه درلوده او ځانته به یې کندهاری ویلی .

په پای کې د رویش داد و ، جلال الدین ته وویل چې نور اختیار ستادی ، خو
زور زیاتي په کار نه دی اوله شرعې سره سم کار به کوې . ډیرې خبرې لاندې باندې
شوې ، مګر په جلال د د رویش داد و خبرو څه اغیزه ونکړه او په ځواب کې یې
ورته وویل چې زه سبا روانیږم ، ته په دې لور بارک ته ورواده کې . بس جلال
لاړ او د شاهزاد ګلې واده جوړ شو ، خو واده په شپه چې شاهزاد ګلې
سرکېښود دا آواز یې د زړه په غوږ واورید :

ای جلی شاهزاد ګلی مه هیڅ به روزی نشی   ته د شاهنشاه یې خپلې

سبا ته چې له خوبه راپاڅیده ، زړه یې ښه شو ، د لوی څښتن په مهربانۍ یې

لا عقيده ټينګه شوه، نو کله يې چې شاهزاده ګلي ته بلواده کالي ورواغوسته او په آس يې سپور کړ او د لښکر په يوه څوکه کې د روښانيانو له لاس ور غلل او د نورو ورسره شول او ځان يې په ناوي پسې ور ورسوه او د بايزيد پښه ته توره ورواهه، مړ يې کړ او د تيرو له خپلو ګوريو سره ډيبلوري ته لاړ. هغلته زين خان صوبدار ته ورغي او ورته ويې ويل چې ځو لهم ... اکبر پاچا ته ورځم، ځه زما څه ليکل سپاره پښتنه ور که. بيا لاهور ته اکبر ته ورغي او اکبر د زين خان په نامه فرمان ورکه چې په روښانيانو ډير زور زياتي شي کولي، څه مګه له ځانه يې ...ي په سرحد کې ورکه چې ... م خپل زوی ... ووکا. بيا چې جلال الدين مړ شو او احداد د روښانيانو ... مشر او سرغړولو نه چې تير په تير هير په هير ... د خپل ځای ته، ... چې د روښانو له خپلو کورونو څخه ... بيرته تيرا ته ړاغي او په خپل ځای ... ستوره ... يې وايه ... څه ... ور ... او احداد ... د روښانو ته ورولير، چې کند هار ... راضي شي ... چې د ... سره وکي او خپله ... لور ورکي، بيا يې خپله ... لور ... ورکړه، او ... ابا بکر د علي محمد مخلص پلار دی. (۹٦)

[illegible]

[illegible]

د شيخ ... (۹۷) ... (۹۸) شيخ ... نور ... جلال الدين ... (۹۹) ... (۱۰۰) ... (۱۰۱)

---

(۹٦) حالنامه، له ۲۲٦ تر ۲۳۲ مخه پوری.
(۹۷) هغه کتاب، ۱٦۱ مخ.
(۹۸) هغه کتاب ...
(۹۹) همدغه کتاب، ٤٤ مخ.
(۱۰۰) همدغه کتاب، ۱۷۰ مخ.
(۱۰۱) همدغه کتاب، ٦٥ مخ.

بی بی شمسو د غیرت یوه بوټه وه او خدای د ومره لوی زړه ورکړی وچی پښتنو

ته یی برزامنو شیخ عمر (و ۸) او دولت(۱۰۲) سره ونه او د خیرالدین لاس نیوی کړه او

دی ته یی وروڅوله ، د بی بی شمسو نه سترګی لمدی شوی او نه یی سر او

مخ په خاپیرووا هه(۱۰۳) بلکه پاخیده د خیرالدین لاس او د شیخ عمر او دولت سرونه

یی مچو کړه او وی ویل : " رحمت د خدای دی وی په تاسی باندی چی ثابت قد

پاتی شوی او له خپل همته وا نو ښتی او خپل ځانونه مو د حق په لاره کی قربان

کړه . " (۱۰٤)

بیا یی خپل مخ دښمن ته وروا ړا او وی ویل : " زما زامن په غلا او زناکی

نه دی وژل شوی چی سرونه مو ټیټ کړه او ما ته مو را ولیږل ، زما زامن میړنی

وو او تاسی ټیری یی له تیغه تیر کړی او پخپله هم شهیدان شو ، زه دا تول

د خپل خدای قضا او قدر ګنم ، که نه تاسی څه شی وی چی زما زامنو ته مو

بد کتلی وای . " (۱۰۵) د غه نوم په پښتونو وځا ځوکی " شمسیه " یادیږی (۱۰٦)

بی بی شمسو خاتون :

د میا روښان د زوی جلال الدین ارتینه وه ، صاحب خاتون یی د همدغی

ښځی لور ده چی د میرزا خان انصاری زوی خداداد (۱۰٦۲ هـ) ته یی

میوړلی کړی وه (۱۰۷)

(۱۰۲) د دولت د میا روښان د بلی ښځی زوی وچی " توره ادی " بللکیده . (حالنامه

۳۱۸ مخ) .

---

(۱۰۳) حالنامه ، ۳۱۸ مخ .

(۱۰٤)(۱۰۵) همدغه کتاب ، ۳۱۷ مخ .

(۱۰٦) د پښتو ادبیاتو تاریخ ، ۲ ټوک ، ۲۷۲ ، ۲۷۳ مخونه ، په د بستان مذاهب

په بنسټ .

(۱۰۷) حالنامه ، ٤۷۰ مخ (وګورئ : لسم نمبر لمنه) .

بي بي شيخزاده

داد خواجه یحیی کبیر لهٔ کورنیه وه او د میاد ود ا(۱۰۸) د زوی میا ترمان(۱۰۹) نسخه کید ه. بي بي شيخ زادی یوه په خدای مینه او پرهیزگاره میرمن تیره شوې ده، په دې باره کې د تاریخ مرصع په ضمیمه کې راغلي دي چې: "د خواجه یحیی کبیر له نسله او د میان ترمان ولد میان دود اسیدانی په نکاح کښې وه. ډیره رسیده لي عبادت گذاره او روژه داره وه او د دنیا په معاملو بئی وتنه نه وه. خښتن بئی ډیره نمانځنه کړه او چه په هغې حال ډیر غلبه شو، نو میان ترمان بله ارتینه وکړه اوله بي بي بئي پټوله، یوه ورځ میان ترمان د بي بي په خدمت کښې ناست و، ورته بئي وویل چه ترمانه زه دې ناست وینم ودره، میان ترمان بئی له خدمته پاځیده او پلار میان دود ا لره تللی له بي بي بئي خفګان اوګیله وکړه چه د اشان نامناسبه وینا بئي زاوکړه له میان دود ا ویوښتلو چې ترمان ګوندې بله ارتینه دې کړې ده، ورو بئي وویل هو، وبئي ویل ښه و نه شول، ډیر بد دې وکړل چه بي بي د بي بي د رضا دې هسې چار وکړه، څو ورځې پس ترمان هسې ناروغه شو چه د مرګ خواست بئي وکړو، هغه ورو وویل چې ترمانه له خدایه مې غوښتي دي چې سزه د ایمانه کور ته لاړ شي. د پلار له خدمته د بي بي په ملا زمت راغي او هغې ته بئي هم وویل چه په حقله یې دعا وکړي چه خاتمه بئي په خیر شي، وبئي فرمایل چه خدای تعـ : بـه د ی ایـمان روزي کړی، څو ورځې پس میان ترمان په حق ورسید." (۱۱۰)

---

(۱۰۸) یوه بله نسخه: داود (د تاریخ مرصع ضمیمه، ۱۳۴٦ مخ).
(۱۰۹) خینی نسخی: ترکان اونزمان (همدغه اثر او همدغه مخ).
(۱۱۰) همدغه اثر او همدغه مخ.

بی بی صاحبه

د کامران لور او د شاه محمود هوتك ښځه وه ، د ا په ۱۱۷۰ ق کال په کابل کې مړه شوې ده. (۱۱۱)

بی بی صورت

د ملك بستان کاکړ لور وه چې د نوميالي پښتون هيبت خان کاکړ نيکه کيده ، د ا يوه عالمه اود برخې څښتنه ميرمن وه او خلکو يې په برخوا رق ليدلی دی ، تاريخ مرصع بی بی صورت په دې ډول معرفي کوي :

« زکر د دوران د صالحې اود زمانې د ساجدې بی بی صورت لور د ملك بستان کاکړ نيکه د ميان هيبت خان چه د دغه تاريخ د ليکنې باعث دی . هر کله چه بی بی صاحبه د پوهې عمر ته ورسيده نو قرآن او د فقهې څوکتابونه يې ولوستل اود شرعي مسئلو په علم کښې يې هغه وخت شال نه و ، د هغه وخت ارتينو به ټولې مسئلې له هغې پوښتلې ، اکثر خپلوان به يې د غوښتو په نيت راتلل خو هر کله چه والدی شريفې به يې ليدل چه په تلاوت او خپل شغل مشغوله ده نو دی خبروته يې پام نه کړ او خپله لور يې د چا په نامه نه کوله ، هر کله چه د خپلو خپلوانو غوښتو زور ونيو نو يوه ورځ يې خپله مور و پوښتله چه د غه کور دی ښځې هره ورځ څه لره تا سو کره راځي مور يې خبره ورښکاره کړه ، ويې فرمايل چه که بی زما له رضا مو دغه کار وکړ نو سبا د قيامت په ورځ به زما لاس او ستاسو لمن وی . نو پسته يې مور پلار هرخوك چه به راتلل سکوت څواب به يې ورکاوه اولکه چه له مور زيږيد لې هم هغه شان ترکوره او قدسي عالمه لاړه او هرڅوك نامحرمه که به د شپې د هغوی دعبادتخانې نيت يا د آرام د ځای په خوا تير شوي وند به شو . يوه شپه د خپلوانو يوه ډله په دې

چه وګوری چه د بي بي حال احوال څه دی، د هغې د ودہ کيدو ځای ته راغله او که هر څوئي مرسته وکړه د هغې پلنګ يې چه به پری ودہ کيده له نظره پټ وه. ښيښا نه او ملا تڼه خپل کور ته وجار ووتل. د مور پلار د مړينی نه پس ورته په ميراث کښې ډير مال حال پاتی شو خو ټول يې د خدای په لار کښې خرڅ کړو او ډيری (يا ټولی) روپۍ يې د سامانی ښځينو خلقو او صرافانو څخه پاتی وی، معامله تر حاکمانو ورسولی شوه او له يوی معاملی او يا زره سکندری تنکی تر لاسه ورغلی. بي بي صاحبی د سامانی د ښهور (١١٢) له ډيرا وتلو تر خپله ځايه او کوره تر رسيدلو ټولی د خدای د پاره په فقيرانو او خوارانو وويشلی او يوه پيسه يې هم کور ته يونه وړه. د عبادت او رياضت په ميدان کښې يې [illegible] نسبت کوی له [illegible] د هغه [illegible] ورخلقو به تری د خپلو حاجتونو د پاره [illegible] او [illegible] عمر يوه کړی هم بي [illegible] د [illegible] بصری [illegible] رابعی [illegible] پس [illegible] د بي بي صورت په [illegible] په سخاوت او د خلقو په غمرازی کښې بی مثال نه وه (١١٣)

بي بي عائشه

[illegible] اعظم خان د زوی [illegible] بزرګ [illegible] احمد شاه [illegible] (١١٤) [illegible] عائشې [illegible] وخت [illegible] کيدی.

بي بي عائشه

د ميا روښان د زوی جلال الدين د مغلانو سره ځی لوړ وو او د ايبي يوه سيد ته ورکړی وه. (١١٥)

---

(١١٢) له دی ښکاريږی چی بي بي صورت "سامانی" ته نژدی چيری اوسيده.

(١١٣) د تاريخ مرصع ضميمه، ١٣٤٦، ١٣٤٧، ١٣٤٨ مخونه.

(١١٤) حيات، ٦٦٠ مخ.

(١١٥) حالنامه، ٤٧٠ مخ (وګوری: لسم نمبر حاشيه).

بي بي فاطمه

د ميرزاخان انصاري د بي بي نورخاتونې ښځې لور وه او صاحب‌خان ته به ورکړې وه. صاحب‌خان د شيخ علي زوى او د خداداد لمسى کېده، د غه خداداد د د مياروښان کاکا و. (١١٦)

د فاطمې په باب په "حالنامه" کې راغلي دي چې: "بي بي فاطمه بصفت ساده دلي وراستگوئي موصوف است، سخاوت وهمت نيز بمقدار استعداد دارد وعلم لابدي را بوجه نيکو ميداند وخوش‌قلم است." (١١٧)

بي بي [illegible] خاتون

دا د ميرزاخان انصاري لور وه چې د محمد کمال لمسي د وحدت علي زوى ميانداد ته به ورکړې وه. (١١٨)

بي بي فتحه

د کالا پهاړ لور او د سلطان ابراهيم لودي ښځه وه. کله چې سلطان ابراهيم په پاني پت کې مغولو شهيد که، بي بي فتحه ملکه د هندوستان ختيځو خواوو ته لاړه، وروسته بيا په ٩٤٢ هـ کال شيرشاه سوري يو د خداى زر او جواهر ترې واخيستل. (١١٩)

---

(١١٦) حالنامه، ٤٦٠ مخ.
(١١٧) همدغه اثر، ٤٧٤ مخ.
(١١٨) همدغه اثر، ٤٦٠ مخ.
(١١٩) همدغه اثر، ١٧٠، ٢٢٦، ٢٣٥ مخونه.

بي بي كمال خاتون

د ميا روښان د بي بي شمسو ښځې لور كيده(١٢٠) او ميا روښان حق به مهمند زيږو كي و . كمال خاتون يې د همدغه ځاى د يوه مشر پاينده خان زوى على خان ته وركړې وه(١٢١) ، ميرزا خيرالله او ميرزا جانى د دې زامن دي . روښان كمال خاتونه زوى بللې وه ، غنيمت به چې روښا نيانو ته په لاس ورغى ، پنځمه برخى به يې كه ، يوه برخه به يې د روښان كورنۍ ته وركوله ، څلور برخى به د وى په خپلو منځوكي وويشلې ، احداد به ميرزا خيرالله او ميرزا جانى ته د روښان د كورنۍ له برخي بيا سمه ونډه وركوله چې وروسته د همدى خبرې په سر د الهداد خان (رشيد خان) او ميرزا انصارى له احداد سره ورانه شوه . (١٢٢)

كمال خاتونې هم د مغولو له لاسه ناتارونه ليدلى دي او د مغول اكبر په امر دا له د واړو زامنو سره په لاهور كي نظربنده وه(١٢٣) . جلال الدين به وختنا وخت ابابكر(١٢٤) هندوستان ته مر كمال خاتونې د خبر اخيستو له پاره ليږه ، هلته لا ميرزا خيرالله او ميرزا جانى واړه وو ، يو وخت كمال خاتونى ابابكر ته وويل چې كه زامن مې له دې ځايه وباسى او تر جلال الدين پورى يې ورسوى څو مره به ښه وى ! ابابكر ته له شپو يوه شپه موقع په لاس ورغله ، د واړه هلكان يې را ووېسته او جلا ل الدين ته يې را وستل . (١٢٥)

---

(١٢٠) حالنامه ، ١٧٠ ، ٢٢٦ ، ٣٣٥ مخونه .
(١٢١) همدغه كتاب ، ٢٧٤ مخ .
(١٢٢) همدغه كتاب ، ٣٩١ ، ٣٩٢ مخونه .
(١٢٣) همدغه كتاب ، ٤٢٧ مخ .
(١٢٤) مطلب د على محمد مخلص پلار ابابكر دى .
(١٢٥) حالنامه ، ٤٢٧ مخ .

بی بی ګله

دا د پیښور په سیمه کې اوسېده، په دینې علوموکې یې لاس درلود او یوه پوهه میرمن وه. عبدالحلیم اثر په "تیرهیر شاعران" کې بی بی ګله او نیک بخته یوه ګڼي ځکه چې دده په نظر د واړو سبکونه بېخي سره یو دي (۱۲۶). خو "پښتنې لیکوالې اوشاعرانې" د "فرهنګ وزبان ادبیات پښتو" له مخې وایي چې بی بی ګله او نیک بخته بېلې بېلې شاعرانې دي، ولې چې نیک بخته د "پټې خزانې" په استناد د لسې پېړۍ ده او بی بی ګله د دولسې پېړۍ. (۱۲۷)

د وینا بېلګه:

ای بنده د پاك رحمانه — پاسه وقت دی د سباح
د دیدار جنتجویانه — پاسه وقت دی د سباح
لا اله الا الله.
ذکر اکړه په هر ساه
د ناسوت د ملك پادشاه — پاسه وقت دی د سباح
همت پیر کړه په طاعت
درود وایه په حضرت
عمر تیر شه په غفلت — پاسه وقت دی د سباح
رب چې پیر فضل کرم کا
خاص په وقت د صبحدم کا
کل ګناه به ستاعدم کا — پاسه وقت دی د سباح

---

(۱۲۶) پښتنې لیکوالې او شاعرانې، ۲۶ مخ (تیرهیر شاعران، ۲۹ مخ).
(۱۲۷) همدغه اثر، ۲۷ مخ.

وا وره ای د آدم څویه
سخته لاړ ده وړاندې [illegible]
غم یې اوس لا کړې بویه — پاسه وقت دی د سباح

له امید کړی لـه جنـته
د ښه خدای له ښه رحمته
ای د پاك رسول امته — پاسه وقت دی د سباح

د حضرت په دین قایمه
په بندگی د رب دایمه
ای په درسته شپه نایمه — پاسه وقت دی د سباح

چې د رب څه مخلوقات دي
جمادات که حیوانات دي
واړه سر په آدم ذات دي — پاسه وقت دی د سباح

که په وقت د سحر خیز کړې
زړه د خدای په یاد و تیز کړې
شیاطین به واړه ریز کړې — پاسه وقت دی د سباح

ته په وقت د سحر گـله
کلمه د توحید لوله
د اناري وهي بلبله — پاسه وقت دی د سباح

ته له خدا په ویره وکړه
د حضرت په قدم تله کړه
ناروا کار و نه مه کړه — پاسه وقت دی د سباح

غلیمان دی نفس شیطان پری
پټ ظاهر ستا په نقصان دی
په داغم کل مومنان دی — پاسه وقت دی د سباح

ستا په تن کی دی څوخیره
د اعطا له رب عزیزه
واوره ای صاحب تمیزه — پاسه وقت دی د سباح

دوا په غوږ سترګی یادیږی
خوله په نوم د حق ویښږی
د رحمت باران وریږی — پاسه وقت دی د سباح

نفس شیطان چی د زپسی دی
د رپسی په وسوسی دی
مومنان په تلوسی دی — پاسه وقت دی د سباح

ای په سنګ د خوب سرکوبه
دغه چاره لیو نتوبه
ابلیس وکړه په تالوبه — پاسه وقت دی د سباح

پنځه وقته لمونځ اداکړه
حق باطل څبله جداکړه
په زاری رب ته ژړاکړه — پاسه وقت دی د سباح

لمونځ له خدایه سره راز دی
ورک له میانه غیر غماز دی
په هرلوری یو آواز دی — پاسه وقت دی د سباح

هر سحر چې بیدا ریږی
په زاری رب ته ژړیږی
د هغو دعا قبلیږی		پاسه وقت دی د سباح

د خاکی آدم اولاده
غفلت مه کوه نیک زاده
مه اوځه د رب له یاده		پاسه وقت دی د سباح

د اغفلت لویه ورانی ده
د دنیا چاره فانی ده
عبادت کوه ځوانی ده		پاسه وقت دی د سباح

چې ویلی پاک سرور دی
یاد ول د حق بهتر دی
ډیر کارونه ستا په سر دی		پاسه وقت دی د سباح

روح بدن چې جدا کیږی
دا ساعت به ارمانیږی
که د لاسه دی څه کیږی		پاسه وقت دی د سباح

چې منکر نکر په سوال شی
بنده پیښ په لوی جنجال شی
خدای خبر چې په څه حال شی		پاسه وقت دی د سباح

د محشر په میدان پاسه
چې حاضر کړه واړه ناسه

د عمل سیری په لاسه — پاسه وقت دی د سباح

نیک او بد چی حسابیږی
پلار او زوی به ویزاریږی
خپل عمل به پلاریږی — پاسه وقت دی د سباح

د صراط په سر ولاړه
د گناه پیټی په غاړه
له دی غمه خلاصی غواړه — پاسه وقت دی د سباح

که له خدای غواړی دیدار
تل نعیم جنت گلزار
نیک عمل کړه په تلوار — پاسه وقت دی د سباح

"بی بی گله" خبر داره
له کل نهی توبه گاره
په ایمان شکر گذاره — پاسه وقت دی د سباح (١٢٨)

---

(١٢٨) پښتنی لیکوالی اوشاعرانی ، له ٢٧ تر ٣٢ مخه پوری .

بي بي گوهره

د شیتك په اولاده کې د اعظم خان د زوی شاه بزرگ ښځه وه ، د دې زامن یو پتل نومیده او بل.کشمل او لوښی یې بي بي او بدینه ۰ (۱۲۹)

بي بي لاړو

د کټي خیلو د مشر خانزمان ارتینه کیده ، وایي د اړیره ښکلې او هوښیاره ښځه وه ، په جرګو او مرکو کې به یې هم برخه اخیسته . د بي بي لاړو د ژوند زمانه د ۱۰۳۷ هـ شاوخوا ده ۰ (۱۳۰)

بي بي مبارکه

مبارکه د ملك شاه منصور لور وه او شاه منصور د ملك احمد یوسفزي تربور کیده ۰ وایي چې بي بي مبارکې په پوهه او خیر کړه ، عفت او پاکړکې ساری نه د رلود او یوه ښکلې پښتنه وه ، بابر چې دا یو ځل له لرې لیدلې وه ، پری مین شوی و ، بابر بیا سړي ورولیږل او د ځان له پاره یې وغوښته ، لوړی خو د ملك شاه منصور او ملك احمد ځواب د اوچې زمونږ او مغولو ځه دی؟ داکار شوني نه دی ، کله چې بابر د دې خبری ته ټینګ شو ، بیا یې ورته و ویل چې زمونږ له مغولو سره هیڅ مات دی ، الغ بیګ وژلی یو (۱۳۱) د اکار نشي کیدای . خو ورو سته یې د خپل قوم خبره و منله ، د مصلحت له مخې یې ژبه په هوور ته کیښوده او مبارکه یې ورکړه . څنګه چې دا په بابر ډیره ګرانه وه ، نو د رباریان ډ اریده چې که د دې اولاد و شي نو پاچا یې به د مغولو له لاسه و وژی او پښتانه به بې ونیسي نو

---

(۱۲۹) حیات ، ٦٦٠ مخ ۰

(۱۳۰) خورشید ، ۲۸۳ مخ ۰

(۱۳۱) الغ بیګ د ۸۷۰ هـ کال په شاوخوا کې د یوسفزیو مشران په کابل کې وو ژل ۰

بي بي مبارکې ته يې داسې دارو ورکړه چې تل شنده پاتې شوه. بابر چې په ۹۳۷ هـ کال مړ شو، د آګرې په يوه باغ کې يې خښ که، نه کاله د غلته خښ و، بيا هـمدې بي بي مبارکې د بابر تابوت له هنده کابل ته ورساوه او په هغه باغ کې يې خښ کـه چې اوس د بابر باغ بلل کيږي. (۱۳۲)

د بي بي مبارکې تول عمر په ډېر پت او عزت کې تير شوی دی او د اکبر (۹۹٤ هـ پاچا کيدل) په زمانه کې وفات شوې ده (۱۳۳)، ځينې يې نوم "افغانۍ آغاچه" راوړي (۱۳٤)

بي بي متو

د بيټ نيکه لور او د شاه حسين (شاه حسين؟) غوري ښځه وه، غلجي او لودي د دې زامن دي، د ژوند زمانه يې د ٤۰۰ هـ کال شاوخوا ګڼل کيږي (۱۳۵)

بي بي مراد بخته

د اپه خته زمنده وه او د شيخ متي د زوی شيخ يوسف ښځه کيده، نامتو مؤلف شيخ کته (د ۷۵۰ هـ شاوخوا د ژوند زمانه) د همدغې ښځې زوی دی. (۱۳٦)

بي بي مريمه

د دولت خان مليزی بارکشاه زی خوروه (۱۳۷) په سدوم کې او سيده او سيد علي

---

(۱۳۲) پښتانه، ۵۳۰ مخ.

(۱۳۳) تواريخ حافظ رحمتخانی، ۱۰۳ مخ.

(۱۳٤) وګورئ: د تاريخ مرصع نوټونه، ۱۱٦۹، ۱۱۷۰ مخ.

(۱۳۵) مرصع، ۵۳۵ مخ. خورشيد ۲۰۵، ۲۰٦، ۲۰۹، ۲۲٤ مخونه. خلاصه ۱۲۷، ۱۳۱، ۱۳۵، ۱۳۷ مخونه.

(۱۳٦) د پټې خزانې تعليقات، ۲۱۵ مخ (د مخزن افغانی په روايت).

(۱۳۷) د مخزن سريزه، ي مخ. تذکرة الابرار، ۱۳۱ مخ. بايزيد روښان، ۹۱ مخ. خو د "روښانيان" په ۱۲۱ مخ او د "پښتانه" په ۶۷۰ مخ کې د "دولت" لور بلل شوې ده.

ترمذی یا پیربابا (۹۱۱ هـ م) نه یې ورکړی وه او د ومره ښکاره د ه چې یو زوی لور خویې درلود ل . (۱۳۸)

بي بي مونده

د ملك قره ښځه او د نوميالی پښتون خان کجو (۹۰۰ هـ) مور وه . د بي بي موندې په باره کې (تواريخ حافظ رحمتخاني) د اسی ليکی : "والده ئي (۱۳۹) عاقله مدبره صالحه عفيفه بي بي مونده ناميده چه د ی غوندی ښځه بله په افغانستان کښی نه وه تيره شوی ." (۱۴۰)

بي بي نور خاتون

د ميا روښان د زوی جلال الدين د بي بي بصری ښځې لور وه (۱۴۱) او د لوی عارف او ساعر ميرزا خان انصاری (۱۰۴۱ هـ م) ښځه کيد ه ، ميرزا خان به د ا "نوری" بلله (۱۴۲) ، بي بي نور خاتونه يوه پوهه ، عزتی او لا س خلاصې ميرمن وه ، ميرزا خان د ديوان يې په ياد کړی وه ، د کور د وړ و او غټو له حاله خبره وه ، ټولو د ی احترام کاوه ، الهداد خان (رشيد خان) ورور يې هم د د ی قدر کاوه او خبره يې منله (۱۴۳) . عبد الکريم ، عبد الرحمان او عبد السبحان د بي بي نور خاتونې زامن د ی او بي بي فاطمه او بي بي رابعه

---

(۱۳۸) بايزيد روښان ، ۹۱ مخ .
(۱۳۹) مطلب د خان کجو مور ده .
(۱۴۰) تواريخ حافظ رحمتخاني ، ۱۴۱ مخ .
(۱۴۱) حالنامه ، ۳۴۴ ، ۴۷۰ مخ .
(۱۴۲) همدغه کتاب ، ۴۵۷ مخ .
(۱۴۳) همدغه کتاب ، ۴۷۴ مخ .

يسې لورګانې د ى ٠ (١٤٤)

بي بي نيکبخته

د شيخ الله داد لور او د شيخ قدم ښځه وه ، لوى ولي شيخ قاسم افغان د
محمد ي زوى د ى ، د ا يوه عالمه او بزرګه ښځه وه او شعرى قريحه يې د رلوده.
محمد هوتك په پټه خزانه کې د نيکبختې په باب د اسې را وړى:
"د اعصمت پناه او عارفه د الله د شيخ الله داد لور وه په قوم موزى ده چه په
اشنغر کې کور نې او پلار نيکه د من زيو مرشد ان وه. هسې وائي کاتب الحروف
محمد چه زما پلار روايت کا ، چه شيخ امام الدين خليل غوريا خيل پخپل کتاب
"اولياى افغان" هسې کښلي د ى ، چه شيخ الله داد لوى ولي و او ولوري
نيکبخته چه په حقيقت هم نيکبخته عارفه ښځه وه ، علوم د ينى ئې ولوستل او په رياضت
اوعبادت د خدا ئې عمر تير کا. په سنه ٩٥١ هجرى په حباله د نکاح شرعى د
شيخ قدم قدس الله سره راغله چه د خواجه محمد زاهد خليل متى زى زوى و . اوعارف
د خدا ى و ، په سنه ٩٥٦ ئې له بطنه غوث الزمان قطب د وران شيخ ميان قاسم افغان
په بدنې کې پيدا سو او دا شيخ په معرفت د خدا ى شهرت وکا چه په هند او پښتونخوا
مشهور سو. نقل کا چه شيخ امام الدين هم د ى عرفا له اولاده د ى ، په کتاب د
اولياى افغان هسې کاږى: چه بي بي نيکبخته چه د خدا ى عارفه او رابعه د زمانې
ده ، يو کتاب ئې کښلي د ى چه نوم ئې د ى "ارشاد الفقرا" او په د ى کتاب ئې
هسې نصيحتونه په شعر ويلي د ى چه فقرا ٠ اوعبا د الله ته مفيد د ى ، د ا کتاب په

---

(١٤٤) حالنامه ، ١٤٤ مخ ٠

سنه ۹٦۹ هجری تمام سوی دی او زما پلار ئی نسخه لیدلی وه په بنوکی ، هغه وقت چه دی تللی و په سفر د هغه ځای د غه شعرونه له هغه کتابه زما پلار په یاد وه چه ما د لته ځنی نقل کړل چه کتاب بی په ذکر د عارفه ئی د وران رنګین وی .

مثنوی په نصیحت کښی

په زړه بنا د شی ای مومنه! په ظاهر په باطن سپینه

ظاهر زهد په اخلاص کړه په زړه ټینګ شه له یقینه

شکر صبر پر هر حال کړه خود نمای مشه خود بینه

شپه ورځ به په ژړا یی که خبر شی له سجینه

سجین ځای د خود نمایه د بی نمازو او بی دینه

له هغه ځا امان را کړی یا الله العالمینه!(۱٤٥)

__بی بی یا نه__

بی بی یانه(۱٤٦) د شهباز خان ښځه وه او د خوشحال ختك مور کیده(۱٤۷) د ا په ختیه خلوزی وه(۱٤۸) او د ژوند وختیی د ۱۰۱٤ هـ کال(۱٤۹) شا وخوا تیر کیږی . خوشحال په یوه بیت کی د خپلی مور مرینه داسی یا د وی :

---

(۱٤٥) پټه خزانه ، ۱۸۲ او ۱۸٤ مخ .

(۱٤٦) په اصلی متن کی همداسی دی ، وګوری : د مرصع نو ټونه ، ۱۸٦ مخ ، خو په چاپ کی بی "بی بی انا" کړی . زما په ګومان به د غه نوم همدا "بی بی یانه" وی او که نه نو بنایی چی "بی بی جانه" به وی .

(۱٤۷) مرصع ، ۲٥۸ مخ .

(۱٤۸) همدغه کتاب ، ۲۷۳ مخ .

(۱٤۹) د غه د جهانګیر د پاچا کید وکال دی .

چه د پلار د مرګ مې تیر شو پوره قرن	د صفري په میاشت وموړه زما مور (١٥٠)

پسائي

د ا په ختهٔ خینۍ وه او د ملك اکوړي (١٥١) ښځه کیده ، طاوٌس خان د دې زوی دی. (١٥٢)

پسنجو

پنجو د ملك اکوړي ښځه کیده ، خضر خان او عبد الغفور یا غفور بیګ د دې زامن دی. (١٥٣)

پسي پسو

د سروانی په اولاده کې د یوسف زوی اسماعیل د وه ښځې درلودې، یوه پسي پسو یا پسي پسی چې د هدوه استو (زی) (١٥٤) او سام مور وه ، بله ما نو د تور (زی) او مچا (زی) مور. (١٥٥)

تاج الحریر جوهر ملکه

د سلطان علاءالدین جهانسوز لور وه او د سلطان غیاث الدین غوري (٥٥٨—٥٩٩ هـ) ښځه کیده ، ښایي چې ماه ملکه به یې د همدغې ښځې لور وي. (١٥٦)

---

(١٥٠) ارمغان خوشحال ، ٧٣٢ مخ.

(١٥١) مغول اکبر په ١٥٨٦ ع (٩٩٥ هـ) کې اکوړي ته د پیښور او اټك ترمنځ دلویې لاري ساتنه وروسپارله (پښتانه د تاریخ په رڼا کښې ، ٧٤٨ مخ).

(١٥٢)(١٥٣) مرصع ، ٢٥٧ مخ.

(١٥٤) په تاریخ مرصع کې پر برخله د اسې شوي دي چې د چا د زامنو نوم اخلي نو په پای کې یې (زی) هم زیاتوي ، کله بیا سړی شکمن شي چې د غه (زی) د نامه یوه برخه ده که د (خیل) معنا لري.

(١٥٥) تاریخ خانجهانی ومخزن افغانی ، ٨٠٦ مخ. د تاریخ مرصع نوښتونه، ١٣٧٢ مخ

(١٥٦) طبقات ، ١ توك ، د ٣٢١ او ٣٢٣ مخ ترمنځ جدول ، ٣٥٧ ، ٣٦٩ مخونه.

<u>تاج بي بي</u>

د ملك د رويزه لور او د شيخ كبير مشهور په بالا پير ښځه وه ، شيخ امام الدين د همدغې تاج بي بي زوى دى چې په ١٠٢٠ هـ كال په بدني كې ترى زيږيدلى دى. (١٥٧)

<u>تاج بي بي</u>

د خوشحال ختك لور كيده ، كتابونه يې لوستي وو او بوه عابده ، پښتنه وه ، دا سى بريښى چې په پېغلتا به كې مړه شوى ده . خوشحال خپله دغه لور په يوه شوڼليو او جملو كې داسې معرفي كوي :

"د غربين په غاښې را جګړ لره راغلم ، په مجرد د راتلو كښېل د اشرف خان راغلة په د امضمون چه منصب مى اضافه شة ، وطن ترې بولاق ئې راكړ ، دا خبر چه د اشرف خان راغى خوشوقتى د هرچا پرې وشوه ، د موږ كور ونه چه د تخت په كوټ كښې وو د تخت هوا پرې مخالفه وه ، د خور موهم څه حال نه خدمت د سلوك نه وة ، اكثر تبژن شوى وو ، په تنګ وو ، مالره ئې وكښېل چه مونږ له دى ځايه وباسه د قادرخان مورلا په جد وه بيماره وه ، لكه چه اور په كلي ولګي عالم ترى ووزى هسې لوى هلك ترى ووتل ، تاج بي بي بيماره وه په د او تل كښې ومړه ، په موجب د دى د وصيت د فقير (١٥٨) كره وروړه شوه ، د نيا د ځنګه ښځه شوه ، نيك بخته لوره وه ، قرآن خوانه وه ، كتابونه ئې لوستي وو ، په طاعت په عبادت كښې وه حق تعالى ئې وبخښه." (١٥٩)

---

(١٥٧) د پټې خزانې تعليقات ، د قلمى مخزن افغانى او ميانعيم د ديوان په بنسټ.

(١٥٨) بنا يې مطلب فقير جميل بيګ د خوشحال ورور وى.

(١٥٩) بياض ، د تاريخ مرصع د ٣١٥ مخ په اساس.

تاروکه

د ا په ختیه میړه خیله وه او د ملک اکوړی ښځه کیده ، یحیی خان د دی زوی د ی. (١٦٠)

تانو

د "موسی او ګلمکۍ" د قصی یوه پهلوانه ده چی د ولیجان خوروه ، د ې خپل کسات له غلیمه په ډیره میړانه اخیستی دی، تا نو یوه توریالۍ او ننګیالۍ پښتنه وه. د دې په باب نوری خبری د ګلمکۍ په برخه کې ولولئ، د لته د نښی په توګه د تانو ځو ناری چی د پښتو ژبی حماسی اشعار کې ل کیږی، راا خلو:

کله چی موسی خان او ولیجان د سهیلی مقابلی ته رهی کیږی، تانو په ولیجان ناره کوی:

ولیجانه! برا یسی می ، برایسی می خوب لید لی
چه په لاس می د وه با هووی، د غه یو له بله وسنلی یو ماتسی
ولیجانه! مخ راستون که، زما جانه په د یدن د ی مړه نسوم
ورځئ ورځئ په مخ مو ښه سه ، ولیجانه غا ئبانه سپ ره موملسه.

په پا ی کی موسی خان او ولیجان مری ، یوازی ښځی مقابلی ته پا کیږی ، تانو سهیلی را غواړی چی زه د ی میړه کوم . سهیلی چی راځی تا نو او د ګور نوری ښځی سهیلی ته د شپی توره او سپر په لاس ورکوی چی راځه او سریسی سره معلومه کړه، د لته تانو په سهیلی د اسی ناره کوی:

سهیلیه! سهیلیه! توره واخه ولاړ پیره!
د ښځی خیال را باندی مکړه ، سهیلیه ښځه نه یم په شر میړه .

په دی توګه تانو په میړانه خپل د ښمن وژنی. (١٦١)

---

(١٦٠). مرجع ، ٢٥٧ مخ.
(١٦١). پښتانه شعراء ، ١ ټوک ، ١٤٩ مخ. ملی هنداره ، ١ ټوک ، له ٨٤ تر ١١٢ پوری.

تروکۍ (تره کۍ)

د سیانی په اولاده کی د سور زوی یونس یوه لور د رلوده او د هغه زامن لوریسی تره کۍ نومیده او زامن یی محمود او یسین. (١٦٢)

تریۍ

د اپریدی زوی ما بی یا مابی د ری ښځی د رلودی، یوه تریۍ نومیده بله فاطمه او د ریمه زینه، میتا خیل د تریۍ نبیره دی. (١٦٣)، د انوم په "خورشید جهان" کی "ترینه" دی. (١٦٤)

ترینه

د اپریدی د زوی مابی ښځه (وګورۍ: تریۍ).

ترکانړي

د سنبل خان لور وه او په باجوړ کی اوسیده او له هغه یی ا ملهیسی باجوړه بلله، د ترکانړو په باب په هار وبهار کی د اسی راغلی دي:

"د سوات د سیمی د الانړ صدرالدین تللی وا ود انګریزانو په پوځ کی شامل شوی وچی د خپل فعالیت په اثر د صوبدار بهادر مقام ته رسید لی و د یلی په چورچپاوکی یی بی پر مال او هستی تر لاسه کړی وه د پوځ څخه یی رخصت واخیست یوه هند وستانۍ مسلمانه ښځه یی وکړه او خپل وطن الانړ ته راستون شو.

د صدرالدین د تره زوی صحبت خان چی خبر شو چی تربور یی د مال او ثروت سره راغلی نوو ار شو چی د ی به په وطن کی مهم سړی شی د یو څو تنو غلو سره

(١٦٢) مرجع، ٦١٥ مخ، خوږه حیات، ٢٨٤ مخ او خورشید، ٢٢٤ مخ کی زوی کنل شوی.
(١٦٣) مرجع، ٦٢١ مخ.
(١٦٤) خورشید، ٢٣٩ مخ.

یې د ده لاره ونیوله او په خوب کې یې وواژه بیا یې د صدرالدین ښځه له ځان سره بوتله او غوښتل یې چې په زوره نکاح ورسره وتړي. خو ښځه تری پټه ولاړه ځان یې هندوستان ته ورسا وه او د خپل میړه له پخواني قوماندانه یې مرسته وغوښته خو هغه ورسره یوازې د پیسو مرسته وکړای شوه. صحبت خان د ګلي لوی سړی شو ملې چرچې کوي او میلمستیا ګانې ورکوي خو ښځه یې زړه شوې ده او غواړي چې یوه بله ځوانه ښځه وکړي نو د باجوړ د سیمې سنبل خان لور تړ کانۍ غواړي، واده تیاریږي او صدرالدین له کابو سره په ښکلو جامو او په ځلوېښت ګزه اوږده پټکي کې په هغه لوری روانیږي.

د ده لومړۍ ښځه غواړي ځان مړ کړي خو یو بل فکر ورپیدا کیږي، د صدرالدین یو بل ترور د شیرډل خان په نامه هم وچي د صدرالدین له مال ځخه ورته څه نه وو ورکړی شوي، د صحبت خان ښځه له هغه سره خبرې کوي او ورته وایي: ـ صدرالدین خوستا د تره زوی هم و او صحبت خان د هغه په ټول مال قبضه کړې ده او ستا رضا. شیرډل خان د صحبت خان لارنیسي، وژني یې او د واده جامې یې په وینو رنګوي." (۱۶۵)

یوه شاعر د تړکانۍ ناری سوری داسې یادې کړې دي:

تړکانۍ مورته په ژړا شوه ‏ ‏ ‏ ‏ د سینې ګل مې په سحر وریژید نه

تړکانۍ مورته په ژړا شوه ‏ ‏ ‏ ‏ ځما راغلی ټیک (به) بیا په بیر ته ځینه

تړکانۍ سخرته په ژړا شوه ‏ ‏ ‏ ‏ کاکا ځماد بیر کړو مات شو میخونه (۱۶۶)

تو تیا

د خوشحال خټک له یوې څلوریزې داسې بریښي چې د یوې ښځې نوم یې توتیا و او هغه څلوریزه داده:

---

(۱۶۵) د پښتو نخوا د شعر هار و بهار (تشریحات) ، ۱۰۳ او ۱۰۴ مخ.

(۱۶۶) همدغه کتاب ، ۱۹۵ مخ.

خوشحال له مه‌بې په زوی والی ویا ړه　　　　هم ځنی مهر وفا مه‌غواړه
هرچه زوولی دی د توتیا له نسـه　　　　بد رکشو په بوی دی واړه (١٦٧)

توتیا

توتیا(١٦٨) د بازید خور کیده ، په ختهٔ یوسفزی او د سوات وه . آدم په درخو مین شوی وخو پلار یې لا نه وخبر او توتیا یې ورته وغوښته ، بازید هو کی ورته وویلی ، خوورو سته چی خبر شوچی آدم په درخانۍ مین دی ، ځواب یې ورکه چی نه ، نه یې درکوم ، اوس نو توتیا د آدم په نامه وه ، نه کول یې بدنامی وه ، نو یوه شپه له خپلو ملګرو سره ورغی ، په زوریې توتیا زاسپره کړه او کورته یې راوسته . د لته بازید لښکر برابرکه او د آدم په لوری ورو خوځید ، سخت جنګ یې سره وکړ ، بیا خبره د روغې شوه ، بیرته سره پخلا شول او توتیا د آدم ښځه شوه ، میرباش د آدم د همدغې توتیا نومې ښځې زوی دی ، د "آدم درخانۍ" په نقل کی د توتیا ناری هم راغلی دی ، یو ځای وایي:

خانه څه کسانه دی وکـړه　　　　پلارا ومورپرتا ما بیګانه کړه
پردرخوباندی مین سوی　　　　د توتیا مینه دی څبلره ایله کړه (١٦٩)

تورپیکۍ

دا په خته اڅکزۍ وه ، د ریدی خان ښځه کیده او د کندهار ویش ته نژدې د کدنی په کلي کی اوسیده . تورپیکۍ د خپل هیواد او خاوری د خپلواکۍ په لاره کی له خپل ښښتن سره په جګړو کی ګډون درلود او بیا د واړه په همدغو جګړو کی شهیده ان

---

(١٦٧) ارمغان خوشحال ، ١٨٢ مخ .
(١٦٨) حیات ، ٢١٢ مخ : طوطیا .
(١٦٩) ملی هنداره ، ٥٢ ، ٥٣ ، ٥٤ ، ٥٨ ، ٦٤ ، ٦٥ ، ٧٠ ، ٧٥ مخونه .

شوی دی. (١٧٠)
کله چې تور پیکی د جګړې په ډګر کې د خپل ښځښتن میړانه کوري، نو وایي:

ترد ې تیري توری دی جار سم | د غلیم وینی بیوه ګرانه سینه
په وینو رنګ تبوره دې راوره | راسه په سرو شوندو یې زه د ر پاکومه(١٧١)

تبوره

په پښور کې د هغه مشهور ملا لور کیده چې د ګل بشری مین عباس یا طالبجان
پری دیره و، د انبا یسته نومیده، خو توره به یې بلله. (١٧٢)

توره ادی.

توره ادې د میاروښان ښځه وه او د ولت یې د همدغې ارتینی زوی دی(١٧٣)
د ولت د ولس ګلن وچې له د لا زا کوسره په یوه جګړه کې شهید شو. (١٧٤)

تبورۍ

د لواڼی د وه ارتینی وې، یوه سیرۍ(١٧٥) او بله تورۍ(١٧٦) د تورۍ ښځه زامن
وشول: مما، میا، تتور، شیخ او هود. (١٧٧)

---

(١٧٠) په "پښتني میرمنی" کې راغلی دی چې تور پیکی تقریباً ٤ کاله پخوا او سیده او د هغه کال
په غزا کې یې برخه درلوده، خو نه وایي چې کومه غزا او په کوم کال ؟
(١٧١) همدغه کتاب، ٣٦، ٣٧، ٣٨ مخ (د طلوع افغان د ١٤ کال د لومړۍ ګڼې له مخې.)
(١٧٢) وګورئ: ښایسته.
(١٧٣) حالنامه، ٣١٠ مخ.
(١٧٤) همدغه کتاب، ٤٥٣ مخ.
(١٧٥) دغه نوم د "حیات" په ٢٨٥ مخ کې، د "خورشید" په ٢٢٣ مخ کې او د "پښتانه"
په ١٣٣٩ مخ کې "شیرۍ" دی، د "تاریخ خانجهانی و مخزن افغانی" په ٨٠٥
مخ کې "سرۍ" دی.
(١٧٦) پښتانه، ١٣٣٩ مخ: نورۍ.
(١٧٧) مرصع، ٦١٦ مخ.

جا ریـه

د کند په اولاده کې د عمر زوی مند ړ د وه ښځې د رلودې چې یوه یې جاریه وه(۱۷۸).

جمعیت بی بی

د غلجیو په میرزا خیلو کې د نورالدین په اولاده کې د نواب غوث محمد (۱۲۴۲ هـ مړ) لور وه او د هندوستان په (بهوپال) کې اوسیده. (۱۷۹)

حره جلالی

د سلطان بهاءالدین سام لور وه او د سلطان شهاب الدین غوری او سلطان غیاث الدین غوری خورګیده، د دې بله خوریې ملکه خراسان بلله، د طبقات ناصری مؤلف د ا خویندی تر د واړو ورونو پورته ګڼي. حره جلالی د بامیانو د واکمن غوث الدین محمد ښځه وه او د دې د ژوند زمانه د ۵٦۰ هـ کال شا وخوا ګڼل کیږی. (۱۸۰)

حضرت بی بی

د اشرف خان هجری ښځه وه او د افضل خان ختک مور، افضل خان ختک وایی:
"حضرت بی بی چه والده د مؤلف وه او نهایت سخی او په طاعت په عبادت به د الله تعالی شب و روز مشغوله وه په هر ملك هر بلاد چه څوك ملا د رویش وه همه د دی وظیفه خوار وو، ډیره فقیر د وسته وه." (۱۸۱)
د حضرت بی بی یوه وریره د افضل خان ختك ښځه وه، خو اولاد یې نه د رلود(۱۸۲).
خوشحال په خپل یوه شعر کې "بی بی" یاده کړی ده، مګر خدا زده چې خوشحال دلته

---

(۱۷۸) حیات، ۱۵۹ مخ.
(۱۷۹) خورشید، ۲۱۱ ـ ۲۱۲ مخ.
(۱۸۰) طبقات، ج ۱، ۳۳۸ مخ.
(۱۸۱) مرصع، ٦۰۳ مخ.
(۱۸۲) مرصع، عمدغه ٦۰۳ مخ.

همدغه حضرت بي بي یاد وی اوکه کومه بله بي بي؟ د هغه شعر څو بیتونه دادی:

راشه کوره د بهرام د نفاق چر ... گه سنی گه رافضی کهی کافر

....

د خوشحال ختك که سل زویه نمسی دی ... لالائق د خانی نشته یو پسر (۱۸۳)

د مزریونه خالی نه وی هیڅ د زکه ... خدای به ډیر پکښی پیداکاشیر نر

د بي بي اولاد همه گیدړمیدړ دی ... په افضل په معظم لگی نظر

که طالع ور سره مل شی څان خرکند کا ... بیابه هله څرگند کا د پدر (۱۸٤)

حلیمه حافظه

په پټه خزانه کی راغلی دی چی: "حلیمه د خان علیین مکان خوشحال خان ختك لور وه چه د عبدالقادرخان ختك سکه خور کیده، زما پلار رهسی روایت کا چه زه بنوته ولاړم، په هغه وقت د اپښتنه ژوندی وه او دخپل پلار په ژوند ئی بروجه علوم ولوستل او بیا د شیخ سعدی لاهوری رحمة الله علیه مرید ه سوه او د خپل وروړ عبد القادرخان په لاس ئی بیعت وکا، چه هغه هم د شیخ د وران خلیفه و. روایت کا چی حلیمه بي بي فاضله او عارفه ښځه ده او په سراپرده د عصمت ناسته ده او میړه ئی نه دی کړی او د خالق عبادت کا او د خپل وروړ عبد القادرخان په کورکی نور و ښځوته لوستل کا او قرآن عظیم ئی هم په یاد دی. زما پلار وویل چه حلیمه بي بي په پښتو ښه اشعار هم وایی او په خپل عصر سرامد اقران ده او موزونان د پښتوئی اشعار خوښوی، د تصوف او طریقت کتب ئی ټول لوستلی دی او هسی وایی چه مشکلات د مثنوی شریف او مکتوبات د حضرت امام ربانی قدس سره حل کوی، د حلیمی په اشعار وکی مجازی عشق نه ښکاری بلکه ټول شعر ونه ئی د حقیقت پرلار دی، او د محبوب حقیقی صفت کا، د غه یوه بد له ئی زما پلار ماته

---

(۱۸۳) د خوشحال ختك کلیات د لومړی ټوك په ٦٢ مخ کی د ابیت مقطع فرض شوی ده.
(۱۸٤) مرجع، ٤٩٩، ٥٠٠ مخونه.

وویله چه په خزانه کې د ا غلوم رحمة الله علیها

غـزل

د اشنای په فکر خوبنه هسی شان شوم — نه پو هیږم چه معتا زکه نور جهان شوم
چه ئی کړ مه ستا په مینه سر فـراز ه — ثنا خوا نه په څور نکه د رحمان شوم
چه مجازمی د ایاز ولاړی لـه زړه نه — سر بلنده تر محمود غوندی سلطان شوم
وهر چا وته چه گورم وا ړه د ی دی — د جما ل په ننداروئی شادمان شوم
غیر فکرمی له زړه نه را بهـــر شـو — پر خلیل وپرعد وباندی یکسا ن شـوم
حلیمی د غما زمـکر زیـا ت لـه حد شو — چه د ی بیل له یاره نه کاپه گمان شوم"(١٨٥)

خا تمه بي بي

د شیتك په اولاده کې د شاه بزرگ د زوی شرافتخا ن لوروه، د نواب صمد خا ن ښځه وه او د امیرد وست محمـــد خـا ن (١٢٥٠ هـ پـاچا کیدل) ورینداركیده٠(١٨٦)

خا تونه

د د ولتیار د زوی موَمند (مهمند) ښځه وه، میا ر یا مهیار، کوکو او مـوسی د موَمند د دغی ښحی زامن د ی چی په ګړ ه ختوزی بلل کیږی ٠ (١٨٧)

خـا نو

د نازوخان لوروه او د اکوړی د زوی یحیی خان ښځه کیده، د ا په ختیه

---

(١٨٥) پته خزانه ، ١٨٠، ١٨٢ مخونه.
(١٨٦) حیات ، ٦٦٠، ٦٦١ مخونه.
(١٨٧) مرصع ، ٦٠٩ مخ . د مرصع ضمیمی ، ١٣٦٥، ١٣٦٦، ١٣٦٧ مخونه. خلا صه ١١١ مخ ٠

بولا قه وه، شریف‌خان او جلال خان د همدې خانو زامن دي. نګه‌چي نازو خان په یوه جګړه کي اکوړي مړکه. لوریي خانو اسیره شوه. بیا یحیی خان په نکاح کړه. (١٨٨)

ختوړیه

د ایږیدی لمنی د مایی زوی آدم د وه‌ښځی د رلودی، یوه ختوړیه(١٨٩) او بله عائشه، حسن‌خیل، ژواك او د نګی د ختوړیه‌زوزات دي. (١٩٠)

خدی (خدیه)

د خښني په‌اولاده‌کي د سهیل زوی عزیز د وه‌ښځی کړې وې‌چي یوه‌یې خدی (خدیه) نومیده او‌بله ناخه، له خدی لقمان پاتی شو او له ناخه باره‌خیل او احمد خیل. (١٩١)

خدیجه

د میاروښان نیکه‌د قاضي عبدالله پلار د ری ښځی د رلودې چي یوه‌یې خدیجه نومیده، اسحاق او خواجه د دې زامن دي. (١٩٢)

خنجا (؟)

د میاروښان د نیکه‌د شیخ عبدالله د پلار د وه نوری ښځی یو عایشه وه او‌بله خنجا (؟). (١٩٣)

---

(١٨٨) مرصع، ٢٥٧ مخ

(١٨٩) مرصع، ٦٢١ مخ: ختوزئ.

(١٩٠) خورشید، ٢٣٩ مخ.

(١٩١) حیات، ١٧٢ مخ.

(١٩٢) حالنامه، ٣ مخ.

(١٩٣) حالنامه، ٣ مخ. دلته متن نیمګړی دی، نه‌ښکاري چي په‌عبدالله، عبدالرحمان او خداداد کي څوك د عایشې زوی دی اوڅوك د خنجا (؟)

خوابکانی (خوابکاني)

د ابدالي قبیلې مشر نیکه ابدال خان د وه بنځې درلودې چې د یوې بنځې نوم یې خوابکانۍ و.(١٩٤)

خواره مشي

د جلات او محبوبا په نقل کې د خواره مشي نوم راغلی دی او وایي چې د ادمحبوبا مینځه وه.(١٩٥)

خوبي

د گنواپور یا گنوه پور د کټي خیلې بي بي امیرې بنځې لور وه او جهان خان بابر ته یې ورکړې وه، د خوبي (خوبۍ؟) د وه زامن وو، یو ضحاك او بل سکندر اولاد یې ته یې خوبي زي وایي.(١٩٦)

خیر خاتونه

افضل خان خټك وایي چې بهرام "مالره د خلیل اکوړخیل مور چه خیر خاتونه نومیده په طریق د ایلچیگیرۍ راستوله چه ته خاطرجمع لره، دا لبنکر زه د تاوغلیمانو ته کوم، ته قرار په ځای ناست وسه، زه هم د دې له حاله په هر دم خبر د اروم، جاسوسان مې پرې پورې وو، خیر خاتونې ته مې وویل چه آفرین باد د تا په ایلچي گیرۍ، ښه په وخت راغلې."(١٩٧)

---

(١٩٤) حیات، ١١٧ مخ.
(١٩٥) د قصه خوانۍ گپ، ٨ او ٩ مخ.
(١٩٦) خورشید، ٢٨٠، ٢٨١، ٢٨٢، ٢٨٤ مخونه. حیات، ٤٣٠ او ٤٣٢ مخ. ود ه او
(١٩٧) مرصع، ٤٨٩ مخ.

د تي (د تيړ)

کله چي پير روښان په مهمندزيو کې و، يوه ښځه يې مريده شوه چي د تي نوميده او خداى ښه صورت او سيرت ور کړى وو، ريا ضتونه او د پير روښان خدمتونه يې په ډير اخلاص وکړه، د روښان ترنظره ښه ور غله، پس په نکاح يې کړه (١٩٨). په "حالنامه" کې نه دى راغلي چي الهداد د ميا روښان د کومې ښځې زوى دى، خو په "تاريخ مرصع" کې دا نوم "د تي" دى او وايي چي الهداد د همدې زوى دى. (١٩٩)

د خستره

د ميا روښان يوه مريده ده. (٢٠٠)

د رخانۍ

د رخانۍ د طاوس خان (٢٠١) لور او د آدم خان محبوبه وه، په سوات کې او سيده او د ژوند زمانه يې له ٩٥٠ هـ کاله (٢٠٢) را ور وسته اټکل کيږي. د آدم د رخانۍ داستان ډير وکسانو په نظم او نثر ليکلى دى (٢٠٣) او د غه نقل په پښتنو کې تر نفور و پورې نقلونو لوى نوم لري (٢٠٤). د د رخانۍ ناري نقلچيان په غونډ و او مجلسونو کې په داسې ډول وايي چي زړونه ويلوي.

---

(١٩٨) حالنامه، ٢٧٤ او ٢٩٢ مخ.
(١٩٩) د تاريخ مرصع نوټونه، ١١٦٩ مخ.
(٢٠٠) حالنامه، ٨٩ مخ.
(٢٠١) حيات، ٢١١ مخ: پيرجوګي خان.
(٢٠٢) پښتانه شعراء، ١ ټوک، ١١٢ مخ.
(٢٠٣) وګورئ: پښتو منظومې قصې، ١ ټوک، له ٧ تر ١٥ مخه پورې.
(٢٠٤) د بشپړې پيژند نې له پاره وګورئ: پښتانه شعراء، ١ ټوک، ١١٢، ١١٣، ١١٤ مخونه. حيات، ١١١، ١١٢ مخونه. آدم د رخانۍ (يوه څيړنه). د صد رخان خټک د "آدم د رخانۍ" سريزه.

یوه ورځ د نحونو ټولي تیریده، د آدم کومان پری راغیچی دا به د درخانی د له وی، نو آدم د نحونو په ټولی ناره وکړه، کله چی د رخانی د آدم نیاره واوریده، دا سی ځواب یی ورکه:

آدم خان د ریدی کل دی ۔۔۔ قلندر ونجونو ا ینبی پراور بلدی

برابر راحه آدمه ۔۔۔ ددی ټول سر دا ره زه یم ټول می خپل دی

هغه وخت چی آدم د درخانی ګورته ورواونت او پټ پټ یی د درخانی کټ ته ځان وررورساوه، نوچی په درخانو یی لاس ولګید، هغه له خوبه راویښه شوه او پوه شوه چی آدم دی:

آدم خان می نه ګښلی ۔۔۔ درته وایم پایوګی(٢٠٥)می وشمیرلی

په منګول نی ووهلی ۔۔۔ دوا ړه لاس می دی خدای وچ کاتوشنګلی .

کله چی سهار جرګ آذان وکه، درخونا ری کړی:

ای زموږ چرګه کولنګه ۔۔۔ ستا په ستونی کی دی خوږ سی ای بد رنګه

سبانه وتا سبا که ۔۔۔ دا شاهی آدم دی کوزکه له پلنګه

هغه وخت چی پیاوي، آدم په غیشی وویشت او په کورکی پروت و او پیاوی د درخانی د ود ولو تکل وکه، درخانی دا خبر آدم ته ورولیږه:

نن زړګی زما غمجن دی ۔۔۔ چی شاهی آدم ویشتلی برسیرن دی

وآده نن یا به سبا وی ۔۔۔ د درخو فکر خراب او ږیر کړمن دی.

د ردانه

دردانه د ملک اکوری ښځه وه او ملک یوسف یی د همدغی ښځی زوی دی(٢٠٦).

دری

د خښنی په اولاده کی د اتمان زوی سد و د وه ښځی درلودی، یوه زلیږاو

(٢٠٥) پلاو یسی ".د رخانو" پایا و نومی ته ورکړی وه.
(٢٠٦) مرجع، ٢٥٧ مخ .

بله د ريځ (۲۰۷)، بهزاد (۲۰۸). خضر، محمد او مير احمد د دريځ زامن دي د وی ته په کډه "بريزي" وايي.

د نيځ

د ميارو ښيان ښځه (وګورئ: د تی).

د وړه

د غوريوالي کورني په حسن خيلو کې د ظفرخان د زوی مغل خان يوه ښځه يې د وړه بلله. (۲۰۹)

د ولتيځ

د ولتيځ د خوشحال د تره عالم‌خان يا شاه‌عالم ښځه وه او آصف‌خان يې د همدغې ښځې زوی دی. (۲۱۰)

د هرملکه

په غرض‌زي قبيله کې د والدين ښځه وه، اولاده يې د ..د هرمه‌خيل په نامه يادېږي. (۲۱۱)

رابعه

د ملك عبدل مغول خيل لور وه (۲۱۲) چې ولي‌نعمته به يې بلله (۲۱۳)، د د لير خان "جلال خان" (۲۱۴) او يوسف‌خان مور کيده.

---

(۲۰۷) خلاصه، ۱۱۵ مخ.
(۲۰۸) د غه بهزاد د خان کجو نيکه دی (وګورئ: تواريخ حافظ رحمتخاني، ۱٤ مخ).
(۲۰۹) حيات، ٦٥٦ مخ.
(۲۱۰) مرصع، ۲٥۷، ۲٦۰، ۲۷۲ مخونه.
(۲۱۱) خورشيد، ۲۷۰ مخ. حيات، ٥۰۰ مخ.
(۲۱۲) د تاريخ مرصع نوټونه، ۱۱٥٥ مخ.
(۲۱۳) مرصع، ۲۲۷ مخ.
(۲۱٤) د خانجهان او اورنګزيب نوميالي امير او په ۱۰۲۸ هـ کې مړ دی.

رابعه

د دې پښتنې شاعرې په باب محمد هوتك وايي چې :

"حال د دې شاعرې ما ته نه دی معلوم سوی خو له ځه چه ښکاره د ه هغه هسې د ه چې د ا شاعره د قندهار وه او په دوران د محمد بابر پاد شاه ئي ژوند کا هسې وايي چې ا شعار ئي ډېر و د يوان ئې درلود د غه يوه رباعي ما ته صديق او رفيق محمد طاهر جمريانی وويله چې زه ئې د لته په خزانه را نقل کوم

رباعي

آدم ئې مځکې وته راستون کا ــــ په اور د غم ئې سوی له موږ کا
د وزخ ئې روغ کا پر مخ د مځکې ــــ نوم ئې د هغه دلته بيلتون کا" (۲۱۵)

رابيا

رابيا د کلا بست د پاچا اسلم خان پېغله د وزير لور وه او پلار يې د اسلم خان زوی فتح خان ته ورکړې وه ، د وی د واړه يو په بل مين وو ، د اسې مينان چې که به ان فتح خان جنګ ته هم ته ، رابيا به ور سره وه . وايي کله چې فتح خان له مغولو سره د جنګ له پاره د شپيتو تنو پېغو ځوانانو په ملګرتيا هند ته لاړ هم رابيا ور سره وه .

د "رابيا او فتح خان" په نقل کې د رابيا له غيرته ډکې نارې راغلي دي او په دې توګه رابيا د پښتو يوه ملي شاعره ګڼله کيږي . هغه وخت چې فتح خان له خپلو ملګرو سره د هند لور ته خوځيده ، مخ يې رابيا ته ور واړاوه چې ته را سره ځې او که نه ؟ د لته رابيا په خپل مين ناره وکړه :

که ځوړاندې د کړنګ ور ځې ځوړاندي

فتح ځې د هند ولور ته به غه ګل رابيا مې ځې تر تادوړاندې

کومه شپه فتح خان له جنګه ستړی ستومانه راغلی ، په خوا ږه خوب ويده ده او سهار وختي له خوبه نشي راپاڅيد ای ، رابيا راځي د فتح خان سر ته د ريږي او

---

(۲۱۵) پټه خزانه ، ۱۰۲ او ۱۰۶ مخ .

د اسي نار ه کوي:

سرد سره، سرزه پننګه لوړ که فتح خانه   رابیا ګلي ګلي پند ه ور ته کړه سپره سوه!

د رابیا د ژوند زمانه له زرم هجري کاله مخکي ګڼل کیږي. (۲۱٦)

رابیا خروټې

د مدو لوروه اود ۱۲٤۰ هـ ش کال په شاوخوا کي کهواز ته نژدي د زواکي په کلي کي زیږید لي ده.

په ځوانۍ کي یې له یوه ځلمي کوچي سره مینه پید ا شوه، دا پخپله مینه کي وځوریده وکړید ه، وسوځید ه او نتیجه یې ښکلي شعر ونه شوه:

یه اوښي اوښي د د امان اوښي   څه دي د رڅیر مه په پښه نګوښي

خیالي زړګي دي تر مهار لا ندي   لا لیه بیا چیري له ما نه تښي

یه توري توري کیږدیه توري   د غرمي باد ته په پیځول ښوري

وري د رچا پیر دي او ښان در چوندي   تر ما خوښه یې لالي خوګوري

یه میني! میني! تو ده شه وینې   زما په صورت کښي څه شو مووینې

پلو مي وسوسرمي سر تور شو   سترګي مي شولي په ژړ ا سپیني

یه باده! باده! د خوراسانه   بلا د ي وا خلم ځه تر د امانه

د پیکي بوي مي د ر سره یوسیه   نخښه مي یوسه یار ته لـه مانه (۲۱۷)

---

(۲۱٦) پښتانه شعرا، ۱ ټوک، ۱۰۰، ۱۰۱، ۱۰۲ مخونه. ملي هند اره ۱ ټوک، له ه تر ۲٦ مخه پوري. د پښتونخوا د شعر هار و بهار په ۱۲۸ مخ کي دا نوم "رابیه" دی.

(۲۱۷) پښتني لیکوالي او شاعراني، ۱۷ او ۱۸ مخ (پښتني لیکوالي او شاعراني دغه برخه د پښتانه شعرا له څلورم ټوکه را اخیستي ده).

رابیئ

د خبني په اولاده کي د مندي زوی یوسف پنځه زامن درلودل: عیسی، موسی ملی، اکو، اوریا (بادی). اکو د وه ښځي درلودی، یوه گوهره (۲۱۸) او بله رابیئ. د اکو د رابیئ ښځي دوه زامن وو، حلیم او اوتمان. (۲۱۹) ځنگه چي دغه اکو د نومیالي مقتن شیخ ملي وروردی، نو رابیئ هم د شیخ ملي معاصره گڼله کیږی.

رائي

رائي د ملك اکوړی د زوی یحیی خان ښځه وه، محمد خان او ښاد ی خان د دې زامن دی. (۲۲۰)

رحمتي (رحمتۍ)

د میاروښان یوه مریده وه. (۲۲۱)

رحیمه

د تیراوه، میره یی سلیم نومیده، بې ته خدای ز ښته زیات ښایست ورکړیده و. د رحیمې په باب په "حالنامه" کي راغلي دي چي: "شوهرش سرود می نواخت ونقش را دلپسند میگفت و زنش نیز در نقش گفتن با وی رفاقت می کرد و گاه گاهی در مجلس درویش (۲۲۲) هر دو ا مده نقش میگفتند و هر دو پاك دل و پاك اعتقاد

---

(۲۱۸) دا نوم د "خلاصه" په ۱۱۷ مخ کي "گوره" دی چي د "گوهره" ورانه بڼه بریښي.

(۲۱۹) تذکرة الابرار، ۸۹ مخ. حیات، ۱۷۱ مخ.

(۲۲۰) مرصع، ۲۵۷ مخ.

(۲۲۱) حالنامه، ۸۰ مخ.

(۲۲۲) مطلب د میاروښان خلیفه درویش اد و دی.

بود ند . (٢٢٣)

رضیه سلطانه

د شمس‌الدین التمش لوروه‌چی نسب‌یی د غور پښتنوپاچا یانو ته رسیده . په کال ٦٣٣ هـ چی شمس‌الدین التمش په ډیلی کی مړشو ، زوی یی رکن‌الدین فیروزشاه په تخت‌کیناست ، خود ی وړوکی واو هیواد یی نشو اداره‌کولای ، پښتنو امراوو دی هیسته‌کداو په ځای یی په ٦٣٤ هـ کال رضیه سلطانه پاچا شوه ، دا یوه پوهه او عا لمه وا کمنه وه او د ملك چاري یی په ډیره ښه توګه سرته رسولی رضیه سلطانه په کال ٦٣٨ هـ مړه شوی ده . (٢٢٤)

روښانی

(وګوری : بسی خلیله ني .

زخه

د ابریدی د لعسی ما یی د وه ښځی وې ، یوه میمونه او بله زخه ، د زخی اولاد ته زخه‌خیل وایی . (٢٢٥)

---

(٢٢٣) حالنامه ، ٢٢٦ مخ .

(٢٢٤) طبقات ، ١ټوك ، له ٤٥١ تر ٤٦٤ مخه پوری ، ج ٢ ، ٦ ، ١٣ ، ١٤ ، ١٧ ، ٢١ ، ٢٤ ، ٢٥ ، ٣٠ ، ٣٦ ، ٤١ ، ٤٦ ، ١٥٠ ، ١٦٢ ، ١٦٢ مخونه . پښتنی میرمنی ، ١٦٠ ، ١٦١ ، ١٦٢ مخونه .

(٢٢٥) خورشید ، ٢٣٩ مخ . مرصع ، ٦٢١ مخ . پښتانه ، ١٣٥٨ مخ .

زربخته

د میان خان کمانگر لور وه او په سوات کی د کمانگرو په کلی اوسیده ، کله چی آدم د میان خان په کورکی واوهسی د پله غلطولو له پاره یی له میان خانه پوښتنه وکړه چی خنګه لیندۀ یی د یې جوړه کړی ده که نه؟ اوزربختی د دوی سوال ځواب وا ورید ، نو یی ناره وکړه :

خانه آدم خانه نه پوهیږی دغه زما بابا نادانه
ستاد زړه لینده د رخوده د رته وایم چه یی نوم په درست جهانه(٢٢٦)

زرغونه

زرغونه د ملا دین محمد کاکړ لور وه، د سعد الله خان نورزی ښځه کیده او د کندهار په پنجوایی کی یی ژوند کاوه. زرغونی د خپل وخت مروج علوم زده کړی وو اود اشعارو کتابونه یی لوستی وو، دې د سعدی بوستان په پښتو نظم کړی وچی نوم یی و "بوستان د پښتو" اود دی کتاب کاربی په ۹۰۳ هـ پای ته رسولی و. وایی چی زرغونی ډیر ښه خط درلود او خپل شعرونه اوغزلونه به یی په خورا ښه خط لیکل .

حکایت له بوستان د پښتو

اوورید لی می قصه ده چه له شاتوهم خوږه ده
د اختر په ورځ سهار بایزید چه وو رویدار
له حمامه را وتلی په کوڅه کښی تیرید لی
ایری خاوری چاله بامه راچپه کړ لی ناپامه
مخ اوسرئی سو ککړ په ایرو په خاوروخړ
بایزید په شکر کښنوسو د خپل مخ په پاکید وسو .

---

(٢٢٦) ملی هند اره ٥ ٢ توک ، ٦٥ مخ .

چه زه ور یم د بل اور — چه په اورکی سم نسکور
له ایره به خه پسه وړمه — یا به لړ شکوه کومه
هو پوهانو خان ایړی کړ — له لوینی خان پری کړ
خوك چه خانته کوری تل — خدای ته نسی کړای کتل
لوی تل په گفتار نه ده — لوخبره پکار نه ده
تواضع به دی سر لوړ کا — تکبر به دی تل خوړ کا (۲۲۷)

زرغونه ادی

زرغونه په ختیه اشکزۍ وه، د زمری خان ښخه کیده، د ریدی خان مور وه او د کندهار دکدنی په کلی کی یی ژوند کاوه. زرغونی، زوی یی ریدی خان اونړ ورېی توریکی ټولو د خپل وخت د آزادی په جگړه کی (۲۲۸) گډون د رلود کله چی ریدی خان غزا ته روانیده، زرغونه هم کور پاتی نشوه:

ټوله به خود جنگ میدان ته — نه چه پیغور د کوم غلیم را پاته شینه

د جگړی په ډگرکی زرغونی ادی ویلی دی:

توری چه نکړی نو به خه کړی — چه موشیدی د پښتنی رود لی دینه (۲۲۹)

زرغونه انا

زرغونه انا د احمد شاه بابا مور کیده او په ختیه الکوزۍ وه، دا د نیکو اولوړو افکارو خاونده وه او په سلطنتی چاروکی به یی احمد شاه بابا ته مشوره ورکوله او پاچاهی خبره منله. وایی کله چی ستر واکمن احمد شاه بابا (۲۳۰) د کندهار له نوی ښار ه د بیوالونه را تاوول او خند قونه یی ایستل، د ېی ورته وویل:

---

(۲۲۷) پټه خزانه، ۱۰۴، ۱۰۵، ۱۰۶ مخونه.
(۲۲۸) د ۳۶ مخ لومړی نمبر خاشیه ولولئ.
(۲۲۹) پښتنی میرمنی، ٦٧، ٦٨ مخونه (د طلوع افغان د ۱٤ کال د لومړی گڼی له مخی).
(۲۳۰) احمد شاه بابا په ۱۱٦۰ هـ کال پاچا شوی دی.

"زویه! دا خبره تینګه په غوږ کې ونیسه چه پښتون هیڅکله د خاورو د یوالوته پناه نه وړي او نه په خندق ځان له غلیمه خوندي کوي ، پښتون د خدای په مرسته او په خپل وچ موټ ځان او وطن ساتي ، په دې د یوالونو زه او ته او د ښار د ننه اوسید ونکي شاید مد افعه سي ، د ښار د باندې هم زموږ ګام سته ، ته باید د ومرې انتظار ونه باسې چه د ښمن ترښاره را ورسیږي ." (۲۳۱)
د زرغونې انا زیارت د ارغنداو د سیند په غاړه د کوهك په کلي کې دی .

زکیه

د لودی زوی نیازي د ږي ښځې د ړ لودی ، په د یوو کې یوه زکیه نومېده او په خټه پړانګۍ وه ، د نیازي جمال نومې زوی له همدغې ښځې دی . (۲۳۲)

زلنو

په خټه یوسفزۍ وه او د لوی روحاني او مؤلف شیخ کټه (۲۳۳) ښځه کید ه ، ابراهیم ملك او پاجي یا باجي یې زامن دي ، د شیخ کټه بله ښځه هم زلونومېده (۲۳٤) .

زلومغه وړزۍ

دا هم د سترولي او لیکوال شیخ کټه ښځه کید ه او د ې پنځه زامن وو : سلطان ثابت ، حاجي ، سلیمان ، مي . (۲۳۵)

زلۍ

د خښي په اولاده کې د اتمان زوی ځند و د وه ښځې د زلودی یوه د زۍ

---

(۲۳۱) د کندهار مشاهیر ، ۱٤۳ او ۱٤٤ مخ .
(۲۳۲) حیات ، ۲۸٦ مخ .
(۲۳۳) د پټې خزانې تعلیقات ، ۲۱۵ مخ (د مخزن افغاني له مخې) .
(۲۳٤) د شیخ کټه د ژوند زمانه د ۷۵۰ هـ شاوخوا ده .
(۲۳۵) د پټې خزانې تعلیقات ، ۲۱۵ مخ .

اوبله زلئ ، اما او عمر د زلئ زامن دی . د وی ته په ګوره زلوزی وایی.(٢٣٦)

زليخا

د میاروښان د زوی نورالدین ښځه او د میرزاخان انصاری مور وه . کله چی جلال‌الدین په تیراکی و د مغول اکبر امراء آصف‌خان ، قاسم‌خان میر بحر او څه نور له لوی لښکر سره پر ی ورغلل او تیرا یې محاصره کړه ، که څه هم اپریدی او ورکزی تکړه او میړنی وو ، خوځنګه چی د ژوند اړتیا وې لکه مالګه ، رخت، سابون له نور وځایونو ، نه ورته رارسید ل ، نو سخت په تنګ شول . مغولو و یل چی پسا جلال‌الدین په لاس راکئ یا هغه له دی ځایه وباسئ او د کورنۍ یو څو کسه یې مونږته وسپارئ چی بیرته وګرځو . ورکزی او اپریدی کیناسته ، سره جوړه یې کړه چی احداد به له خپلی مور بی بی بسی سره او د میرزاخان انصاری مور زلیخا به مغولوته وسپارو او هغه اسی یی هم وکړه. (٢٣٧)
جلال‌الدین له خپلی نوری کورنۍ سره ځان باجوړ ته ورساوه ، هلته یې خور کمال خاتون اویوبل خپل د محمد کمال زوی وحدت‌علی و . جلال‌الدین کهول په باجوړ کی وحدت‌علی ته پریښود او پخپله له یوی ډلی ملګرو سره د کابل له لاری مخ په بلخ وخوځید او غوښتل یې چی له عبدالله خان ازبک مرسته وغواړ ی ،بیرته بی بی شمسو د جلال‌الدین کور په باجوړ په امن کی نه لید ه او پاڅیدل د وزیرو قبیلی ته ورغلل ، د اځای هم بی بی شمسو ته امن ,امان نه ښکاریده ،الهداد خان (رشید خان) او د هغه مور بی بی بصری(٢٣٨)او میرزاخان انصاری یې له ځان سره کړه

---

(٢٣٦) خلاصه ، ١١٥ مخ .
(٢٣٧) حالنامه ، ٣٣٣ ، ٣٣٤ مخ .
(٢٣٨) د جلال‌الدین ښځه .

او مخ په قند هار وخوځید ه.
یوسړی و دادك نومید ه، د روښان د کورنۍ اراد تمن و، مخ ئې شو دوی یې قند هار ته ورسول او هلته د علی محمد مخلص د نیکه کره د یره شوه، د وی تسر هغو پورې هلته وو څو جلال الدین بیر ته له بلخه راغی. (۲۳۹)
خو په "روښا نیان د مغلو تاریخیان" کې د میرزا خان انصاری د مورنوم شموی یې راغلی او وایي چې دا قند هار ته لاړه او د علی محمد مخلص د نیکه کره یې واړو ل (۲٤٠)

زلیخا

د یعقوب نومې لور کید ه، د میا روښان مریده وه. (۲٤۱)

زینه

د اپرید ی زوی مایې د ری آرتینې د رلود ی، یوه ترې یا تریمه. له فاطمه او د ربیعه زینه، د زینې بیا د ری زامن وو: میر علی، اولی، ا کا. (۲٤۲)

سا یره

د میا روښان یوه مرید ه وه. (۲٤۳)

سبا که

سبا که د خټك ښځه کیده، دا یوه پوهه ښځه وه، غښتلې او هوښیاره ښځه وه

---

(۲۳۹) حالنامه، ۳۳۵ مخ.
(۲٤٠) روښا نیان، ٤۷ مخ.
(۲٤۱) حالنامه، ۸۹ مخ.
(۲٤۲) مرصع، ۱۲۱ مخ.
(۲٤۳) حالنامه، ۹۵ او ۹٦ مخ.

تورمان او بولاق د دی زامن دی. (۲٤٤)
په "تاریخ مرصع" کی بل ځای راغلی دی چی د ختك د ورارەء، اپرید ی د زوی مایی د فاطمی ښځی اولاد ه آدم‌خیل دی، بیا همد غلته وایی چی د آدم‌خیلو مور سبکه نومیده. (۲٤٥)
د غه موضوع نوره څېړ نه غواړی او ما د لته سبکه بیله نه د ه نیولی.

سپینه

سپینه د نور محمد خان الکوزی لوروه او د وزیر یار محمد خان الکوزی د حکومت په وخت کی د هرات په ښاوخواکی اوسیده. په ۱۲۵۵ هـ کال چی ایرانیانو هرات کلابند که او پښتنو په مېړانه مقابله وزسره کوله ، د اژوند یروه او د پښتنو توری او ننگیالیتوب په ستاینه کی یی شعر ونه ویلی دی چی یوڅو بیتونه یی د لته راوړو:

غلیم په ښهر بیا هجوم راوړی
زموږ ښتانه لکه زمری جنگیږی
هرات په وینو د پښتون شو گلرنگ
یار محمد (۲٤٦) وایی پښتنو زما زمرو
پر غلیم وکړئ یو هجوم کړندی
د ازموږ کور زموږ وطن دی ینه
کفن په غاړه دا وطن وساتئ
د لته پرا ته دی ننگیالی نیکه گان
هرات زموږ دی زموږ کور دی ینه

مخ تی ولاړ دی یار محمد بیا وړی
ولی د وینو پر حصار بهیږی
پښتون زخمی دی د غلیم په خدنگ
توله راووزئ وسله دار له کورو
هرات له لاسه په ژوندون مه باسی
د ازموږ تا تو بی زموږ ما من دینه
زموږ د پلرونیکلی مدفن وساتئ
د لته بهیږی وینی تل د افغان
زموږ ننگ دی زموږ گور دینه

---

(۲٤٤) مرصع ، ۲۱ ٦ مخ .
(۲٤٥) همد غه اثر او همد غه مخ .
(۲٤٦) په دی جگړه کی د پښتنو یو مشر یار محمد خان الکوزی و.

د ښمن راغلی تر دیوا له د کـــور ولا ړ شئ دادی د پښتو ن لوی پیغور

کامران (۲۴۷) ناری کړ ی چه پښتو نه قامه تور ه راباسه مر ه په ننګه نـــا مـــه

مه بایله ځان ا وسه ولا ړ پـــه حـــصا ر د پښتانه په ننګه ځان کړ ه ایـــثا ر

بو یه غیر ت چه مو نا مو س خو ند ی سی نو م د پښتو ن نوم د اولس خو ند ی سی

ځلمو چه واو رید ی نار ی غـــلـــبـــلی له یار . محـــمد او کـــا مـــر انه دلی

له کلا و وا تـــه ز مـــر یانو پـــه تـــهـــیر پر د ښمنانو یی ئی جو ر کر لتپیر (۲۴۸)

ستا ر ه

د طا و س خان (۲۴۹) ښځه وه ، د آدم خان د شهر" د رخانی" مو ر کیده ا و پـــه سوا ت کی او سید ه . د غه مطلب صد ر خو شحال د (آدم د رخانی) په منظوم داستان کی را وړ ی د ی :

بـــا ز د ر ی ځـــکه ننو میزی چه تری بازی پید ا کیزی

بـــلـــکه حـــو ر ی پـــکی جـــو نه بـــا ز د ر ی د ی جنتو نه

په کښینی باز دره (۲۵۰) کښی د ر خانی و ه ستا ر ه کسی

د ستار ی میر من پـــیدا و ه په ښا ئست کښی بی همتا وه (۲۵۱)

سر د ار بی بی

د غلجیو د میر ز ا خیلو په ښځه او د نورالد ین په او لا د ه کی د نواب غوث محمد

---

(۲۴۷) کامر ان سد وزی په د ی جګړ و کی د پښتنو یو بل مشر و .

(۲۴۸) پښتانه شعر ا ، ۲ ټوک ، ۴۳۸ او ۴۴۲ مخ .

(۲۴۹) وګوری : ۲۰۱ نمبر لمنه .

(۲۵۰) بر ه باز د ره او کو زه باز د ره د وا ړه کلی ن هم د موری د غر ه په لمنه کښی پـــه تنګه د ره کینی آ باد د ی ، د د ی بیان مطا بق د رخانی د کو زی با زد ری وه (د آدم د رخانی د ۱۴۵ مخ حا شیه) .

(۲۵۱) آدم د رخانی ، ۱۴۵ مخ .

(۱۲۲۲ هـ ق) لور وه او د هندوستان په بهوپال کې اوسیده. (۲۵۲)

سرداربیگم

د میرزاخیلو د نورالدین په اولاده کې د نواب غوث محمد لور وه او په بهوپال کې اوسیده (۲۵۳).

سرور سلطان

د نوی ناب شیر دل خان بارکزی لور کیده ، په ۱۲۹٤ هـ کال زیږیدلې او په پنځلس کلنۍ (۲۵٤) کې یې له امیر حبیب الله خان سره واده وکه، اعلیحضرت امان الله خان د دې زوی دی.

سنجتی

(وګورئ : سنجره).

سنجره

د روایاتو له مخې کوم سړی و سید اسحاق (۲۵۵) نومیده، د اوش (۲۵٦) له ښاره د وطن شو او کسی غره ته راغی ، څنګه چې د غه سړی د ښو خویونو څښتن و یوه

---

(۲۵۲) خورشید ، ۲۱۱ او ۲۱۲ مخ .
(۲۵۳) همدغه اثر او همدغه مخونه .
(۲۵٤) پښتنې لیک ، ۲۱۲ مخ .
(۲۵۵) د پښتنو د انسابو او کلتور په څیړنه کې پښتنی روایات ډیر ارزښت لری او په دی برخه کې له پښتنی روایاتو کار اخیستل ضروری دی ، کله به د ځینو شخصیتونو د وخت او زمانی په باب سړی په زغرده حکم و نشی کړی ، خو د د غو وګړو د وجود کې څه شك نشته او دا ډیری روایات په حقایقو او واقعیتونو ولاړ دی. په دې منځ کې بیا کله راویانو او لیکونکو هم لاس وهلی ، څه یې له ځانه پسی زیات کړی ، څه یې تری غورځولی او څه یې اړولی دی. دلته په غالب ګومان چې د کوم شیرانی لور به سنجره یا سنجته یا سنجتی یا شیخی یا شاه بخته یا شجنی نومیده او څه نقل به یې تیر شوی وی ، خو دا چې اسحاق نومی کوم سید دې د بغداد له شاوخوا د کسی غره ته راغلی وی او د یوه شیرانی لور د ې کړی وی ، دا ما ته له احتماله لری بریښی .
(۲۵٦) د اوش په باب وګورئ : د پښتو د بیاتو تاریخ ، ۲ توك ، ۱٤۸ او ۱٤۹ مخ .

شیرانی خپله لور سنجره ورکړه ، زوی یې چې پیدا شو ، ابی سعید یې نوم یږی کینښود(۲۵۷) ، دغه نوم په بیلو بیلو منابعو کې د سنجتی(۲۵۸) شیخی(۲۵۹) شاه بختی(۲۶۰) او شجنی (۲۶۱) په بڼه کې راغلی دی .

سید بیګم

د رامپور په روئسا وو کې د نواب معن الدین (بهنبو) لوروه .(۲۶۲)

سیرۍ

(وګوری : شیرۍ)

شابیبنه

(وګورئ : بیوړ د ګلمکی خور) .

شاپاڼه

شاپاڼه د بکوا وه او د خپل تره زوی علیبیک ته یې ورکړې وه ، د دوی د واده و له ورکینی یو له بل سره مینه پیدا شوه او چې لو ییدل بیا پاخه مینان وو . د شاپاڼې پلار مړ شو او موریې له علیبیګه ولور غوښت ، د ده بنه وانکیر له چې څه پیسې لرم ، هسې ته به لاړ شم ، ګټه به وکم ، بیرته به راشم . کاروان برابر شو ، علیبیک مخ په هندوستان ورسره وخوځید او په د کنې یې واده ول .
دلته په وطن کې کوم سیټ دی معصوم خان بلل کیږی ، چیری یې شاپاڼه لید لی او

---

(۲۵۷) مرصع ، ۶۲۲ مخ .
(۲۵۸) د تاریخ مرصع نو ټونه ، ۱۳۱۴ مخ .(د پوهاند ، حصه ۲ ، مخ ۵۷۰ په بنسټ) .
(۲۵۹) په ځینو منابعو کې یې پلار سنجر بلل شوی او داشیخی (وګورئ د مرصع نو ټونه ۱۳۱۴ مخ)
(۲۶۰) خورشید ، ۲۷۴ مخ .
(۲۶۱) حیات ، ۴۲۴ مخ .
(۲۶۲) خورشید ، ۱۸۹ مخ .

پوری مین شوی دی، او ... معصوم خپلی هلی ځلی کوی چی شاپاڼو د ځان کا، خو شاپاڼو یی په دې په هغه غولوی چی گوندی په دی منځ کی علیبیګ راشی . شا پاڼو کوم ملنګ پیدا که ، هیر خه یی ورته ومنل او لیک یی ورکه چی ژ ا به علیبیګ ته رسوی په لیک کی یی داسی ویلی و:

په علیبیګ پسی به واستوم حالونه   که په دې میاشت کی را نغلی
معصوم خان دې په باغ کښیستل مالونه
په علیبیګ پسی به واستوم چیغی   که په دې میاشت کی را نغلی
تور د کې لره به د رسمه بندی

ملنګ د کن ته ورغی او د شاپاڼو احوال یی ورووړ ، علیبیګ بس وطن ته د خوځیدو په تیاری کی شو.

دلته معصوم خان د واړه پښی په یوه موزه کی کړی چی "که این کی که بین کی د ا بتی به شین کی" هر وړ و به ما کوي. بله چاره نه وه ، واده جوړ شو او شاپاڼو معصوم واده کړه. شاپاڼو لاڅخکی له مخی له ځانه سره غوټه کړی وه چی بی مرګه له معصومه نه خلا صیږم، نو د واده په ږومبۍ شپه یی یوه ښه تیره توره په کوټه کی له ځانه سره پټه کړی وه ، کله چی پخه شومه شوه او معصوم کوټی ته سر ور ننویست شاپاڼو په توره ووا هه او د وه خیاری یی که . د خدای کار و نه دی دهمدغی شپی په سهار علیبیګ را ورسید ، د معصوم مړی یی په کومه خار خوړی مار خوړ نه کی وما نهٔ ه او د وی د واړه سره یوځای شول . (٢٦٣)

شا ترینه

یو پاچا (٢٦٤) و دوه ښځی یی وې ، یوی ښځی یی ا وو ه زامن د رلود ه او بلی یو چی خشکیار (خیشکیار ؟) نومید ه او په پاچا هم گران و . د پاچا له مړینی وروسته د

---

(٢٦٣) ملی هند اره ، ٢ ټوک ، له ٦٥ تر ٧٧ مخه پوری.
(٢٦٤) هغه مهال به هر لوی خان پاچا غوندی و ، ښایی دلته مطلب کوم خان وی.

هغه له وصیت سره سم خشکیار په تخت کیناست، خو ورونو یې پریکړه وکړه چې ژوندی به یې نه پرېږدو. خشکیار چې د ورونو په نیت پوه شو، نو موریې خبره کړه چې ورونه به مې یوه ورځ نه یوه ورځ ووژني، ښه به دا وي چې تخت و تاج دوی ته پرېږدم او خپلې سترګې الونیا کم، موریې هم خوښه ورکړه، خپل آس او د پلار توره یې واخیسته او له کوره رهي شو، تهته د آدم خان (د درخانۍ مین) په وطن ور برابر شو او له آدم خان سره یې آشنایي او ورورولي شوه.

خشکیار یوه شپه شاترینه په خوب ولیده، د ښایست آوازه خو یې لا پخوا اورېدلې وه نه لیدلې نه کتلې پرې مین شو. شاترینه هم د یوه غټ ترین لور وه او پوره نوم یې درلود. وروسته له دې د خشکیار رنګ او ښه په ژېړېدو شوه او کېښیده، آدم کلک ونیو چې ولې داسې ژېړ پېړ یې؟ ده په شاترینې د مینې نقل ورته وکه، آدم ویل څه زه درسره ځم چې راېې ولو، خشکیار ویل نه، زه یوازې ورځم، بس په آس یې پښه واړوله، مزلونه مزلونه برابر ورغی د شاترینې ځای او کلي ته او هلته د یوې بوډۍ کره دېره شو او بیا یې د هغې بوډۍ په لاس شاترینې ته احوال ورکه چې درباندې مین یم، څنګه کوې؟.

خبره یې داسې سره جوړه کړه چې خشکیار به د ملنګ په کالیوکې د شاترینې دروازې ته ورځي او دیدن به یې سره کېږي، چې ملنګ خشکیار وره ته ورغی، شاترینه د خیر په پلمه ورغله، د مینو دیدن دی، چې هر څه یې ترمنځ رد و بدل شوي وي شوي به وي، خو شاترینې ورته ویل چې همدا نن ده او سیاه کرم خان نومي ته ورود وي. خبره داسې شوه چې شاترینه به سبا د خپل بابا اوانېړ د زیارت په پلمه د کلا شاته اوړي، خشکیار به ملا تړلی ولاړ وي، ورسره سپر به او ځي به په خپله مخه.

سباته له هغې خوا د کرم خان ورابانې راروان دي او دپ د لته د واده کالي اغوستي، ځان یې جوړ کړی دی، پلار ته ور نژدې شوه چې پردي کور ته ځم

خدازده چې بیا به څه پېښیږي ، ښه به داوي چې یو ځل په ولاړو پښو د خپل بابا او انې زیارت ته ورسم ، پلار یې ومنله ، دا له همځولو او مینځو سره د کلا شاته واوښته ، هلته د کور له څنګه بوټي موټي ولاړ دي ، هار یې پکې ونښت یا یې لاسي پکې ونښلاوه ، مرغلرې یې دانه دانه شوې ، مینځې او همځولي یې د مرغلرو په راټولولو لګیا شوې او دا له خشکیار سره په آس سپره شوه ، خشکیار آس ته پونده ورکړه ، څه چې ځې . یوې مینځې سر را پورته که ، ګورې چې شاترینه د خشکیار شاته سپره ده او آس باد غوندې الوزي ، مینځې د شاترینې پلار او کرم خان خبر کړه ، کرم خان چاته ونه کاته ، توره یې راواخیسته ، په آس یې پښه واړوله او په زر خوا ریو یې ځان ورورساوه او خشکیار یې په لاره کې ګیر که . دلته خشکیار او کرم له آسونو کوز شوه شاترینه یوې خوا ته ګوښه کیناسته او د دوی د واړو توري سره وویستې او جنګ ونښت ، د سپینو تورو ځرړې شوه ، دی هغه وهه او هغه دی وهه ، خو چې دا بل وار خشکیار توره ورواچوله ، کرم خان په مځکه پراخ ولوید او غوږ یې هم ونه ښوراوه . شاترینه بیا د خشکیار ترشا په آس سپره شوه او مخ په آدم وروخوځیدل هله هله ځي ځي د آدم ځای ته ورورسیدل او آدم ته یې ګرد نقل تیر که .

هلته د کرم خان تربرو دا سپکاوی نه شو زغملی چې ورکړې ښځه دې په رڼا ورځ څوک ځني بوزي ، بس لښکر یې برابر که ، توري موري یې سره را واخیستې او چې هر څنګه کیده ځان یې د آدم خان سیمې ته را ورسلوه او له کوټګي یې را تاو شول دلته خشکیار ستړی ستومانه پریوتلی او په خوا بزه خوب ویده دی ، داسې چې د دنیا په حال نه دی خبر ، آدم خان دی را ویښ نه که ، پخپله یې له ملګرو سره توري چړې را واخیستې او په دښمن یې تورغوبل جوړ که ، داسې یې په تورو چړو ووهل چې تو یې یې پرې وویستې ، څوک چې مړه وو مړه وو او څوک چې ژوندي وو سپیره ختونه او ځوړند غوږونه بیرته وتښتیدل .

د خشکیار او شاترینی په ستره (داستان) کې د شاترینی ناري هم راغلی دی، کله چې شاترینه د خشکیار تر شا په آس سپره شوه، نو په خشکیار یې داسې ناره وکړه:

خشکیاره ته چه زما په غیږ کښنی ریږدی که لښکر د کرم راغی
خشکیاره ته به ترپلی ما بـه پزیږدی ارمان دی ارمان (۲٦٥)

وایي چې خشکیار او شاترینه د کندهار د سیمو و او څنګه چې په ښکاره له آدم خان سره په یوه زمانه کې اوسیده، نو د ژوند نیټه یې له ۹۵۰ هـ را په دې خوا اټکل کیږي.

شارقه

(وګـوره: بي بي مبارکه)

شاه بانو

د خوشحال خټك له یوه بیته داسې ښکاري چې یوه لور (؟) به یې شاه بانو نومیده:

چه د پلار د مرګ مي تیر شو پوره قرن د صفري په میاشت ومړه زما مور
پوره زرا تیا ګلونه د هجـــرت وو چه د مور په خوا مي ومړ مشرکور
چه د مور ترمرګ مي ومړه ورانـدې روستو یوه لور د (۲٦٦) شاه بانو وه پسی خور (۲٦۷)

شاه بخته

(وګـوره: سنجره)

شاه بوړۍ

داد عبدالرحمان عمرخیل لور وه او د رستم عمرخیل ارتینه، دې له وړکی والی نه

---

(۲٦٥) ملی هند اره، ۲ ټوك، له ۳٥ تر ۳۹ مخه پورې.
(۲٦٦) د اضافت دال څه پیچلتیا راوستلې، شاه بانویې د بنځې نوم یالقب هم کیدای شي.
(۲٦۷) ارمغان خوشحال، ۷۳۲ مخ.

نارینه خوی د رلود ، په بنه آس به سپریده ، ملا به یې تړله ، غیشی به یې ویشتل او په نښه ویشتو کې یې جوړ به نه د رلود ه ، په جرګو مرکو کې به کینا سته او د توری او میړ انې وخت به چې راغی د د لا زا کو د لښکر په سر کې به ولاړه وه . لوړی بې میړه نه کا وه ، وروسته چې په میړه شوه ، بیا هم ټوله وسله ورسره وه او د جنګ په ډګر کې به د خپل ښښتن په څنګ کې ولاړه وه .

د شاه بوړۍ د توری او میړ انې په باب په "توا ریخ حا فظ رحمتخانی" کې راغلی دی:

"په هغه ورځ چه باد شاه (٢٦٨) د د وی په ګلې وخوت رستم د دې ښښتن نهایت آزاری وو لکه چه ګلی مات شه د اراغله و رستم ته ئې وو ئیل چه لښکر د مغولو په ګلی وخوت کشتن زد ن کیږی پا څه وړاندې شه د رومه ، زه په تاپسې د روم که څوك راپسې راغلل جنګ به ورسره کوم ، خاطر جمع لره ، د ه ورته ، وو ئیل چې زما قا بو د حرکت نشته او ته د رومه ، دې ورته ووئیل چه ته نه ځې زه به چرته د روم نور کتېږد ده واخست په څېر کښې د ننه واچا وه او توره ئې وتړ له لیند ه په لاس .و ا خستلـه د څېر په وره کښې کښېنا ستله او د رستـه ئې د غشیو د وړاندې وا چو له لکه چه لښکری خلق په د روا زه ور ننېو تل ، دې کذ ا رونه پری د غشیو وکړ ل ، هیڅ غشی خطا لا ړ نه شه ، هر سړی چې بـه ئې وویشت ، له زغری له خوله به آزاد ووت وئې وژ له ، نور مغلو سره آواز وکړ چه په دا څېر کښې هسې څه عظیمه بلا د ه چه عالم ئې ستړی کړ ، را ټول شې پس لـه هغه لو ر د لور ه عالم پری راغی څېری ئې محا صره کړ ځا ئې په ځا ئې به لا سو نـو سره وشو کا وه سوری سوری کړ او د ا ئې په غشو له هر طرفه ویشتله سـوری سوری کړه پریوتله پس له هغه خلق ور ننوت وئې لید له چه ښځه د ه نور خـــلق واړه متعجب شه .

---

(٢٦٨) د لته هر ځای "باد شاه" وایی اونوم یې نه اخلی .

له دې حالت ئي په دغه وخت کښي باد شاه خبر کړ، باد شاه زر سړی واستا وه په گوري دغه ښځه مه وژنئ ژوندئ ئي ترما پوري راولئ. باري لکه چه هغه سړي ورغي د ا بيا مړه وه، دم ئي ختلي وو او خپښتن ئي هم وژل شوي وو. باد شاه چه له مرگه د شاه بوړئ خبر شه، ډير افسوس ارمان وکړ او ملامت وکړ چه دا رنگ ښځه عالم نه وژني، ژوندئ به مورا وستلي وه. د وي ورته ووئيل چه دې دا رنگ غشي ويشتل چه تر زغري ئې نه اړ کيدل مونږ هسي پوهيدلو چه گوندي دا سړي دي ځکه وو ژلله شوله، باد شاه او وا ړوا هل لښکر د دې تعريف وکړ او آفرين پرې ووايه." (۲٦۹)

شا يسته (ښايسته)

د غوريوا لي كورني په حسن خيلو كي د ظفرخان د زوی مغل خان(۲۷۰) يوه ښځه شايسته نوميده. (۲۷۱)

شكر خا تون

په "تاريخ مرصع" كي كله چي د بيلو بيلو قبيلو ترمنځ د جنگ جگړو خبري را وړي وا يي چي: "بياعد اوت د انړ وخيل د ساغري سره په يوې ارتيني چه شكرخاتون نوميده وشه، كار ئي په قتال په جدال ورسيد، ساغريو لښكر وكړ په انړوخيل ورغلل، مات شول، ډير وژل، پس له يوه مدته ئي صلح مصالحه تر ميان وشوه." (۲۷۲)

---

(۲٦۹) تواريخ حافظ رحمتخاني، ۱۱۸-۱۱۹ مخونه.
(۲۷۰) کړ په يي مغول خيل بلل کيږي.
(۲۷۱) حيات، ٦٥٦ مخ.
(۲۷۲) مرصع، ۲٦٦ مخ.

شمایله

په پښتو کې یوه قصه په دوو نومو راغلې ده، چا "جلاد او محبوبا" بللې ده او چا "جلاد او شمایله". قصه په ځکه یوه وی چې تش یو څو ځایه یې تو پیر سره لری، نور نقل یو شان دی.

د "سرحد کې رومان" له مخې د قصې نوم "جلاد او محبوبا" دی او وایې چې دغه قصه له کود یزی او عبدالکریم پرته، ملا نعمت الله، فدا مطهر او حمید گل هم نظم کړې ده. (۲۷۳)

په "پښتانه شعراء" کې هم د کود یزی د منظوم داستان نوم "جلاد او محبوبا" دی (۲۷۴) "د قصه خوانۍ گپ" د نقل بڼه قهرمانه "محبوبا" راوړی او نارینه یې "جلاد" (۲۷۵) "د پښتو نخواد شعر هار او بهار" په منظومه برخه کې د حمید گل د "جلاد او محبوبا" د داستان یوه برخه راغلې او بیا د همدې کتاب په یوه منثوره ټوټه کې د دغه نقل بڼه پهلوانه سمالۍ (شمالۍ) راوړې ده. (۲۷۶)

په "ملي هنداره" کې د قصې نوم "جلاد او شمایله" دی (۲۷۷). خو د "ملي هندارې" د دغه نقل بیخی د یوی خیالی افسانی بڼه غوره کړې ده، زمری غریږی او میرتا نه خبری کوی. (۲۷۸)

ما ته د "جلاد او شمایلې" (۲۷۹) یا "جلاد او محبوبا" ستره (قصه) پخوانۍ بڼکاری او

---

(۲۷۳) پښتو منظومې قصې، ۱ ټوک، ۱۰۱، ۱۰۲ مخونه.
(۲۷۴) پښتانه شعراء، ۲ ټوک، ۱۰٤ مخ.
(۲۷۵) د قصه خوانۍ گپ، له ۱ تر ۱۳ مخه پورې.
(۲۷٦) د پښتونخواد شعرهار او بهار، له ۱۱۹ تر ۱۲٤ مخه پورې، همدغه شان ۱۳٤، ۱۳۵، ۱۳٦ مخونه.
(۲۷۷) ملي هنداره، ۱ ټوک، له ۱۳٤ تر ۱۵۱ مخه پورې.
(۲۷۸) د بشپړې پرتلې او مقایسې له پاره وگورئ: د همدې مخ په ۲۷۳، ۲۷٤، ۲۷۵، ۲۷٦، ۲۷۷ نمبر لمنوکې یاد شوی آثار.
(۲۷۹) تر او سه لا په خلکو کې شته چې وایې "د انود شمایلې شرطونه شوه".

ښائی چې د اسلامي دورې په لومړيو وختو پورې اړه ولري . په دې نقل کې له يوې خوا د افغانستان د تاريخي ښارونو لکه بلخ او هرات نوموړنه ا خيستل کيږي او له بلې خوا د وکړو نوموړنه يې څه زاړه بريښي لکه ا بت‌مسلم يا نامسلم ، خونکار او نور .
د رواياتو له مخې شمايله د بلخ د پاچا ابت‌مسلم يا نامسلم لوروه ، پلار يې له ووړ کيني ورته تر ځمکې لاندې ارګ جوړ کړی و او د ژوند ټولې اړتياوې يې ورته پکې برابرې کړي وې ، د ارګ وريوازې پخپله پاچا ته ښکاره وه ، وزير تـه يې او د شمايلې خوسهيليو ته . شمايله د غلته تر ځمکې لاندې ارګ کې له خپلو ملګرو سره اوسيده ، کله چې پېغلتابه ته ورسيده ، پاچا اعلان وکه ، هر چا چې زما لـــور مينده کړه ، هغه ته يې ورکوم او هم به يې يوه نيمه ورځ پاچايي د هغه وي . خو که څوك پسې وګرځيده او پيدا يې نه کړه ، بس ور سر به يې پرې وي . په دې صنځ کې د يرشا هزاد ګان بلخ ته ورغلل ، ولې ټولو سرونه بايلودل ، بيا د هرات د پاچا خونکار شېرزا من وار په وار د شمايلې د کولو له پاره ورغلل ، د وی هم يو بير ته کور ته ستون نشو او ګرد نيمه خوا شول .
يوه ورځ د پاچا ښځې خپل اووم زوی جلاد ته پېغور ورکه چې شپږ وورونو دې خپل سرونه وخوړه ، ته لا بيغ او نيغ ګرځې ؟ دلته يې جلاد تـه ډېر زور ورکه ، په زړه کې يې ويلې ، دا څنګه کيدی شي چې شپږ ورونه به مې مری او زه به لا ژوندی ګرځم ، خپل پلار يې کلك ونيوچې را ته وايې به ، وروڼه مې چيری او د څه له پاره تللي وو او ولې بير ته را نغلل ؟ پاچا به نقل ورته تير کړی وي .
بس سبا ته جلاد ملا وتړه او مخ په بلخ وخوځيد ، ځي ځي ، شپې ورځې ، اونـۍ او مياشتې تيرې شوې ، يوځای ته ورسيد ، ګوري چې يو ملنګ ترونې لاندې ناست دی ، له ملنګ سره په خبر وخبر وکي پوه شو چې وروڼه يې په همدې ملنګ را پېښ شوي دي ، بيا چې ځني تللي د ی بير ته نه دی راغلي . ملنګ چې د جلاد له تګله خبر شو ، خواري يې وکړه چې له خپل عزمه يې واړوي او بير ته په خپله مخه ځي

خو جلاد څوك او د ملنګ خبره منل؟! کله چې ملنګ پوه شو چې نه نه کیږي، نو یې اراده وکړه چې مرسته ور سره وکا، څو ورځې یې په هغو ټولو رمزونو پوه که چې جلاد ته په کار وو، بیا یې په موندي زرګر باندې چې د ابن مسلم پاچا د ارګ په دروازه کې و وخط ورکه چې هغه ور سره کومك شي او جلاد شمالۍ وکتی. جلاد بیا مخ په بلخ رهي شو، له یوې مزله وروسته ور ور سید، جلاد په پوښتنه پوښتنه موندي زرګر پیدا که، لومړی خو موندي سوچ منکر شو چې خدای دې نه کا، زه په هیڅ هم نه یم خبر، خو چې جلاد د ملنګ لیك ور وښود بیا یې ورته وېلې ښه ده خه مې چې له واکه کیږي، د ریغه نشته. موندي له خپلې ښځې سره جوړه کړه چې راځه دې شاهزاده ته به د ښځو کالي ور واغوندو، آوازه به واچوو چې دا مولور ده او په دې شپو ورځو کې د میړه له کوره راغلې ده.

د موندي مور یوه ښځه وه چې هره ورځ به یې شمالۍ ته د تازه ګلانو ګیډۍ برابرولې یوه ورځ دا لګیا ده په باغ کې د ګلانو غیټی تړي چې جلاد پرې راغی، ده هم څو ګلونه په خپل زړه په ګیډۍ کې کېښوده، کله چې شمالۍ د ګلانو غیټۍ واخیسته ګوري چې بل ډول ده او خوښه یې شوه، پوښتنه یې وکړه، بوډۍ یږدې ورته کا چې دا ګیډۍ زما یوې ځوانې لور جوړه کړې ده، شمالۍ امر وکه چې را یې ولـه خود پاچا امر و چې څوك نشي ورتلی: نو خبره همداسې پاتې شوه.

بیا موندي زرګر د سپینو زرو یو زمری جوړ که چې په چل او هنر سره به خوځېده را خوځېده، موندي یوه ورځ جلاد په زمري کې ننویست او زمری یې د پاچا دربار ته ور وست، د پاچا خوښ شو او هغه یې خپلې لور ته ور ولیږه، د شپې جلاد له زمري را ووت او شمالۍ ته یې ځان ور ښکاره که او د رسته قصه یې ورته تیره کړه. له ورځو یوه ورځ جلاد په یوه نه په یوه ډول د شمالۍ له ارګه را ووت او د پاچا حضور ته ورغی، لور یې ترې وغوښته.

پاچا لنډ ځواب ورکړ، که د ې پيدا کړه ستا د ې وي، جلاد سم سيده د شمايلې د ارګ ور ته ورغی . دلته پاچا بد ګومانه شو او امر يې وکړچې مومندی زرګر او کور نی يې له مخې و وژنئ ، بيا جلاد پاچا ته عرض وکړ چې لومړی ته خپله وعده تر سره کړه او لور د ې راکړه ، بيا چې له مومند ی سره څه کوې کوه يې . پاچا خپله لور شمايله جلاد ته ورکړه او پوی اینښود چې يوه نيمه ورځ پاچا شي ، په سبا يې شمايلې جلاد ته وويل چې څه ورته ګوری ، وهه پاچا مړ که .. جلاد پاچا مړ که ، د بلخ پاچايي يې ونيوه او مومندی زرګر يې له مرګه وژغوره .

شمس خاتونه

د سلطان شاه لود ی (اسلام خان) لور وه او سلطان بهلول لود ی په ۸۳۹ هـ کې واده ورسره وکړ، خواجه بايزيد او مبارک خان د سلطان بهلول لودي د همدې ښځې زامن د ي. (۲۸۰)

شمسو

د کړندی لور ګيده ، په څته تره کې وه او د مټر په کلي ناوه کې اوسيده ، شمسو شعر ويلې خو اشعار يې چيری نه د ی ليکل شوی. (۲۸۱)

شمسيه

د مياروښان ښځه (وګوری: بی بی شمسو) .

شمو

د مياروښان د زوی نورالدين ښځه (وګوری: د ٦٨ مخ زليخا) .

---

(۲۸۰) مرجع ، ٦٣ مخ . لود ی پښتانه ، ۵۸، ۱۱۲، ۱۱۴ مخونه.
(۲۸۱) پښتني ميرمنې ، ۸۹، ۹۰ مخونه.

شـــها

دا د پښتو د یوه ملی نقل اتله ده او اتل یې "ګلان" نومیږی. "شها او ګلان" د پښتو یوه خوږه او په زړه پوری قصه ده چې تر اوسه پوری لا په خلکو کې شته او په کال ۱۱۲۹ هـ بابوجان بابي په مثنوي نظم کړې ده چې "قصص العاشقین" نومیږی او پښتانه یې په خپلو مجلسو کې وایي. (۲۸۲)

شهربانو

د میاروښان یوه مریده وه. (۲۸۳)

شـــهری

شهری د خویداد ګیاني (۲۸٤) لور وه او د شیخ کټه د کړوسی محمدزاهد ښځه ګیده شیخ قدم د همدغې بي بي شهری زوی دی. د دې د زوند نیټه د ۹٦۰ هـ په شا وخوا کې ګڼل کیږی. (۲۸۵)

---

(۲۸۲) پټه خزانه، ۱۳٦ مخ.
(۲۸۳) حالنامه، ۸۹ مخ.
(۲۸٤) ښایې مطلب ګګیانی وی.
(۲۸۵) د پټې خزانې تعلیقات، ۲۱۵ مخ (د مخزن افغاني له مخې).

شهو

شهو یا شهی د یوسفزیو په سیمه کې د (تویی) کلي د مشر حیات‌خان لور وه او د چج د لتی د دلي نومي دلاراك معشوقه . وا یې چې دلي او شهی د اکبر مغول (۹۶۳ یا ۹۶۴ – ۱۰۱۴ هـ) په عصر کې ژوند کاوه (۲۸٦) د دې اصلي نوم "گل رو" و (۲۸۷) د (دلي او شهی) په داستان کې د شهی ناري راغلي دي. کله چې دلي د مال‌له دنیا راوړ وله پاره ښکته تللی و . یوه ورځ شهو بام ته وخته او لاریې څارله ، کـه گوري یو کاروان تیریږي :

په همزولو کښې وم نا سته ، مات می پیزوان شو .

د نورو یاران راغله ، د شهو یار مي په کوم لوري روان شو (۲۸۸)

شیخ زاد یه

د میاروښان یوه مریده وه . (۲۸۹)

شیر بانو

دا د (شیره غونډی) کلي وه او د صوابی (سوابی؟) سیمې د (تورلاندی) کلي پـه یوسف‌خان باندې چې د شاه محمد زوی کیده مینه وه. یوسف‌خان د ښکار شوقي و او ښکار ته به ته ، یوه ورځ تربرونو څه چل ورته جوړ که او غوښتل یې په غره کې یې مړ کا ، خوخدای مړ نه که ژوندی پاتې شو . بیا کوم وخت د دغې شیر بانو په وسیله چې عجبه میهان دایوی مینه وه خو یوسف‌خان د ومره مینه نه ورسره د رلوده له څه بدې بلا بج شو ، تردې وروسته نود واړه پاخه مینان شول ، مگر څنگه چې یوسف‌خان بې کسه و او پرته له مور او نجل یې ایکی یوه بندی نومی خور وه ، نود تـربرو له

---

(۲۸٦) عوامی قیصې ، له ٤ تر ١٦ مخه پوري .
(۲۸۷) د پوره پیژندنې له پاره یې وگورئ: پښتو منظومې قصې ، له ۳۷ تر ٤۱ مخه پوري .
(۲۸۸) ملی هنداره ، ۲ ټوك ، له ٤٦ تر ٤۹ مخه پوري .
(۲۸۹) حالنامه ، ۸۹ مخ .

پاره یې وطن پرېښود او هندوستان ته لاړ، هلته یې ښه توره وکړه، بیا اکبر پاچا ته ورو پېژندل شو او هغه لویه رتبه ورکړه.
د لته بیرته یې په بې چاره مور، خور او نجل باندې بد ورځ وه، له وختو یو وخت اکبر پاچا پوښتنه ځنې وکړه چې یوسف خانه! څه ارمان لرې؟ د ده داد تربرو ظلم او د خپلې مور، خور او نجل نقل ورته وکه، اکبر سړي ورسره کړه، مال د ولت یې ورکه او وطن ته یې را رخصت که. د لته چې راغی، په هغه ی شپه یې د نجلی (شیر بانو) واده وا و کوم بل چا ته یې ورود وله، دې خونو او سپوا زی نسه و هم یې سړي د رلود ل او هم یې د نیا، بس په د ښمن یې تا پرا کونه پیل کړل، خپله نجل یې را خلاصه کړه او خور موریې کورته را وستل. (۲۹۰)

شیرۍ

لوانې د وه ښځې د رلودې، یوه توریۍ او بله شیرۍ(۲۹۱). د شیرۍ یو زوی و مروت نومیده، د لوانې د شیرۍ ښځې نوم په (تاریخ مرصع) کې سیرۍ(۲۹۲) دی.

شیربنو

شیربنو د پښتو یوه بل په زړه پورې نقل اتله ده او اتل یې مومن خان نومیږی. د شیربنو د پېژند نې له پاره زه د لته د "پښتانه شعراء" یوه ټوټه را اخلم:
"وایې چه په پخوا زمانو کښې د قندهار په سیمو کښې د وه ورونه وه، چې مشر ورور ئې د خپل قوم مشر هم و، مشر ورور او ه زامن د رلوده، کشر ورور زوی نه د رلود، د نوی زه واړه وسره وویل، که موز وی او لور پیدا سوه، یو بل ته به ئې

---

(۲۹۰) عوامی قیصې، ۲۸ تر ٤٨ مخه پورې.
(۲۹۱) خورشید، ۲۲۳ او ۲۲۵ مخونه. حیات، ۲۸۵ مخ. پښتانه، ۱۳۳۹ مخ.
(۲۹۲) مرصع، ٦١٦ مخ.

په نکاح سره ورکوو، خو مخه وروسته د مشر ورور لور وزیږیده چه "شیرینو" ئې نوم پرکښېښوو او د کشر ورور زوی پیدا سو چه "مومن خان" ئې بساله، په کوچنیوالي لا پلار "شیرینو" مومن خان ته ورکړه.

چه څه د واړه مړه سوه، نو د اولس پر مشرتوب جرګې وسوې، په پای کښې نیم اولس د مشر ورور زوی "زبرد ست خان" چه د شیرینو ورور و، په مشرتوب وټاکه او نیم اولس خپل مشر مومن خان مقرر کې.

د شیرینو ورور زبرد ست خان ښه سړی نه و، چه مومن خان خپله محبوبه "شیرینو" ځني وغوښتله، نو ئې نه ورکوله او د خپل پلار په ژمنه پښیمان و، مومن خان نه غوښته چه په اولس کښې بدې جوړه کې نو د عشق په سوي اور کښې وطن پرېښو او ولاړ بل هیواد ته.

د مومن خان دا پردیسي ډېره اوږده سوه، د ولس کاله له کوره ورک وا او د بیلتون شپې ورځې په ډېر ویر تیرولې. مومن خان ډېر میړه پښتون و، هر ځای ته چه به تې، هوري به ئې ډېره میړانه ښکاره کوله او بې وزلو خلقو ته به ئې نجات ورکاوه. تر د ولس کاله وروسته مومن خان د شیرینو مینې خپل کورته راووست خو د قضا کارونه دي، دی د شپې راغی، د کور خلقو دی نه وپیژاند او د پردي سړي خیال ئې پر وکې او زبرد ست چه د شیرینو ورور و دا ګلالی ئې په نافهمۍ کښې ووژه، شیرینو د دې خپل رښتیني مین په مرګ ویرجنه سوه ...

د دې پښتني عاشقانه لنډۍ په څه قصه کښې خورا ډېرې دي او د اسې ښکاریږي چې "شیرینو" یوه رښتیني مینه وه، د دې ځینې لنډۍ لاندې را نقل کوو. چه مومن خان د سفر عزم وکی نو شیرینو د اسې ناره پر وکړه:

تا د سفر موزې په پښو کړې — د ژړو ګلو باغ په چا سپارې مینه
یارې سپریږې روانیږې — پر نارنجي مخ مې سیلاب او ښکې راځینه

چه د وری خپ خـــال می صحیح که د هند وستان د چپو نسته شنه خالو نه چه مومن خان مړ سو او شیرینو د خپل ځلمی مین په مرګ وسوله ، نوئی د ارمانه ډکی داسی آخرنی ناری وکړی:

ارمان ارمان لا خان مومنه ارمان می دادی خانه مړ می کړی پخپله
جانان زما پر خولګی مړ دی عالمه مه ئی لمبوئ چه شهید سونه" (۲۹۳)

د "مومن خان او شیرینو" د قصی په یوه ځای کی راغلی دی چی د مغولو په عصر کی و او ځنګه چی د مغولو وره مخکی او وروسته له زرم هجری کاله ده ، نو د "شیرینو" د ژوند زمانه د لسمی پیړی پای ګڼلی شو ۰ (۲۹٤)

شیرینه

د بازمحمد لور وه او په ښکاره د بلوچستان په کوټه کی اوسیده ، دا بازمحمد د هغه تاج محمد ورور دی چی د بیبو مین ښادی یی له ځان سره اصفهان ته بیولی و.

وایی کله چی د بیبو مین ښادی سفرته ملا وتړله ، په دلارام کی تاج محمد نومی هندوستانی کاروان باشی ورسره مخامخ شو او هغه له ځان سره اصفهان ته بوته ، بیا کله چی ښادی بیرته کورته د راتلو تکل وکړ ، تاج محمد ورته وویلی چی خی یوځل به هندوستان ته زما کورته لاړ شی او پلانی شی به را ورسوی! ښادی ویل ښه ده ، بیا نو ښادی د یولنډ وخت له پاره خپل کورته راغی او په ولاړو پښویی له بیبو سره وکتل او بیا مخ په هندوستان رهی شو.

په کوټه کی د تاج محمد د ورور بازمحمد کور و ، هلته ورغی ، د لته د بازمحمد لور شیرینه په ښادی مینه شوه ، شیرینی په ښادی پړیره خواری وکړی چی د

---

(۲۹۳)(۲۹٤) پښتانه شعراء ، ۱ ټوك ، له ۱۲۷ تر ۱۳۱ مخه پوری. ملی هنداره ، ۱ټوك له ۱۱٤ مخ تر ۱۳۲ مخه پوری. عوامی قیصئ ، له ٤۹ تر ۵۷ مخه پوری.

خان یې کا، خوښادې چیرې او د بیبو تر ښتینې مینې بد لول چیرې ؟!(۲۹۵)
د شیرینې د ژوند زمانه له ۹۰۰ هـ کاله مخکې ګڼل کیږي. (۲۹۶)

شیرینه

د شیتك په اولاده کې د اعظم خان زوی شاه بزرګ د ری ښځې د زلودې، یوه شیرینه، بله ګوهره او دریمه عائشه، د ریاخان او شرافتخان د شیرینې زامن دي.(۲۹۷)

شیرینه

د میا روښان د خلیفه علی شیر مورکیده، دا هم د روښان مریده وه.(۲۹۸)

ښایسته

ښایسته چې توره به یې هم بلله د "عباس او ګل بشری" په نقل کې یاده شوې ده، داد پینور د هغه زورور ملا لوروه، چې د ګل بشرې مین عباس یا طالبجان پرې دیره وو او سبق یې ترې ویلو، په دې قصه کې د ښایسته ناری هم راغلي دي. یوه ورځ طالبجان کتاب ګوری او په خپله مطالعه کې ډوب تللی دی، دا په غلا غلا ور ته راغله او ناره یې پرې وکړه:

زړه مې د استا خبرې غواړي   لګه د للي غنم غواړي بارانونه
راشه زما د سینې ګل شه   چه هر ساعت دې په دیدن تازه کومه

په یوه بل ځای کې بیا ملا عباس ته داسې وایي:

ځکه مې توره توزه بولی   زه توره نه یم مور په نازبللی یمه
په تورو بدمه وایه یاره   تور خولونګ دي پاچایان یې بویوینه

---

(۲۹۵) ملی هنداره، ۱ ټوك، ۳۹، ۴۰، ۴۱، ۴۲ مخونه.
(۲۹۶) پښتانه شعراء، ۱ ټوك، ۱۱۶ مخ.
(۲۹۷) حیات، ۶۶۰ مخ.
(۲۹۸) حالنامه، ۶۸ او ۶۹ مخ.

که تور ه یم تا به رنځور کم زه غنم رنګه یم خوا نان رنځور و مه (۲۹۹)

صاحب جانه

د عبدالرحیم هوتک لور وه ، لوری یی شاه زمان (۱۲۰۸ هـ — ۱۷۹۳ ع پاچا کید ل) ته ور کړی وه چی د شا هزا د ه قیصر او شا هزا د ه نا صر مور شی ، خو کله چی د شاه زمان او شاه محمود سره وران شوه او شاه زمان ماتی وکړه غلجیانو سر وا خیست او خپلوا کی ته یی ملا و تړ له ، د حاجی رنګو په اولا د ه کی یی د عبدالرحیم هوتک زوی نور الله خپل پاچا که او شهاب الد ین توخی یی وزیر شو. د عبد الرحیم هوتک او شهاب الدین په د ی سره جوړه شوه چی عبدالرحیم د شاه زمان ښځه صاحب جانه چی شهاب الدین پری مین و ، له ګانو جامو او نورو شیانو سره شهاب الدین ته ور کړه. (۳۰۰)

صاحب خا تون

صاحب خاتونه د میا روښان د زوی جلا ل الد ین د شمسی خاتونی ښځی لور وه او د میر زاخان انصاری زوی خداداد (۳۰۱) ته یی ور کړی وه . (۳۰۲)

صاحبزادی

د کاله باغ په ملکانو کی د سرخ روحان د زوی ملك اعظم یوه ښځه صاحبزادی نومیده ، یا سین خان او عباس خان د د ی زامن د ی. (۳۰۳)

صاحبو عاجزی

د ګل محمد بارکزی لور وه او د کند هار د ګورګ په کلی کی اوسیده . د دی کونړی بیا یوه لور د ر لوده او سید غفور نومی ته یی ور کړی وه . صاحبو عاجزی

---

(۲۹۹) ملی هنداره ، ۲ ټوك ، ۱۹ ، ۲۰ . مخونه.
(۳۰۰) خورشید ، ۲۱۸ مخ .
(۳۰۱) حالنامه کښه د غه نوم خدادادرا وړی او کله خدا یدا د .
(۳۰۲) حالنامه ، ۴۷۰ مخ (وګوری : ۱۰ نمبر لمنه) .
(۳۰۳) حیات ، ٦٤٩ مخ .

له خپلی دغی لور اوزوم سره کابل ته کډه وکړه . د لته سید غفور مرشو اود ې

خپلی لور ته ساندی یې وله شعر وویلی:

پرخپل خدای به فریاد کړم عوض غواړم له باری ننګوم به ګرندی

ما ویلی چلګی (۳۰٤) زه خوراغلمه دشی

حاجت می دی راوړی بخت خو غواړم پر تندی ننګوم به ګرندی

دا وینا د اسی پای ته رسیږی :

وخت د نیمی شپی بیان جوړ کی "عاجزی"

هر سړی چه وایی د ایمان خواست دی کوی ننګوم به ګرندی(۳۰۵)

عالم خاتون

د میاروښان د زوی جلال الدین د بی بی بصری ښځی لور کید ه او په خوانورګی

مړه شوی وه . (۳۰٦)

عائشه

د خبنی په اولاد ه کی د الیاس د زوی می ښځه وه اوکړپه یی عائشه خیل

بلل کیږی . (۳۰۷)

عائشه

د اپرید ی لسی د مایی زوی آدم د وه ښځی د رلودی ، یوه ختوړی ه او بله

عائشه ، کالا خیل ، علی خیل او محمدی خیل د عائشی اولا د ه ده . (۳۰۸)

---

(۳۰٤) دا یو زیارت دی .

(۳۰۵) پښتنی میرمنی ، ۹۳، ۹٤ مخونه .

(۳۰٦) حالنامه ، ٤۷۰ مخ (وګوری ۱۰ نمبر لمنه) .

(۳۰۷) مرصع ، ۲۳۲ مخ . تذکرة لابرار ، ۸۹ مخ .

(۳۰۸) خورشید ، ۲۳۹ مخ .

عایشه

د میا روښان نیکه د قاضي عبدالله پلار شیخ محمد د ری ښځی د رلو ڼی ، خدیجه
عایشه او خنجا (؟) (۳۰۹)

عایشه

دا د ملا ابراهیم ابریدی ښځه کیده . هغه وخت چی د روښان زوی جلال الدین
په تیرا کی و ، د دې میړه مغولو بندی کړی و . (۳۱۰)

عایشه

د یعقوب علی خان لور کیده او په ختهٔ بارکزی وه ، د تیمور شاه په زمانه کی په کابل
کی اوسیده او شعرېی ویلی . داسی بریښی چی دا په صرف او نحو ، ادبی فنونو
او فقه پوهیده ، د کلام په علم او احادیثو کی یې معلومات د رلودل ، دژوند زمانه
یې د ۱۲۳۲ ق شاوخوا گڼل کیږی . (۳۱۱)

عجبه

عجبه (نواگی) ته نژدی په یوه کلی کی اوسیده او د همدغه ځای د سید محمد نومی
زوی شیرعالم ته یې ورکړی وه ، خو شیرعالم د خپل تره خیر محمد په لور ماموني
باندی مین و چی بیایې دغه ماموني پسی وکړه . ځنگه چی د شیرعالم مینه له
ماموني سره زیاته وه ، د عجبی رخه کیده او خپل وارته یې کاته ، له وختو یې
یو وخت په ماموني څه سخت تور ولگاوه ، شیرعالم ماموني په چړو ووهله او
مړه یې کړه . (۳۱۲)

---

(۳۰۹) د غلته متن نیمگړی دی ، د خدیجی اولاد معلوم دی ، خو نه ده ښکاره چی په
عبدالله ، عبدالرحمان او خداداد کی کوم یو د عایشی دی او کوم د خنجا ؟
(۳۱۰) حالنامه ، ۳۲٤ مخ .
(۳۱۱) پیښې لیک ، ۱۷۸ مخ . پښتنی میرمنی ، ۱۰۲ ، ۱۰۳ مخونه .
(۳۱۲) عوامی قیصئ ، له ۱۸ تر ۲۷ مخه پوری .

عزیز بخته

عزیز بخته د شیخ بهادر ښځه وه او د لوی ولي حضرت شیخ رحمکار (۳۱۳) مور کیده. دا یوه عابده او پرهیزکاره ښځه وه او د خدای په مینه کي یې له دنیایي چارو لاس اخیستی و. (۳۱٤)

عزیزه

د ملك اکوړی د زوی عبدالغفور یا غفور بیګ ښځه وه، اختیار خان او عوض بیګ د دې زامن دي. (۳۱۵)

علائي

د احداد روښاني ښځه (وګورئ: الائي)

عوض بي بي

د غلجیو د میرزا خیلو په څانګه کي او د نور الدین په کره کي د نواب غوث محمد (۱۲٤۲ هجري) لور وه او د هندوستان په (بهوپال) کي اوسیده. (۳۱٦)

عینو

عینو د احمد شاه بابا معاصره وه او یوه ښتیانۍ پښتنه تیره شوي ده. وایي چي ددې میړه عسکر و او د احمد شاه بابا له لښکر سره هندوستان ته تللی و، کله چي احمد شاه بابا د هندوستان له سفره بیرته راته، کندهار ته یې نژدې وارول د دغه عسکر زړه په کورپسې مینې مینې کیده، طاقت یې ونشو او د شپې پټ د کندهار ښار ته کورته راغی.

عینو له خپل ښځنته پوښتنه وکړه چي لښکر څه شو، احمد شاه بابا څه شو؟ میړه د ي

(۳۱۳) نوم یې کستیرګل و او په شیخ رحمکار، زیری کاکا او کاکاصاحب مشهور، ۱۰۶۳ (هجري).
(۳۱٤) مرجع، ۵۷۵، ۵۷٦ مخونه.
(۳۱۵) همدغه اثر، ۲٦۱ مخ.
(۳۱٦) خورشید، ۲۱۱، ۲۳۱ مخونه.

ورته کاچي پاچا او لښکر له ښاره د باندې اړولي دي، زما کورته يې يرغل په کيده د شپې پټ راغلم، سبا به هغه د وی هم را ورسيږي.
دلته عينو ورته وويل چې پښتون نو د اسې کوی چې خپل پاچا او لښکر پريږدي او پټ کورته راشي؟ دا د يوه غيرتي پښتانه کار نه دی، که سبا خپل خپلوان پوه شي چې د عينو ميړه احمد شاه بابا او لښکر پريښې او په پټه کورته راغلی، پزه مو د پريکيدو ده، څه مخه کوه او څنې وتال په کار نه دی!
عسکر چې بيرته ورغی او په پوځ ورګډ شو، سره ويې نيوه او احمد شاه بابا ته يې وروست چې د غه عسکر يې اجازې کورته تللی دی. احمد شاه بابا کورته د تنګ اورانګ پوښتنه ځنې وکړه، هغه ټوله قصه ورته وکړه. احمد شاه بابا د غې پښتنې ستاينه وکړه او آفرين يې پرې وويلی، عسکر يې معاف که او يې يې عينو ته يې يو کاريز ور وبابنه چې تر اوسه پورې د عينو کاريز په نامه ياديږي. د غه کاريز د کند هار ښار ختيځ پلو ته يو ربا طلري پروت دی. (۳۱۷)

غازي ادی

د اد لوګر وه، خود کابل په شاوخوا کې اوسيده. کله چې کابل محاصره شوی و او افغانانو د ختيځ له خوا زوره وا چوله، په افغاني لښکر کې ځوښځې هم وې چې د ټپيانو پالنه به يې کوله، په دې وخت کې د پښتنو بيرغچي ولګيد او مړ شو، نژدې وچې افغانان مات شي، همدې غازي ادې ور تر پلل، بيرغ يې په اوږه واخيست او ملي مبارزان يې جنګ ته تود ول، د ښمن ماتې وکړه. (۳۱۸)

فاطمه

د سلطان شاه لور او د ملك احمد يوسفزی خور وه، وايي چې دا زښته زياته

---

(۳۱۷) پښتنې ميرمنې، ۱۱۵، ۱۱٦ مخونه.
(۳۱۸) همدغه کتاب، ۱۱۹ مخ.

ښا یسته وه او په ګلګیانو کې یې د شبلي او حسن خېلو ا نو ته ور کړې وه، دا د واړه هغه وخت د خېل قوم ملکان وو او د الغ بیګ په دربار کې یې ډېر قدر درلود. د "توا ریخ حافظ رحمتخاني" له مخې ابراهیم د ګدا ی الیاسزي یوسفزي زوی فاطمه و ښتو له او له ګا بلې یې کورمې ته بوتله، بیا د همدې فاطمې په سر د ګلګیانیو او یوسفزیو ترمنځ سخت جنجال را ولاړ شو، د الغ بیګ خوښېنو ته او په تیره بیا یوسفزیو ته زړه بد ك و، نو چې د یوسفزیو او ګلګیانیو ترمنځ ورا نه شوه، د الغ بیګ سخې پخې شوې. (۳۱۹)

فا طمه

د اپریدی زوی ما بې د دری ښځې کړې وې، یوه تورګ یا ترینه، بله فا طمه او د ربیمه زینه، آدم خیل د فا طمې اولا د دی. (۳۲۰)

فا طمه

د یوسف خان لور او د اکوړی لمسۍ کېده. له بولا قوسرې په یوه ښتنه کې چې ملك اکوړی او یوسف خان ولګیده، د بې د یره میړا نه وښود ه چې له پلا ر سره مرسته وکا، خود ا هم پریوته، مړه شوه. د دې په برخه کې د "تا ریخ مرصع" عبا رت دا سې د ی:

"چه ملك اکو او یوسف خان د بولا قود لا سه شهید شول، یحیی خان په ځا ی د پلا ر په اتفاق د ترې د اولس کښینا ست او نظام خان(۳۲۱) په حیا ت د پلار په ځوانۍ مړ وه او یوسف خان نوی وا د ه کړی و(۳۲۲)، یوه لورئی وه فا طمه نومېد ه.

---

(۳۱۹) توا ریخ حافظ رحمتخانی، ۸، ۱۰ مخونه.
(۳۲۰) خورشید، ۲۳۹ مخ. مرصع، ۶۲۱ مخ.
(۳۲۱) نظام خان د اکوړی د "ننـد رکو" ښځې زوی و.
(۳۲۲) که یوسف خان نوی واده کړی و، نو آیا فا طمه یې د کومې بلې ښځې لور وه ؟

د ېره تورهٔ ئې کړې وه خان ئې پلار ته ورساوه اما بخت ئې یاري ونکړه او کوشش ئې فائده ونه کړه د پلار سره ئې شربت د شهادت وڅښی." (۳۲۳)

فاطمه

د قاضي عبدالله ښځه کېده چې د میاروښان مېره شي . شیخ یعقوب د دې زوی دی ، د دې د وه لونړې هم د رلودې . (۳۲٤)

فاطمه

د میاروښان یوه مریده وه . (۳۲۵)

فرخنده

د افضل خان خټك په کورنۍ کې د ناصرعلي خان د زوی خوشحال خان ښځه وه او مونږ یانو به ئې بلله . شیرمحمد خان گنداپور د دې د پوهې او فراست ستاینه کړې ده . کله چې د غه خوشحال د خېل ورارهٔ د زوی عباس په وسیله وو ژل شو ، فرخنده له خپل بن زی خواجه محمد خان چې په نواب خواجه محمد خان مشهور وه ، پربدو ته پناه یوړه . فرخنده بیا د ټیرې حاکم رسول خان وکړه او فتح جنگ د همدغه رسول خان زوی دی ، د رسول خان له مړینې وروسته فتح جنگ وږوکی و او فرخندې خپل ناسکه زوی د رسول خان په ځای وټاکه . په ۱۲٦٤ هـ (۱۸٤۷ ع) کال سلطان محمد بارکزی خواجه محمد خان پېښور ته وغوښت ، چې ورغی هلته ئې بندي که او خپل زوی سرور خان ئې په ځای د ټیرې حاکم وګوماره . د لته فرخندې د خټکو لښکر راغونډ که او سرور خان ئې له ټیرې وویست . (۳۲٦)

---

(۳۲۳) مرصع ، ۲۵۷ مخ .
(۳۲٤) حالنامه ، ۷۰۸ ، ۱۳ ، ٤۱ ، ٤۱ ، ٥۱ ، ٦۱ ، ۱۷ ، ۱۸ ، ۱۹ ، ۲۱ مخونه .
(۳۲۵) حالنامه ، ۹۵ او ۹٦ مخ .
(۳۲٦) خورشید ، ۲٤۱ ، ۲٤۵ ، ۲٤٦ مخونه .

فیروز بخته

د سکندرخان لور وه او سکندرخان د میا روښان یو مرید وچي په شال کې اوسیده ، د جلال الدین د خلافت په زمانه کې د سکندرخان لور پیدا شوه او هغه یې خپلی پیرخانی ته نذر کړه . چي جلال الدین خبر شو . هغه یې د رشید خان (۳۲۷) په نامه کړه ، بیا چي جلال الدین خپل ځیني پیروان له قندهاره را وغوښتل . په دې کې سکندرخان هم له کډې سره جلال الدین ته راغی ، بیا چي سکندرخان مړشو ، وروریې سنجر له جلال الدین سره و . کله چي جلال الدین شهید شو سنجر غوښته چي ورېندار او وریره له خپلی کډې سره بیرته وطن ته بوزي ، دلته بي بي شمسو ورته وویل چي د رشید خان مورنشته ، د سکندرخان ښځه د دې د بي بي بصري په ځای کیني ، چي لور یې غټه شوه په نکاح به شي . د سکندرخان ښځي وویل چي نه ، زه مې لور لا له اوسه د لته نه پرېږدم چي عزت به یې ونشي ، یو ځل وطن ته ځم ، چي لور مې غټه شوه بیا به یې په پټ کې ورواده کم . بیا نو ټولکورنۍ بیرته شال ته لاړه ، هلته چي مخالفان خبر شول ، د قندهار واکوال (حکمران) ته ورغلل چي سنجر خو روښاني دی او خپله وریره یې د جلال الدین زوی ته ورکړی ده . د قندهار واکوال سنجر ورو غوښت ، بندي یې که ، په غاړه کې یې زنځیر ورواچاوه او پېریې وکړاوه چي د انجلو رما ته راکه ، سنجر ونه منله ، بیا یې هغه د چاخبره جرمانه ځني واخیسته او خوشې یې که . سنجر خپله وریره له مخالفینو پټه ساتله او په پای کې یې رشید خان ته خبر ورکه چي راشه خپل امانت بوزه ، بیا رشید خان له پوځ سره د واده په نیت مخ په قندهار رهی شو ، په لاره کې د رشید خان د پوځ او د ښمنو ترمنځ سخته نښته وشوه ، په

---

(۳۲۷) د جلال الدین دغه زوی الهداد خان ته جهانګیر د "رشید خان" خطاب ورکړی وچي د ده زوی الهام الله ته بیا اورنګزیب د "رشید خان" خطاب ورکه .

جگړه کې رشید خان بریالی شو ، خوشنا ورا نویسي ورته وویلي چې لا شال لری دی ، نه ویل کیږی په لاره کې له نورو ستونزو سره مخامخ شو ، راځئ بیرته وګرځو او نجلۍ د لته را وغواړو . همدا سې یې وکړه ، بیرته وګرځیدل او خپل ځای ته راغلل ، خوبیا موقع په لاس ورنغله چې نجلۍ را وغواړی . کله چې رشید خان هندته لاړ ، سنجر خپله ورېره فیروزبخته ورو سته او په " شمس آباد " کې رشید خان په نکاح کړه ، دا به ټولو " قند هارۍ " بلله . (۳۲۸)

فیض بیگم

فیض بیگمه د رامپور په رو ئساوو کې د نواب معین الدین (بهنبو) لوروه . (۳۲۹)

قاشی

دا د میاروښان یوه خلیفه وه (۳۳۰) . اخون د رویزه وایي چې ما له قاشی سره بحثونه وکړه ، خو هغې خپل د لیلونه ویلي او له خپلې لاری وانوښته (۳۳۱) . له دې ښکاریږی چې بی بی قاشی یوه د پوهې خاونده او میړه مخې ښځه وه چې له اخون د رویزه سره یې ئ ینې او علمی بحثونه کول .

قدسي بیگم

د رامپور په رو ئساوو کې د نواب معین الدین (بهنبو) د زوی جلال الدین (رفیع الدوله حافظ الملك نواب محمد جلال الدین بهادر مظفرجنگ) ښځه وه . (۳۳۲)

---

(۳۲۸) حالنامه ، ۲۷٦ ، ۲۷۷ مخونه .
(۳۲۹) خورشید ، ۱۸۹ مخ .
(۳۳۰) بایزید روښان ، ۵٤ مخ .
(۳۳۱) تذکرة الابرار ، ۱٤۷ مخ .
(۳۳۲) خورشید ، ۱۸۹ مخ .

قدیفه

قدیفه یا کظیفه د ملك اکوړی د زوی یحیی خان ښځه وه، خو دا چی قدیفه د شهبازخان مور وه او که د بهادرخان او عالمخان ؟ په دی باب په (تاریخ مرصع) کی د واړه روایتونه راغلی دی. یو ځای وایی چی قدیفه د یحیی خان ښځه وه بهادرخان او عالمخان د دې زامن دی (۳۳۳)بیا وایی: "خان علیین مکان(۳۳٤) کورته راغی، وخت د تیر ماه و، تبه ئی شوه بیا د خسرکره په واده ور نغی ناوی کظیفی نیا راوسته." (۳۳۵)

د "تاریخ مرصع" په اسماء الرجال کی دې نامه ته لیکل شوی دی چی د شهبازخان مور او د خوشحال خان نیا وه. (۳۳٦)

قراری

قراری د نازوخان لور، د گدای ښځه او د اخون درویزه مور وه، دا یوه ډیره پاکه او عابده ښځه وه او وایی چی په خپل ژوندکی یی د تهجد لمونځ نه و قضا کړی. اخون درویزه لیکی: "یو ورزچه می سحر د هغی (۳۳۷) مخ ته وکتل، نو ښی سترگه ئی با لکل شنه وه، تپوس می تری اوکړ وچه موری! دا څه دی؟ وی تاته پته ده چه زما پلار زاهد سحرخیز وچه کله نه په نمانځه ولاړه یم هغه سره

---

(۳۳۳) مرصع ، ۲۵۷ مخ.

(۳۳٤) مطلب خوشحال بابا دی.

(۳۳۵) مرصع ، ۲۷۳ مخ.

(۳۳٦) د "تاریخ مرصع نوټونه" ، ۱۸٦۱ مخ.

(۳۳۷) مطلب د درویزه مور ده.

به مې د تهجد ونمونځ کولو ، بیګا مې ستا لور په غیږ کښې وه ، چه سحر را پاڅیدم نو هغه په ژړا شوه ، زو رو مې قرار ونه او سترګې مې پټې پټې کیدې ، پسه دی حال کښې مې یوه ګوته اولیده او سرې مې اونه لید و ، هغه ګوته راغله او په سترګه مې را ننوته او چا اوې پا سه! خه سترګې پټې پټې کوی ، خلور کاله ژوند دی نور پاتی دی ، خلور کاله پس چې وفات شوه نو سترګه ئې هغسی شنه وه ." (۳۳۸)

دا نه یوازی پخپله پر هیزګاره ښځه وه ، بلکه له لوی ښځنتنه به یې په شریعت برابر اولاد هم غوښته . وا یې چه په هر نمانځه پسی به ئې دعاکوله نوویلی به یې "یا الله زما اولاد د شریعت په لاره اود انسانیت په خوی او ساتې او کټی په وړوکوالی کښې ئې مرګ روزی کړی چه لا ئې ګناه نه وی کړی ." (۳۳۹)

د غه نوم په "بایزید روښان"کی "فراری" دی(۳٤۰) او پسه ښکاره برابر چاپه تیروتنه ده .

قندهاری

د الهداد خان "رشید خان" ښځه (وګورئ : فیروز بخته) .

کماني

(وګورئ : ګلوي) .

---

(۳۳۸) د مخزن مقدمه ، "د" مخ (د ارشاد الطالبین له مخی) .
(۳۳۹) همدغه مقدمه ، "هـ" مخ (د تذکرة الابرار په حواله) .
(۳٤۰) بایزید روښان ، ۷۸ مخ .

کشر ه انۍ

د کما ل ښځه (وګو رئ: مشر ه انۍ)

کظیفـه

د یحیی خان ښځه (وګو رئ : قـنـ یفه)

کـکۍ

د کرلا نـی په کور نۍ کی د شیتك مور کـکۍ نومید ه .(۳٤۱)

کـوکۍ

کوکۍ د نصیر خان لو انی ښځه وه او نصیر خان لو انی د سلطان سنکندر لـود ی (۸۹٤ – ۹۲۳ هـ) امیر او د (غا زی پور) حا کم و . کوکۍ د خپل میړه له مړینی وروسته شپیته منه سره زر شیر شاه سوری ته وړا ندی کړ ه .(۳٤۲)

ګـګۍ

د ښځی د زوی ملك لوروه ، خپل شپا نه زیرکی (۳) ته یې ورکړې وه چی ګګیانی یی زوزات د ی(۳٤٤) . د غه نوم په "خلا صة الانساب" کی "کا ګۍ" را غلی د ی او وا یی چی یو ه خپل اعتبا ر ی سړ ی ته یې ورکړ ی وه(۳٤٥) په "حیات افغا نی" کی د ګګۍ یا کا ګۍ په ځا ی "کا نی" دی(۳٤٦)اوپه "تذ کرة الابرار" کی "کا کی"(۳٤۷)

---

(۳٤۱) خور شید ، ۲٦٦ مخ .
(۳٤۲) لود ی پښتا نه ، ۲۳٤ مخ .
(۳٤۳) حیا ت ، ۲۱۲ مخ : بزرکی یا زیر کی .
(۳٤٤) مرصع ، ۱۳۱ مخ .
(۳٤٥) خلا صه ، ۱۱۹ مخ .
(۳٤٦) حیا ت ، ۱۱۲ مخ .
(۳٤۷) تذ کرة الا برار ، ۸۸ مخ .

گل بشره

د اد يوه لوی خان لوروه او د يوه بل سود اګر له زوی عباس سره يې چې وروسته طالبجان شو ، په ماجتکې له ملا درس ويلې . د دواړو مينه له وړکينې سره پيدا شوه ، بيا چې لوی شول ، عباس د درس په تکل د غه ماجت پرېښود او بل ځای ديره شو . په دې منځ کې په ګل بشرې د بيلتانه شپې ورځې سختې تېرېدې تردې پورې چې د عباس له غمه ډيره ناجوړه شوه ، مور ځوريې پرې پوهيده نو چې پلار يې مور وپوښتيده چې ته خبره يې را ته ووايه چې په ګل بشرې څه شوي دي ؟ هغې ورته ويل چې هوکې ، زه خبره يم ، ګل بشره په عباس يا طالبجان مينه ده او ددې ناروغې د مينې ناروغې ده . پلار يې له ګل بشرې پوښتنه وکړه ، هغې لنډ په لنډ ځواب ورکه چې خدای يودی ، مېړه يو دی ، بس له طالبجانه به بل ځوک ونه کم .

بيا يې نو طالبجان سره را پيدا که او ګل بشره يې ورواده کړه ، د واده په ړومبۍ شپه يو په بل د مينې ناريکوی ، په دې منځ کې ګل بشرې د ملا يې دکتابونو کومه نکته په ناره کې را واخيسته چې طالبجان پکې بند شو ، د لته طالبجان ورته وويل چې تازه په سوال ځواب کې ودرولم ، زما دې قسم وی چې ځان مې پوخ ملا کړی نه وی که پاتې شم ، ګل بشرې چې هرڅه خوارې وکړې ، ونه دريده بس طالبجان لاړ هندوستان ته ، ګل بشره بيا ژړه پېړه او تار ونار شوه .

طالبجان هلته په يوه ملا ډيره شو او ځو ورځې يې سبق وويلې ، بيا سبو د او زړ ولويده چې د اسبق خو په وطن هم کيده ، ولې راغلم ، بيرته را ژهی شو ، په اټک را پوريو وت او پېښور ته راغی . د لته بيا سود او رولويده چې په سبق پسې راوتلی وم او س چې هسې بيرته ځم دا هم ښه نه ده ، بس په پېښور کې پاتې شو او د لته يې له يوه غټ ملا سبق شروع که . ددې ملا يوه لوروه چې ښايسته نوميده

او توره يې بلله ، د دې هم په طالبجان سترگې سرې کړې ، خو هغه تر پايه پورې مخه ورنکړه او ربې يې پکې ونه واهه . کلونه کلونه تېر شول او بله ورځ طالبجان پخپله يوغت ملا شو ، پېښورېي پرېښود او مخ پخپل کور را وخوځېد ، چې خپل کلي ته رانژدې کېده ، شپه شوه ، يوه ماجت ته ور وګرځېد ، د شپې داسې نار وغه شو چې سبا له ځايه نشو جګېدی ، څو ورځې کېډه ، بله ورځ مړ شو ، دې يې لا نه وخبر کړې چې گل بشره خبره شوه ، بس راوانه شوه او ځان يې ور ورساوه . وايي گل بشرې د ملا عباس په جنازې ډېرې کوربلې وکړې ، ډېرې ستاينې يې وکړې ، آخر يې په قبر ځان ور واچاوه او دا هم مړه شوه .

گل بشره ډېرې د رد ناکې نارې لرې چې ټولې د لنډيو په ډول دي ، هغه وخت چې ملاعباس لا مسافر و او سبق يې ويلې ، گل بشره چا خبره کړه چې طالبجان په پلانې ځای اوکلي کې ډېر ه دی ، دې قلم کاغذ راوا خيستل او داسې يې ور ته وليکل :

سلام سلام جانه سلام بدې — پس له سلامه ژر وطن لره راد رومه

قلم په لاس غمونه کاږم — د عاشق لينډې په زړه وېشتلې يمه

سترگې مې ستا په لور کږې شوې — لکه جنډې د شهيدانو په قبرونه

چې را په ياد مې شې جانانه — سر په بازو کړم او ښکې لاندې تويومه

کاغذه بخت دې مبارك شه — زما تش حال دې ته به وکړې ديد نونه (٣٤٨)

__گل رو__ (وگورئ : شهو)

__گل غوټۍ__

د دې نوم د (جلاد او شمايلې) په داستان کې راغلی دی ، دا د ملامير لور وه او دې هم په جلاد زړه بايللی و ، خو جلاد مخ ورنه کړ . (٣٤٩)

---

(٣٤٨) ملي هنداره ، ٢ ټوك ، له ٤ تر ٢١ مخه پورې .

(٣٤٩) هم دغه کتاب ، ١ ټوك ، ١٤٤ ، ١٤٥ ، ١٤٦ مخونه .

گلمکۍ

گلمکۍ د پښتو د یوې ډېرې خوږې قصې اتله ده او اتل یې موسی خان نومېږي. له نقله داسې بریښي چې د وی د پښتین او کاکړستان په خوا وو کې اوسیدل او په خټه ترین وو. د غه نقل په "پښتانه شعراء" او "ملي هنداره"(۳۵۰) کې راغلی دی، د گلمکۍ د پېژندنې له پاره دلته د "پښتانه شعراء" یوه ټوټه راوړه کېږي:

"وایي چه په پخوا زمانو کښې د وه ورونه وه، یو فیروز او بل نوروز نومیدل سود اگری ئې کوله، د فیروز یوه لور وه چه "بیبو" نومیده او د هغه ځای کالخوای او مشر چه "سهیلي" ئې نوم و، پر دې نجلۍ مین و او په پای کښې ئې له پلار څخه وغوښته.

د فیروز یوه بله لور هم پیدا سوه چه نوم ئې "گلمکۍ" و او د نوروز یو زوی وچه نوم ئې موسی و، د پلرو په ژوند ون کښې لا په کوچنیوا له گلمکۍ و موسی ته په نکاح ورکړه سوه. وروسته ... سهیلي د موسی خان رقیب سو، موسی خان هم له وطنه ورک او یو بل ځای ته ولاړ، هلته ئې (ولي جان) نومی ملگری او رفیق سو. د دې ولیجان یوه خور ادلا وره او مړنی خور وه چه "تانو" نومیده، تانو هم په دې قصه کښې مهمه برخه لري. وروسته موسی خان او ولیجان راځي د سهیلي سره مقابله کوي، ځکه چه د موسی خان معشوقه (گلمکۍ) سهیلي په زوره بیولې وه او هغې په میړانه او پښتونوا له د هغه څخه ځان ساتلی او مقابله یې ورسره کوله نوچه د موسی خان په راتک خبره سوه، د دې ئې پټ میلمه کې. سهیلي چه د دې د وو مړو سره په ښکاره مقابله نسوای کولای، نوئې د یوې بوډۍ په ذریعه موسی خان او ولیجان ته په ډېره کښې زهر ورکړه، دا یې وې ی خو موسی خان

---

(۳۵۰) ملي هنداره، ۱ ټوك، له ۷۲ تر ۱۱۲ مخه پورې.

نه وخوړه ، مګر وليجان وخوړه په پای کښې موسی خيل مسموم ملګری پر آس و تاړه او خپل کور ته ئی را وست ، چه هورې مړ سو . د وليجان يوزوی و (مير ولی) نوميدی د خپل پلار د انتقام ملا ئی وتړله ، د موسی خان په ملګری راغی ، د سهيلی پرځای ئی هجوم وکړ او ګلمکۍ ئی ځنی بوتله خپل کور ته .

بله ورځ چه موسی خان پر يوه خوا تللی و ، سهيلی خبر سو چه مير ولی يوازی د ی نوئی د ده پر کلا حمله وکړه ، ده هم څو واره سخته مقابله ورسره وکړه ، خو بله ورځ آس په يوه کږهل کی ولويد ی ، دی هم سخت زخمی سو ، مګر ځان ئی خپل کور ته ورساوه ، تپ ئی وتاړه ، څو ميا شتی پروت و ، بله ورځ بيا سهيلی د ده په کور حمله وکړه او ګلمکۍ يې بوتله ، دی په زخمی بدن را پورته سو ، سخته جګړه ئی وکړه ، بيرته ئی ګلمکۍ ځنی را وګرځوله او په دغه وخت کی د زخم له پيروا لی څخه مړ سو .

چه د ګلمکۍ د ا نجات بخښونکی ځلمی مړ سو ، نو د ی له نا چا ری ځان سهيلی ته وسپاره او سهيلی بوتله مګر د يې په مړ وښو قبول نه کی ، په څه چم به ئی ځان ځنی ساتی ، څو عمر وروسته چی موسی خان له مسافری را غی ، کی کتل د ده ملګری نه وه ، مير ولی مړ و ، ښځې پر پ اګ پاته وی ، ګلمکۍ هم سهيلی بيولی وه .

نو ده بله چاره نه ليد له چه خپله په يوا زی سر د سهيلی مقابله وکړی ، نو د شپې د سهيلی کره ورولويد ی ، سهيلی هم د ی مړ کی ، چه موسی خان د عشق په لاره کی ځان جار کی نو ګلمکۍ خورا ويرجنه سوه ، سهيلی ته ئی وويل چه ا وس نو تا ته در پاته سوم او ستا يم مګر يوه هيله لرم چه ما يووار د موسی خان قبر ته بوزه ، بيا نو ستا ما ينه کيږم . سهيلی د د ې دا هيله ومنله ، بوئی تله ، ګلمکۍ چه د عشق په اور سوی وه د زړه له کومی ئی له خد ا يه دا وغوښته چه الهی زيات ژوند نه غواړم ، ما هم د رتوله که ! اوله د ی بی ننګی څخه مې وژغوره ! لوی خدای هم

د دی د سوی زړه دا د ښا ښبوله کړه او پر هغه ځای ئی سا وختله." (۳۵۱)

د "موسی خان او ګلمکۍ" په نقل کی د ګلمکۍ ناری هم راغلی دی، سهیلی پېیری

خواری وکړی چی ګلمکۍ راضی کا، مګر ګلمکۍ د ده ته داسی ځواب ورکاوه:

که توزن دی د اسهیلی ، سهیلی د ووس توزن دی

چه موسی جان پرد نیا وینه ، سهیلیه پر ما بل میړه حرام دی. (۳۵۲)

ګـلنۍ

ګلنۍ د درخانۍ مینځه وه ، د "آدم خان او درخانۍ" په نقل کی د دی ځینی ناری هم راغلی دی. کله چی پاياوی یا پیاوی د واده په تکل کی شو چی د رخو یوسی د رخانۍ خپله مینځه ګلنۍ آدم ته ورولیږله او هغی په آدم باندی د درخانۍ له خوا داسی ناره وکړه:

سـتا د يد ن می ژړوینه — آدم خانه اند يښنی می د رته وړ ینه

خـبر ئی کـه خـبر نـه ئی — د پا یو وراګی راځی مـاود وینه (۳۵۳)

ګوهر بیګم

د غلجیو د میرزا خیلو په پښه کی، د نورالدین په اولاده کی د نواب غوث محمد لور ګوهر بیګم په نواب قدسیه بیګم مشهوره وه او نواب ګوهر بیګم صاحبه قدسیه بهٔ یی هم بلله . ګوهر بیګمه د نواب نظر محمد (۱۲۳۵ هـ). ښځه وه او د هند په (بهوپال) کی اوسیده . کله یی چی میړه مړشو، مشرانو او مخورو د (بهوپال) ریاست واك د ې ته وسپاره او لور یی سکندر بیګمه ولیعهده شوه. (۳۵٤)

---

(۳۵۱)(۳۵۲) پښتانه شعراء ، ۱ ټوك ، له ۱٤۰ تر ۱٤۹ مخه پوری.

(۳۵۳) ملی هنداره ، ۲ ټوك ، ۷۱ مخ.

(۳۵٤) خورشید ، ۱۱۲ ، ۱۱۳ مخونه.

گوهره

د یوسف د زوی اکو ارتینه وه چی د نومیالی قانون پوه شیخ ملی ورینداړشی. اکو له دغی ښځی ځلورزامن درلودل: خواځو ، بازید ، ابا ، شارك یا شادك .(۳۵۵)

گیلن یا کیلن (؟)

د درویش‌داد و نږورکیده (۳۵٦) ، د رویش‌داد و د فرید خان زوی و د تیرا په مستوره کی اوسیده اود میاروښان خلیفه و (۳۵۷) د درویش‌دادو یوه زوی میرمحمد د نیا یي چاری پریښی وې اوواده یـی نه کاوه (۳۵۸) اویو بل زوی یـی هم معلوم دی چی شاه ولی نومیده (۳۵۹) ، خونه د ه ښکاره چی گیلنه یا کیلنه (؟) د همدغه شاه ولی ښځه وه اوکه یـی نورزامن هم درلودل .

لاړ ملکه

د الوړی د تاج خان لودی ښځه وه ، چی کونډه شوه بیا شیرشاه سوری وکړه په دی باب د "تاریخ مرصع" عبارت داسی دی:
"تاج خان نومیده له قبیلی د سلطان سکندر لودی اولوی امراوه او حفظ او خصمانه د چنار د قلعی حواله په ده وه او هم په دا سبب په میان د تاج خان اود هغو زمنوچه له نسه ئی د بلی ارتینی وو مخالفت پیدا شه ځویوه شپه مسر ځـوی ئی

---

(۳۵۵) مرصع ، ۲۳۲ مخ . حیات ، ۱۷۲ مخ . خورشید ، ۱۹۳ ، ۱۰٤ مخونه . د تذکرة الابرار په ۸۹ مخ کی دغه نوم " شادك " دی.
(۳۵٦) حالنامه ، ۲۲۸ مخ .
(۳۵۷) د رویش‌داد و د علی‌محمد "مخلص" مورنی نیکه کیده (حالنامه ، ۲۲۲ مخ).
(۳۵۸) حالنامه ، ۲۲۵ مخ .
(۳۵۹) همدغه اثر ، ۲۲۸ مخ .

فرصت بیا موند په توره ئی لاړ ملکه ووهله زخمي ئی کړه، شور و شر پیر شه تاج خان هم توره وا خسته خیر په مرگ د فرزند شهٔ خوی ئی پیش د ستي وکړه تاج خان ئی مرکړ نور ئی استوگه په کوټ کښي مصلحت نهٔ لیدهٔ وتښتید او لاړ ملکي په قدیم ډ ستور کوټ ساتلي د رلهٔ او په کوټ کښي له قومه د پښتنو د ري ورو نړه وو، نوم د پیوه میر احمد د بل میر اسحاق او د ریم میر داد وهٔ چي کار و بار د تاج خان د سپاه او محافظت د قلعي حواله په دهٔ وهٔ. شیر خان له آرويد و د دي واقعي و میر احمد ته وکښل چه میر داد و ما ته راستوه چه څو خبري د مصلحت ور ته وو ایم هرگاه چه د میر احمد له شیر خانه قدیمه آشنائي په میان کښي وه لـه آرويد و د دي خبر ډير خوشحال شهٔ او ورو نو ته ئی وويل چه خواهنده د دي کوټ ډير دي او لاړ ملکه که هر څو تد بیر او عقل لري اما بیا ار تینه ده ساتنه د کوټ له دي ونشي، لائق د ادي چه کوټ و شیر خان ته پیشکش کړ و او خان د ده په حمایت کړو. پس په اتفاق و لاړ ملکي ته ورا غلل او حقیقت ئی ور ته بیان کړ، لاړ ملکي ور تـه وويي چه مصلحت د ما د تا سو په لاس د ي هر چه صلاح وينئ هغه په عمل را وړئ. پس له هغه میر داد وويي مصلحت دا دي چه خپل ځان د شیر خان په نکاح کړي چه لـه خوفه له خلله په امان شي او کوټ د چنار ور ته وسپاري. د لاړ ملکي کل مراد د غه وهٔ په زړه او په ځان ئی دا معنی قبول کړ، میر داد ئی په ملازمت د شیر خان روان کړ، میر داد و شیر خان ته ورا غی، پس له گفتگو یه ئی اصلي مطلب ور ته بیان کـړ شیر خان و فرما ئیل. مصرع

د رکار خیر حاجت هیچ استخاره نیست

میر داد په وخت د جار و تلو له شیر خانه مقرر کړ چه زر و قلعي ته را روان شه پس هم هغه زمان چه میر داد له ملازمت د شیر خان رخصت شهٔ شیر خان هم ور پسي روان شهٔ او میر داد پخوا د شیر خان تر ور تلو خلق د کوټ خبر کړي او د لاسه ئی ورکړي وه، د کوټ خلقو بیا میر داد روان کړ چه شیر خان ډېر زر بیا تشریف

وفرمائي او قلعه دِ په خپل تصرف کا چه مبادا چیری زهمن د تاج خان پیش د ستی وکا ، بعضی خلق د کوټ له ځانه مله کا هاله به کار په شدت او عداوت ورسی ، شیر خان منتظر د اشارت وه لاس په لاس راغی او لاډ ملکه ئی په خپله نکاح کړه . لاډ ملکی له خپله ماله پنځوس زره سره زر له قلعه سره و شیر خان ته پیشکش کړا و بنځ کنجونه چه په اطراف او جوانب دهغه ملك وو په قید د شیر خان راغلل". (۳٦۰)

لاډو بي بي

د غلجیو د میرزا خیلو په پښه کی او د نورالدین په کورنۍ کی د نواب غوث محمد (۱۲٤۲ هـ مړینه) لور وه او د هندوستان په (بوپال) کی اوسیده . (۳٦۱)

لویه ادی

د بارکزی کلان خان لور، د پاینده خان ښځه او د وزیر فتح خان مور وه . وایی کله چی د شاه محمود زوی کامران وزیر فتح خان ړوند که او د شاه محمود په ټونګ د غزنی په لاره ټوټی ټوټی شو ، نو چی موریی خبره شوه ، پوښتنه یی وکړه چی د وژلو په وخت وزیر فتح خان ژړا انګولا ، ناری سوری کولی او که نه ؟ چا ور ته وویل نه ، نو دې وویل اوس می خپلی شودې ور ښبلی دي . ویل کیږي چی د لوی اختر د کیچړی د ود له دې را پاتی دی . (۳٦۲)

لیلو

د آدم خان د ملگری (مریی ؟) بلو ښځه وه او د "آدم د رخانۍ" په قصه کی یی نوم راغلی دی . (۳٦۳)

---

(۳٦۰) مرصع ، ۱۱۹ او ۱۲۰ مخ .

(۳٦۱) خورشید ، ۲۱۱ او ۲۱۲ مخ .

(۳٦۲) پښتنی میرمنی ، ۳۳۷ ، ۳۳۸ ، ۳۳۹ مخونه .

(۳٦۳) ملی هنداره ، ۲ ټوك ، ۷۵ مخ .

ماڼۍ

ماڼۍ د ظریف محبوبه وه ، کله چي ظریف په سوداګرۍ هندوستان ته لاړ ماڼۍ پېری سختي تیری کړی او د ظریف د بیلتانه په اور سوه ، کله چي ظریف له هندوستانه له مال آل سره او پیسا مانه بیرته راغی ، بیا سره ښځه مېړه شول او په خوښۍ یې شپې ورځی تیرولی .

نقلچیان د "ظریف او ماڼۍ" د داستان په منځ منځ کې سوزناکی ناری ورسره یو رته کوی . کله چي ظریف د هندوستان د سفرتیاری نیوه او ماڼۍ خبره شوه ، نو دا ناره یې وکړه :

که مځه مځه ظریفه مځه د هند ولورته + رازق مو خدای دی رزق به رارسی زمونږ کورته

های های زمونږ کورته .

کله چي کاروان وخوځید ، ماڼۍ بام ته وخته او ناره یې وکړه :

اوښانو وخورئ د اباویږدی غاړی ــ د الوی ورنونه

پرون به ارمال ظریف دلی و ــ نن مو تیرکئ تر ولاتونه های های تر ولاتونه(۳٦٤)

مامونۍ

مامونۍ د خیرمحمد لور وه او (نواګی) ته نژدی په یوه کلی کی اوسیده ، دې ته خدای ډیر لوی ښایست ورکړی و . په مامونۍ باندی یې د تره زوی شیرعالم مین و که څه هم شیرعالم بله ښځه (عجبه) درلوده ، خو مینتوب د زړه کار دی نه د لاس په دې مین شوی و . د شیرعالم نوره تیکه ونشوه او خپل پلار ته یې ډیر براالا وویل چي بس مامونۍ به راته کوې ، پلار یې د زوی خوښې ته کتل ، مامونۍ یې ورته

---

(۳٦٤) ملی هنداره ، ۲ ټوک ، له ۲۲ تر ۲۵ مخه پوری . پښتانه شعرا ، ۱ ټوک ، ۱۲۱ او ۱۲٤ مخ .

وغوښته، د ماموني پلار هم څه پکي ونه ويلي او ماموني يې شيرعالم ته ورکړه . څه موده وروسته يې پسي واده وکړه ، مګر څنګه چي شيرعالم له (عجبي) په (ماموني) زيا ته مينه کوله ، د عجبي رخه کيده او وارته يې کتل .

شيرعالم خپله دوکاندار وا وخپله د دوکانداري يې کوله ، بله ورځ د دوکان سودا په خلاصيد وشوه ، نوله خپل کلي نه شبقدرته د سودا راوړو له پاره لاړ ، په دې منځ کي د وه دري ورځي ووتي . يوماسخوتن چا د روازه وټکوله چي څه شي مي په کار دي ، د دوکان راته خلاص کړه ، عجبي د هغه آواز واوريد چي سيداجان دی ، سيداجان ښځه نه درلوده او هسي به دې خوا ته هغي خوا ته ګرځيده .

عجبه خوشره وه ، نوچي ماموني ته به يې څه ويل هغې به يې خبره منله ، عجبي په ماموني غږوکه چي پاڅه د دوکان ورته خلاص که ! ماموني پاڅيده کيلي يې واخيسته ورغله چي د دوکان ورته خلاص کا ، بس چي د سيداجان د دوکان ته ننوته ، بيا عجبه د دوکان په خوله کي ولاړه وه او چيغي يې کړي چي خلکو څه شوي ؟ خلک راغلل او په توره شپه کي يې ماموني له سيداجان سره په دوکان کي ونيول ، ماموني که هرڅو د خپلي پاکي ناري سوري وکړي ، چا اوريد يې ؟!

بله ورځ شيرعالم په کچره سودا بار کړې ده او خوشحاله خوشحاله کيږي مخ په کور راروان دی ، خوکورته چي راورسيد ، بيا هغه خوښي ورته پاتي نشوه ، عجبي دا له غمه ډکه قصه په ډيره حيله بازي ورته وکړه . دلته په شيرعالم اور بل شو او له ډيره قهره لګه مار اوښته را اوښته . د ماموني په پاکه او معصومه بشره که هرڅو مره اوښکي راتوييدې ، په شيرعالم يې تأثير نه کاوه . شيرعالم چاړه را واخيسته او خپله هغه مينه يې چي له ځانه پري ګرانه وه په چړو ووهله او ټوټه ټوټه يې کړه .(۳٦٥) په (عوامي قيصي) کي د ماموني ناري نه دې راغلي ، خوما په وړکيني هم دغه نقل اوريدلي دی چي ناري يې هم درلودې او زما يې دغه ايکي يوبند په ياد دی :

---

(۳٦٥) عوامي قيصې ، له ۱۷ تر ۲۷ مخه پوري . پښتومنظومي قصې ، ۷۷ ، ۷۸ ، ۷۹ مخونه .

میمونه (۳٦٦) شنه سوه په خند اسوه خانه د کاکا زوی دی ما به نه حلالوینه خانه د کاکا زوی

مانو

د سروانی پها ولاده کی د یوسف د زوی اسماعیل د وه ښځی وې ، یوه بی بی اوبله مانو ، تورزی او مچازی د مانو اولاد دی. (۳٦۷)

ماه ملك (ماه ملكه ؟)

د سلطان غیاث الدین غوری لوروه ، موریی تاج الحریر جوهر ملك نومیده چی د علاء الدین جهانسوز لورکیده . ماه ملکه د ملك شجاع الدین ابی علی د زوی ملك علاء الدین نجل کیده او دا بهیی جلال الدنیا والدین بلله. دا د قرآن کریم حافظه وه ، کتابونه یی لوستی وو او زښته ښه خطیی درلود. (۳٦۸)

مبارکه

مبارکه د پیرروښان د خلیفه علی شیر ښځه کیده ، دا هم د روښان مریده وه. (۳٦۹)

متو

دا د سلطان شاه لودی (اسلام خان) ښځه او د قطب خان لودی موروه. ، په کال ۸۵٦ هـ چی سلطان بهلول لودی د پنجاب په سیموکی و ، د جونپور لښکری دهلی ته راورسیدی او ښار کلابند شو ، د جونپور لښکروشا وخوا ورته واړول ، د کلا د ساتند ویانو مشری د سلطان بهلول د پښتنی خوا ښې (متوبی بی) چی د اسلام خان

(۳٦٦) ما دغه نوم په خپله سیمه " میدان " کی " میمونه " اوریدلی دی.
(۳٦۷) تاریخ خانجهانی ومخزن افغانی ، ۸۰٦ مخ.
(۳٦۸) طبقات ، ۱ ټوك ، ۳۱۹ ، ۳٦۹ مخونه.
(۳٦۹) حالنامه ، ٦۸ ، ٦۹ مخونه.

کو نډه او د بهلول د کاکا ښځه وه، په غاړه وا خیسته. د دی له پاره چی د ښمنو نه پو هیږی چی په کلا کی پوځونه نشته . د لودی کورنۍ ټولو پښتنو ښځو ته یې د نارینه کالی ور واغوستل او د کلا سرته یې وخیژولی او پیری یې ور وسپارلی، په کلا کی د ننه میړونه یې وګوما رل چی په غلیم بهٔ غیشی ور وی.

کله چی ی یې متو د لودی پوځونو له ور رسیدو نا امیده شوه، یوه ایلچی ته یې د د هلی کیلی ورکړه او د سلطان محمود شرقی امیر دریا خان لودی ته یې له دې پیغام سره ور ولیږه چی که د لود یانو ناموس ساتی نوکیلی وا خله، نوچی دریاخان دغه پیغام واورید ، قوم ولی یې په نوکری غوره وبلله او کیلی یی بیرته ورکړه(۳۷۰)

مرجانه

د خرښبون په اولاده کی د ابا د زوی د ولت ښځه مرجانه نومید، او کړه یې قاسم خیل، موتی خیل او ابرا هیم خیل د خپلی مور په نامه مرجانه خیل یادیږی(۳۷۱)

مرجانه

د کند د زوی خبنی ښځه وه، مندی او مك(۳۷۲) د دی له نسه دی.(۳۷۳)

مرجانړه (مرجانه)

د خوشحال خټك له یوه شعره چی خپل زامن یې پکی غندلی دی ښکاریږی چی یوه ښځه یې مرجانه نومیده او له مرجانی یی هم سر ټکولی دی، د هغه شعر د سر او پای څو بیته دادی:

نا خلف می حوا لـه کړ پـه تقدیر نصیحت وربا ندی نه کا ندی تـا ثیر

---

(۳۷۰) لودی پښتانه، له ۷۵ تر ۷۸ مخه پوری.
(۳۷۱) حیات، ۱۶۵ مخ.
(۳۷۲) خورشید، ۱۹۵ مخ: مند او مك. حیات، ۱۵۹ مخ: مند او مخ یا مك.
(۳۷۳) مرصع، ۲۳۱ مخ. خورشید، ۱۹۵ مخ. تذکرة الابرار، ۸۷ مخ.

. . . .

تربیت یې ښایسه واړه حبطه دي ــ کښیده د زرونسه شي پسه حصیر
زه ئې هیڅ پسه تربیت نه کړم تقصیر ــ ولې څسه کړم نا خلف دی بد ضمیر
د نطقي اثر مې لاړ یکیني ضائع شو ــ وا ړه یې د مرجانۍ لری تاثیر
کډلوګې د اور فرزند دی په داخه شو ــ چه نسه تسا ونه لکه اورغوندي منیر
سرشته د مادچاري هغه خط شوه ــ چه یې فکره د انشا ښکلې تقریر
په مقدار د خپلې چاري فکرغم کسا ــ په دنیا کښې که غني دی کسه فقیر
شوی
دریغه یو یکښې شهباز شوی یا خوشحال ــ ښل پینځه لشرم همه صغیر کبیر (۳۷٤)

مرغۍ

مرغۍ یوه نجلۍ وه چي په ښکاره د یوسفزیو په سیمه کې چیري اوسیده او میرویس زرگر پري مین و ، بیا هغه زرگر وتښتوله ، کله چي د مرغۍ وروړ خبر شو دواړه یې په توپك وویشته ، د " مرغۍ او میرویس" قصه سلیمانشاه شاعر نظم کړې ده . (۳۷۵)

مریم

د مهیار زوی د دولتشاه د وه ښځې د رلودې ، یوه بی بی حوره او بله مریم ، مریم زی د همدې مریمې زوزات دی . (۳۷٦)

مریم خاتون

د میرزا خان انصاری لور وه او سکندرشاه ته یې ورکړې وه ، دغه سکندرشاه د محمدعلي زوی ، د شیخ یعقوب لمسی او د پیرروښان وراره کیده . (۳۷۷)

---

(۳۷٤) ارمغان ، ٤٠ مخ .
(۳۷۵) پښتو منظومې قصې ، ۱ ټوك ، ۱۰۳ مخ .
(۳۷٦) حیات ، ۲۱۷ مخ .
(۳۷۷) حالنامه ، ٤٦٠ مخ .

ستوره

د مهیار د زوی رځپړ د ورځې ښځې وې چې یوه ستوره وه اوبله یې یې خداونده، ستوره زی د ستوري اولاده ده.(۲۷۸)

ستوره

ستوره د آدم خان د معبوبې د رخانۍ ترله وه، د ې آدم نه لیدلی نه کتلی وخسو صفتونه یې اوریدلی وواو پرې مینه شوې وه. د خدای کارونه دي یو وخت آدم په شاه دره راغی او د ستوري کره میلمه شو، دلته ستوري په مور ناره وکړه:

نن زما زړګوټی ښه کړه، د رته وایم د میلمه عزت ښه وکړه
آدم خان زما میلمه دی، ادې موري مهماني ورلسره وکړه

د آدم زړه خو د رخانۍ وړې و، په بل چاېې کله مینه ما تیده، نوبې ستوري ته پلمه وکړه چې له هغې خوا به د ربا ندې راشم، دلته ستوره خوشحاله شوه او دا ناره یې له خولې ووته:

ښه سوه وای تماشه ښه سوه	د شاهي آدم وماته اندېښنه سوه
د د رخو په لوري د رومي وا	ول شاهي آد مه ځه په مخ دي ښه سه(۲۷۹)

ستې (ستي)

د سود (سعود؟) د لصي د بهلول د زوی نونو (نا نو) ښځه ستې نومیده هیبت خیل او عمرخیل د دغې ښځې اولاد ده . (۳۸۰)

---

(۲۷۸) حیات، ۲۱۷ مخ.
(۲۷۹) ملی هنداره، ۲ ټوك، ۵۹ او ۶۰ مخ.
(۳۸۰) حیات، ۳۴۹ مخ. خورشید، ۲۵۶ مخ.

مسرۍ

مسرۍ د احمدگل خټک لور وه چې پښتو فالنامه یې نظم کړې ده ، د دې د ژوند زمانه د ۱۱۲۵ هـ شاوخوا ګڼل کیږي . (۳۸۱)

مشره انۍ

د خښي په اولاده کې د مندړ زوی منو د وه زامن درلودل ، یو عثمان او بل اتمان ، د عثمان بیا دوه زامن وو چې یو یې امان نومیده او بل کمال ، د کمال د وه ښځې وې چې یوې ته یې مشره انۍ ویلې او بلې ته کشره انۍ ، د مشرې انۍ اولاده مشران زی بلل کیږي او د کشرې انۍ کشران زي . (۳۸۲)

معصومه بیګم

د نواب علي محمد لور او د نجیب خان (نواب نجیب الدوله) د زوی ضابطه خان ښځه وه ، د هندوستان په رامپور کې اوسیده او غلام قادر یې زوی دی ، د ژوند زمانه یې د ۱۱٦۰ هـ شاوخوا ګڼل کیږي . (۳۸۳)

مغلانۍ

د پیر روښان د زوی جلال الدین ارتینه وه او عایشه یې د همدغې ښځې لور ده . (۳۸٤)

---

(۳۸۱) پیښلیک ، ۱٥٤ مخ .
(۳۸۲) خلاصه ، ۱۱۳ مخ .
(۳۸۳) خورشید ، ۱۸۸ مخ .

ملاله

په کال ۱۲۹۷ هـ د پښتنو او انګریزانو ترمنځ جنګ نښتی و او ټول میوند یوه تو ته سور اور و، په ټکنده غرمه کی له یوی خوا کرمی وه او له بلی خوا او به نه وې، د پښتنو بیرغچی هم ولګید، نژدی وچی پښتانه مات شی، د لته پښتنی پیغلی ملالی بیرغ په اوږه که او پښتنو ته یې مخ ورواړاوه چی:

که په میوند کی شهید نسوی — زما لالیه بی ننګی ته دی سا تینه

د همدې په وینا پښتانه ځوانان بیرته په جنګ تا وده شوه او دښمن ته یې ماتی ورکړه . (۳۸٤)

ملکه جبال

د سلطان بهاء الدین سام او ملکه ګیلان لور وه او د ملک تاج الدین زنګی مور کیده . (۳۸۵)

ملکه خراسان

د سلطان بهاء الدین سام او ملکه ګیلان لور وه، د ملک قزل ارسلان سلجوقی ښځه کیده او الب غازی د دی زوی دی . (۳۸٦)

ملکه ګیلان

ملکه ګیلان (۳۸۷) د ملک بدرالدین ګیلان لور وه او د سلطان بهاء الدین سام

---

(۳۸٤) پښتنی میرمنی ، ۱۵۹ ، ۱٦۰ مخونه (د کابل مجلی د پنځم کال له ۱۲ ګڼی څخه)
(۳۸۵) طبقات ، ۱ ټوک ، ۳۳۸ مخ .
(۳۸٦) همدغه اثر او همدغه مخ .
(۳۸۷) محشی ورته لیکی چی د کلکتی چاپ او راوړتی "کیدان" راوړی ، خو سم یې "ګیلان" دی چی غزنی ته نژدی د یو ځای نوم شی .

بن حسین ښځه کیده ، د دی نسبی سلسله هم شنسبا نیانو ته رسیده . د بهاءالدین سام له دی ښځی د وه زامن وو او دری لوڼی ، زامن یی یو سلطان غیاث الدین محمد سام او بل معزالدین محمد سام ، لوڼی یی یوه ملکه جبال وه (۳۸۸) چی د ملک تاج الدین زنگی مورکیده ، بله ملکه خراسان وه ، د ملک قزل ارسلان سلجوقی ښځه او د الب غازی مور ، د ریبیمه حره جلالی وه ، د سلطان شمس الدین محمد ښځه او د بهاءالدین سام مور .(۳۸۹)

ملکه معزیه

ملکه معزیه (۳۹۰) د ملک تاج الدین تمرانی لور وه ، د سلطان غیاث الدین محمود ښځه وه او د سلطان بهاءالدین سام مورکیده . کله چی سلطان غیاث الدین محمود شهید کړی شو ، هم دی ملکی سړی وگومارل چی له د ښمنو یی کسات واخلی .(۳۹۱)

موتیانی

(وگوری : فرخنده) .

مولهه

مولهه له ۹٦٤ هـ کاله را ورسته په کیتهل کی پیداشوی ده ، دا یوه مجذوبه او د خدای په مینه مسته ښځه وه ، تولی خبری یی له عرفان او حقیقت سره برابری وی ، په دی باب په "تاریخ مرصع" کی راغلی دی چی :

"تل به مجذوبه او مولهه او لیونۍ او بی خوده او بی شعوره وه ، هرکله به چه د

---

(۳۸۸) په لمنه کی ورته راغلی چی را ورتسی یی "ملکه جهان" راوړی .
(۳۸۹) طبقات ، ۱ توک ، ۳۳۷ ، ۳۳۸ مخونه .
(۳۹۰) محشی زیاتوی چی د غه نوم په اصلی متن کی "مغربی" دی .
(۳۹۱) طبقات ، ۱ توک ، ۳۷۷ مخ .

رحمت باران ورېدلو. خوټي ستړي به ئې اسمان ته وازې و نيولې او تر ځلور و پنځو ورځو به حيرانه ئې حرده ولاړه وه او سانه به ئې نه ځنبول او له بارانه باده او تند ر به هيځکله نه ر نځيده او بيا به چه پخپل حال راغله هم هغسې مستانه به گر ځيدله او هره خبره به ئې چه کړه عين له عرفان او حقيقته به وه. " (۳۹۲)

مهتاب بانو

دا د کاله باغ په ملکانو کې د ملك اعظم ارتينه وه ، ملك اللهيار خان او نواب خان د دې زامن دي. (۳۹۳)

مهر سلطانه

د سلطان ابراهيم لودي لور وه ، په ۹۴۳ هـ کال د شير شاه سوري زوي جلال خان وغوښته ، خو بې بي فتحي خپله لور ورنکړه ، شير شاه هم جلال خان منع که، بيا وروسته يې موږ يوه خپل ته چې سکندر نوميده ورکړه.
د سکندر خوږوري ارتينه ژوندي وه يو تر بله يې عمر تير او ه ، ځنګه چې ډير ناپوهه او نا قابله سړي و ، نو د مهر سلطانې له مړينې وروسته مفلس بيچاره شو او بې نامه بې نښانه ورك شو. (۳۹۴)

مهئ

مهئ (۳۹۵) د کاغ (۳۹٦) لور وه او د شاه او سينَ (شاه حسين؟) غوري ښځه کيده.

---

(۳۹۲) د تاريخ مرصع ضميمه ، ۱۳٤۸ مخ .
(۳۹۳) حيات ، ٦٤۹ .
(۳۹٤) لودي پښتانه ، ۲۸۸ مخ . مرصع ، ۱۲٤ مخ .
(۳۹۵) د غه نوم د " تاريخ مرصع" په ٦۱٤ مخ کې " مهي " او په ٦۱۷ مخ کې " مستي " دي. د قلمي " تاريخ مرصع" په ۷۸ مخ کې (مي) . خلاصة الانساب ، مخ ۱۲۷ (مي) .
(۳۹٦) له د غه نامه سره په " مرصع ، مخ ٦۱٤ کې (د وړ) راغلی . په " پښتانه"، مخ ۲۳۳ او " خورشيد " ، مخ ۲۰۹ کې (د وړ) . په " خلاصه" ، مخ ۱۳۷ کې (مطرب) دي. خو مانه د کاغ له نامه سره د (د وړ) او (مطرب) کلمې تصنعي بريښي، ځکه ←

د شاه اوسین خور وه بنځی وې ، یوه "متو" د بیټ نیکه لور او بله "مهی" د کاغ لور . په بنکاره د مهی استوګنځی د بیټ نیکه په خیر د کسی غره لمنې وې او د ژوند زمانه یې د ۰۰٤ هـ کال شا وخوا اټکل کیږی ، سروانی د همدې "مهی" زوی دی .

صبیحه

په "خورشید جهان" کې کله چې د رامپور د روئساوو شجره راخلی ، نو وایی چې د خرښبون د لمسی ، د کند د زوی عمر د وه بنځی وې ، یوه "صبیحه" او بله بسو (۳۹۷) خو زما پر ته له (خښی) او (غوریا) د (کند) د دریم زوی نوم لا تر اوسه نه دی تیر .

میمونه

د ابرهیدی لمسی د مای زوی اولی د وه بنځی کړې وې ، یوه میمونه نومیده او بله زخه ، فیروز ، اهابکر ، لنډی او هرمز د میمونی اولاد دی . (۳۹۸)

مینا

مینا د د رخانی د مین آدم د بلی بنځی تو تیا نږور وه او ورا د میرباش بنځه کید ۰۰ (۳۹۹)

ناخه

د خښی په اولاده کې د سهیل زوی عزیز د وه بنځی د رلودې چې یوه ناخه وه او بله خدی (خدیه) ، باره خیل او احمد خیل د عزیز د ناخه بنځی کړه ده . (٤۰۰)

په خورشید (۲۰۹ مخ) لی وایسی چې شاه اوسین بیټ نیکه ته ورپل چې زما د نسب معلو مولو له پاره یو اعتباری شړی غور ته ولیږه ، نو ږه ته نه لو یږی چې د غه دي ګرځو" یا " مطرب" وی .

(۳۹۷) خورشید ، ۱۸۹ مخ . (۳۹۸) مرصع ، ٦۲۱ مخ . خورشید ، ۲۳۹ مخ .

(۳۹۹) ملی هنداره ، ۲ ټوک ، ۷۵ مخ . حیات ، ۱۷۲ مخ .

(٤۰۰) حیات ، ۱۷۲ مخ .

نازکو

نازکو د پښتنې شاعرې "صاحبو عاجزه" لور وه . دا یې سید غفور نومې ته ورکړې وه او په کندهار کې اوسیده . د نازکو پلار مړ و او دې بیا له خپل میړه او مور سره کابل ته کډه وکړه ، د لته یې میړه هم مړ شو ، د دې د ژوند زمانه د ۱۲۸۰ هـ کال شاوخوا ده . (۴۰۱)

نازو

نازو د درخانۍ د مین آدم خان خور کېده ، دا په قطب خان نومي مینه وه او هغه د دې د مینې په اور جل بل و . نقلچیان د (قطب خان او نازو) د داستان په منځ منځ کې د نازو ناري په ډېر جوش سره پورته کوي .

وایي چې یو وخت د آدم مړینې (ملکرې؟) بلو کوم شرط په ځای کړی و ، بیا آدم له خپل قوله سره سم خپله خور نازو ورکړه . له وختونیو وخت قطب خان او نازو سره یو ځای شوي دي ، دلته د نازو دا ناره له خولې راوزي :

که سانه ودې دا بلو مړیې سانه ودې

زما په غیرت کې زمرې پروت دی ، دا بلومي ایا ن نه لرې هند ودي . (۴۰۲)

نازو توخي

د نازو توخي د پېژندنې له پاره دلته د "پټې خزانې" عبارت کټ مټ را اخلم :

"نازو د سلطان ملخي توخي لور وه ، چه تولد ئې په ۱۰۶۱ سنه هجري هغه ځای و ، چه تازي نومیږي . سلطان ملخي په هغه وقت د غزني ترجلدکه د اقوامو مشر و ، او په استقلال ئې حکومت کا ، معارض او ساري ئې نه درلود او نازو په کوچنیوالي له

---

(۴۰۱) پښتنې میرمنې ، ۹۳ مخ .

(۴۰۲) ملي هنداره ، ۲ ټوک ، له ۴۰ تر ۶۹ مخه پورې .

میر منو د پښتنو او سپین ږیرو او علماوو څخه لوست وکا او میره مخي ارتینه وه چه نارینه ئي میراثي او شجاعت او سخاوت ته حیران وو .

روایت دی له ثقه راویانو ، چه سلطان ملخي وسورغره ته نږدې په جنګ کي ومړ او حاجي عادل چه د نازو ورور وو ، د پلار په انتقام جنګ ته ولاړ ، کلا او کور ئي نازو ته پریښو ، په هغه وقت نازو توره په ملا کړه او د جنګیالیو ځوانانو سره ئي کور او کلا له تاړاکه د دښمنانو وساتل . ما ته خپل پلار حکایت کا چه نازوانا په میلستیا او غریبانو ساتنه پالنه معروفه وه او هر وقت چه په ژمي به د مسافرانو قافلي راغلي د نازو پر کلا ئي اړول ، په سوو سوو میلمانه به ئي روزل او د وی ته ئي پړوپړې وورکوله ، چا چه به کالي نه درلود ، لباس به ئي ورکاوه او د سخاوت نوم ئي له خیبر تر کوسانه خپور سو ، نازو په حباله د ښالم خان هوتك وه چه د کرم خان زوی وو او د هوتکو ښالم خیل چه نن ورځ پادشاهي د قندهار او اصفهان د دوی ده له دی شجرهٔ طیبه څخه دی . او نازو څلور زامن درلوده چه مشر ئي حاجي میرخان او نور عبدالعزیزخان او یحیی خان او عبدالقادر خان دی . همي روایت کا محمد کاتب الحروف لخپل پلاره چه نازوانا عابده صالحه ښځه وه او خپلو زامنو ته ئي ټول عمر په اودا سه شیدي ورکړي او چه علیین مکان حاجي میرخان تولد سو خوب ئي ولید چه شیخ بیټني رحمة الله علیه ورته وائي "دا زوی ښه تربیت که چه لوی سي ، لوی کارونه به وکا او په زیارت د بیت الله به ځان مشرف کا ، او نسل به ئي پیدا سي پادشاهان چه دین به رونبان کا ."

نو چه حاجي میرخان وزیږیدی ، مورئي په دیانت او عبادت سره لوی کا او د دین فرایض ئي ټول پر اوږو کال ورو ښوول او هر کله به ئي ده ته نصیحت کا "چه زویه ! د شیخ بیټني نیکه قدس الله سره له قوله ستا په مخ کښي دی لوی کارونه ، نو چه لوی سي ، د خدای عبادت او د خلقو خدمت کړه ، ته خدای پیدا کړی ئي د دی د پاره چه لوی کارونه ترسره کړي او خلق الله په خدمت ستا آرام وکا ."

روایت دی چه حاجي میرخان علیین مکان به هر وقت ویل چه: "زما مور ماته دلویو کارو د کولو وصیت وکا، زه باید هسې کار ونه وکړم." چه په ۱۱۱۹ سنه هجري ئې قوم د ظالمانو له ظلمه وژغوره، نوئې سجده د شکر وکړه او وي ویل: "خدایه! دا هغه کار و چه ماته مور سپارلی وا او وصیت ئې کړی و، دا خو ستا د عبادو او بندګانو خدمت و، چه ما ترسره کا." زما پلار هسې وویل چه نازو انا علاوه پر سخاوت او شجاعت او عبادت هسې ارتینه وه، چه د خدای تعالی څخه په مناجات ئې به پیر اشعار ویل او یو دیوان ئې درلود چه د وه زره بیتونه په کښې وه او هلته ئې ښه نکات ادا کړي وو او داسې ئې ویلي وچه نارینه ئې هم نسي ویلای او دغه رباعي چه د نازو انا ده، ما له خپل پلاره اوریدلې وه، الحق چه ښه رباعي ده

رباعي

سحرګه وه، د نرګس لیمه لا نده وه ‌‌‌ ‌ څاڅکي څاڅکي ئې له ستر ګو څڅیده

ماویل څه دی ، ګلبڼلی ګله ولی ژاړې! ‌‌ ده ویل ژوند مې دی یوه خوله خندیده (٤٠٣)

نسرمې

نرمی د آدم د شهي (د رخانې) دایې وه او د رخانې هم دغې لویه کړې ده، د (آدم درخانې) په ستره (داستان) کې د نرمې څینې نارې هم راغلي دي. درخانې خوتراو پرد و د ننه ناسته وه او چاته یې مخ نه ښکاراوه، مګر د آدم د رباب ترنګ یې چې واورید، را پاخیده او نژدې وچې سر توری را ووزي، نو نسرمې ادم ته مخ ور واړا او وه لو نارې یې وکړه:

توره ادم توره چندني رباب دی مه وهه په زوره

چه د استاد رباب غږ سی په د رخومې اور لګیږی لور د لوره. (٤٠٤)

---

(٤٠٣) پټه خزانه، ۱۷٦، ۱۷۸، ۱۸۰ مخونه. د "خورشید" په ۲۱۷ مخ کې د "نازو" یاد ونه شوی ده.

(٤٠٤) ملی هندا ره، ۲ ټوک، له ٥١ تر ۷۷ مخه پورې.

نظام بیگم

نظام بیگمه د نواب علی محمد خان (۱۱۱۲ هـ زیږیدنه) د زوی نواب سعدالله خان لوروه او د عجیب خان (عجیب الدوله) مشهور په ګلوخان ، ښځه وه ، د هندپه رامپور کی اوسیده. (٤٠٥)

نعمت خاتونه

د ملک سلطان شاه (اسلام خان) لودی نږور او د قطب خان لودی ښځه وه . وايی په ۹۱٤ هـ کال چی سکندر لودی د نروړ له کلا له لښکرسره را ووت او د (بهار) یا (بهیر) کلی ته راورسید ، د سلطان بهلول لودی زوی جلال خان له خپلی رضاعی مور بی بی نعمتو سره چی د سلطان بهلول لودی دا وښی او ترور ه (قطب خان) کونډه وه ورته راغی ، دلته د نعمت خاتونی په سپارښتنه ، جلال خان وبښل شو او کالپه یی په جاګیر کی ورکړه. (٤٠٦)

نندرکو

نندرکو په ختیه بولاقه وه او د ملک اکوړی ښځه کیده ، نظام خان د همدغی نندرکو زوی دی. (٤٠٧)

نواب سکندر بیگم

نواب سکندر بیگمه د میرزا خیلو په پښه او د نور الدین په اولاده کی د نواب نظر محمد لور کیده او په کال ۱۲۳٤ هـ په (بوپال) ‌کی پیدا شوی وه . څنګه چی له (نواب ګوهر بیګی قدسیه صاحبی) وروسته دا ولیعهده وه ، نو د (بوپال) ریاست دی ته وسپارل

---

(٤٠٥) خورشید ، ۱۸۸ مخ .

(٤٠٦) مرصع ، ۸۱ مخ . لودی پښتانه ، ۱۷۱ مخ .

(٤٠٧) مرصع ، ۲۵۷ مخ .

شو . (۴۰۸)

نواب سلطان جهان بیگم

د غلجیو د میرزا خیلو په خانگه کې او د نور الدین په کورنۍ کې د نواب شاهجهان بیگم لوربې نواب سلطان جهان بیگم بلله ، په ښکاره د هندوستان په (بوپال) کې اوسیده نیابې نواب سکندر بیگمه په ۱۲۲۴ هـ کال زیږیدلې ده. (۴۰۹)

نواب شاهجهان بیگم

د غلجیو د میرزا خیلو په پښه کې او د نور الدین په کهاله کې د نواب نظر محمد (۱۲۳۵ هجري مړینه) لمسۍ او د نواب سکندر بیگمې لور وه . کله چې نواب سکندر بیگمه مړه شوه نواب شاهجهان بیگمه د (بوپال) رئیسه شوه . (۴۱۰)

نواب قدسیه بیگم

(وګورئ : گوهر بیگم)

نورۍ

نورۍ د ستر لیکوال او نومیالي قانون پوه شیخ ملي ښځه وه ، ابا او ایسوړي د دې زامن دي. (۴۱۱)

نوري

د میرزا خان انصاري ښځه (وګورئ : بي بي نور خاتون) .

---

(۴۰۸) خورشید ، ۲۱۱ ، ۲۱۲ مخونه.
(۴۰۹) همدغه اثر او همدا مخونه.
(۴۱۰) همدغه اثر او همدا مخونه.
(۴۱۱) تذکرة الابرار ، ۸۹ مخ . مرصع ، ۲۳۲ مخ .

نیازمنه

د درخانۍ مین آدم د وه خویندې درلودې ، یوه نازو او بله نیازمنه . د (آدم درخانۍ) په نقل کې د نیازمنې ناري هم راغلې دي . کله چې آدم د درخانۍ له کتوور وسته مخ په لور راتښیده او پښې یې له رکابه ختلې وې ، نو چې د نیازمنې سترګې پرې ولګیدې ، دا ناره یې وکړه:

په ژړا مو ټول خپلوان دي   د لالا(٤١٢) پښې په رکاب کښې اویزان دي
چه لالا دې ژوندی مړ که   درخانیه ته هم ومرې زما د وړانسدې(٤١٣)

نیك زنه

د ملك اکوړي د زوی یحیی خان ښځه وه او فیروزخان د یحیی خان د همدې ښځې زوی دی . وایې دایې ورینداره کیده د یوسف خان ښځه وه ، بیا چې کونډه شوه د ه په نکاح کړه .(٤١٤)

نیك زنه

نیك زنه چې اولاده یې نیك زن خیل بلل کیږي ، د هیبت خان ښځه کیده او هیبت خان د نونو (نانو) زوی ، د بهلول لمسی او د مسود (مسعود؟) کړوسی و .(٤١٥)

وزیري بي

د غلجیو د میرزا خیلو په ښځه او د نورالدین په اولاده کې د نواب غوث محمد (١٢٤٢ هجري مړینه) لوروه او د هندوستان په (بوپال) کې اوسیده .(٤١٦)

---

(٤١٢) آدم به یې په خپل کورکې "لالا" بالده.

(٤١٣) ملي هنداره ، ٢ ټوك ، ٦٩ ، ٧٠ مخونه.

(٤١٤) مرصع ، ٢٥٧ مخ .

(٤١٥) حیات ، ٣٤٩ مخ . خورشید ، ٢٥٦ مخ .

(٤١٦) خورشید ، ٢١١ ، ٢١٣ مخونه.

وسیلی (وسیلو)

وسیلی د ملك آزاد خان سلیمان خیل پښتو ه ، دا یې بیا کوم مریې و تښتو لـه او کټوا ز ته یې بوتله او په مروټو ننوت (۴۱۷) دلته غلجیان سره ټول شوه او پـسری ورغلل ، له هغې خوا مروټو د مریې ملا وتړله او جنګ و نښت ، د دواړو خواوو ډیر سړي و وژل شول ، په پای کې یې مروت له کټوا زه پاڅول . (۴۱۸)

ولی النساء بیگم

ولی النساء بیګمه د نواب علی محمد خان (۱۱۱۲ هـ زیږیدنه) کوروسۍ ، د نواب عبدالله لمسۍ او د نواب نصر الله خان لور وه ، دا یې د علی خان زوی شجاعت خان ته ورکړې وه او د هندوستان په را مپور کې اوسیده . (۴۱۹)

PROPERTY OF ACKU 6677

ولي نعمة

د دلیرخان مور (وګورئ د ۶۰ مخ : رابعه) .

ونې

ونې (۴۲۰) د ستر قانون پوه او لیکوال شیخ ملی پښځه وه ، د ولت او چغر د شیخ ملی د عهدي ښځې زامن دي . (۴۲۱)

---

(۴۱۷) پخوا مروت په کټوا زیږاته و او اوس . د غه سیمه د سلیما ن خیلو په لا س کې ده (خورشید ، ۲۲۵ مخ) .

(۴۱۸) خورشید ، ۲۲۵ مخ .

(۴۱۹) همدغه کتاب ، ۱۸۸ مخ .

(۴۲۰) قلمي تاریخ مرصع ، ۵۰۳ مخ ; وتړ . کلید افغانی ، ۲۱۰ مخ ; وتړ . د پښتنو قبیلو شجری ، ۴۶ مخ : ولو .

(۴۲۱) مرصع ، ۲۳۲ مخ .

مأخذونه

۱- أخون ، درويزه : تذکرة الابرار والاشرار ، ادارهٔ اشاعت سرحد پښاور ، ۱۳۷۹ هـ = ۱۹۶۰ ع .

۲- اخون ، درويزه : مخزن ، پښتو اکيډيمي پېښور يونيورسټي ، کال ۱۹۶۹ ع .

۳- اکبر ، عبدالاکبرخان : روښانيان د مغلوتاريکيان ، ادارهٔ اشاعت سرحد ، پېښور ، کال ...

٤- بېنوا ، عبدالرؤف : پښتنې ميرمنې ، کابل ۱۳۲۳ .

٥- پتنگ ، عبدالکريم : پښتو منظومې قصې ، ۱ ټوک ، کابل ۱۳۵۷ .

٦- پير ، معظم شاه : تواريخ حافظ رحمتخاني ، پښتو اکيډيمي پېښور يونيورسټي کال ۱۹۷۱ ع .

۷- پير ، معظم شاه : تواريخ حافظ رحمتخاني ، د لندن د انډيا آفس (I.O. MSS. P. 2974) قلمي نسخه .

۸- ثابت ، محمد ابراهيم : سلطان شهاب الدين غوری ، کابل ۱۳٤٤ .

۹- جوزجاني ، منهاج سراج : طبقات ناصری ، د پوهاند عبدالحی حبيبي تصحيح ، مقابله ، تحشيه او تعليق ، ۱ او ۲ ټوک ، د تاريخ ټولنه ، کابل ۱۳٤۲-۱۳٤۳ ش .

۱۰- خلمي ، محمد ولي : د کندهار مشاهير ، ... ، کال ۱۳٤۹ .

۱۱- حافظ ، رحمت خان : خلاصة الانساب ، پښتو اکيډيمي ، پېښور ، کال ۱۹۷۳ .

۱۲- حبيبي ، پوهاند عبدالحی : پښتانه شعراء ، ۱ ټوک ، کابل ۱۳۲۰ .

۱۳- حبيبي ، پوهاند عبدالحی : د پښتو ادبياتو تاريخ ، ۲ ټوک ، کابل ۱۳٤۲ ع .

۱٤- حبيبي ، پوهاند عبدالحی : د افغانستان پېښليک ، ۱ ټوک ، کابل ۱۹۷٤ ع .

۱۵- حيات خان ، محمد : حيات افغاني ، لاهور ۱۸٦٦ ع .

۱٦- خادم ، قیام الدین : بایزید روښان ، کابل ...

۱۷- خټک ، افضل خان : تاریخ مرصع ، د دوست محمد خان کامل مومند مقابله ، تصحیح او نوټونه ، یونیورسټی بک ایجنسی پېښور ، کال ...

۱۸- خټک ، افضل خان : تاریخ مرصع ، د لندن د سکول آف اورینټل اینډ افریکن سټډیز (S.O.A.S. MS. 1395) قلمی نسخه .

۱۹- خټک ، حاجی پردل خان : عوامی قیصې ، پښتو اکیډیمی پېښور یونیورسټی کال ۱۹۸۲ ع .

۲۰- خټک ، خوشحال : د خوشحال خټک کلیات ، د افغانستان د علومو اکاډیمی ، کابل ۱۳۵۹ .

۲۱- خټک ، صدر خان : آدم درخانۍ ، تحقیق او حواشی د پروفیسر محمد نواز طائر ، پښتو اکیډیمی پېښور یونیورسټی ، کال ۱۹۸۹ ع .

۲۲- د پښتو ټولنې له خوا : پښتانه شعراء ، ۳ ټوک ، کابل ۱۳٤۲ ش .

۲۳- ډارمسټټر ، جیمز : د پښتونخوا د شعر هار و بهار ، امستردام ۱۹۷٤ ع .

۲٤- ډارمسټټر ، جیمز : د حبیب الله رفیع په اهتمام ، پښتو ټولنه ، کابل ۱۳۵٦ .

۲۵- رسا ، سید رسول : ارمغان خوشحال ، یونیورسټی بک ایجنسی پېښور کال ...

۲٦- رشاد ، پوهاند عبد الشکور : لودی پښتانه ، پښتو ټولنه ، کابل ۱۳۲٦ .

۲۷- رښتین ، پوهاند صدیق الله : پښتانه شعراء ، ۲ ټوک ، کابل ۱۳۲۱ .

۲۸- رښتین ، پوهاند صدیق الله : د پښتو ادب تاریخ ، کابل ۱۳۳۳ .

۲۹- روښان ، بایزید : خیر البیان ، د ادبیاتو او بشری علومو پوهنځی له خوا ، کابل ۱۳۵۳ .

۳۰- سیال ، میراجان : د پښتنو قبیلو شجری ، یونیورسټی بک ایجنسی پېښور کال ۱۹۸۱ ع .

۳۱- طائر ، پروفیسر محمد نواز : آدم درخانۍ (یوه څیړنه) ، پښتو اکیډیمي پېښور یونیورسټي ، کال ۱۹۸۱ ع .
۳۲- ظفر کاکاخیل ، سید بهادر شاه : پښتانه د تاریخ په رڼا کښې ، یونیورسټي بک ایجنسي ، کال ...
۳۳- کاکاخیل ، میان شمس الدین : مناقب د فقیر جمیل بیګ ، د راج ولي شاه خټک تحقیق او ترتیب ، پښتو اکیډیمي پېښور یونیورسټي . کال ...
۳۴- کریمداد : دیوان کریمداد ، د دیباچه د خیال بخاري ، پښتو اکیډیمي پېښور یونیورسټي ، کال ۱۹٦٤ ع .
۳۵- ګنډاپور ، شیرمحمد خان : تواریخ خورشید جهان ، لاهور ۱۸۹٤ .
۳٦- مخلص ، علي محمد : حالنامه "قلمي" ، د پښتو اکیډیمي ټایپشوی نقل .
۳۷- مظهري ملورو ، ګبرا : پښتني لیکوالي او شاعراني ، ۱ ټوک ، کابل ۱۳٦٦ .
۳۸- منشي ، احمد جان : د قصه خوانۍ ګپ ، پېښور ، کال ...
۳۹- نوري ، ګل محمد : ملي هنداره ، ۱ او ۲ ټوک په یوه وقایه کې ، رحمن ګل پبلشرز قصه خواني پشاور ، کال ... ، ۲ ټوک ، د کابل چاپ ، کال ...
٤۰- هروي ، نعمت الله : تاریخ خانجهاني ومخزن افغاني ، د ډاکټر محمد شفیع حسین اردو ترجمه ، لاهور ۱۹۸٦ ع .
٤۱- هوتک ، محمد : پټه خزانه ، د پوهاند عبدالحي حبیبي تحشیه او تعلیق تهران ۱۳۳۹ ش .
٤۲- هیوز ، ت . پ : کلید افغاني ، لاهور ۱۸۷۲ ع .

P A Ş T A N É

von

Dr. Bismillah Amir

WIEN

(April 1991)